

Sanni Klemmensen

**MOBNING PÅ
ARBEJDSPLADSEN
- I ET POSTSTRUKTURALISTISK
PERSPEKTIV**

DANMARKS PÆDAGOGISKE
UNIVERSITETSSKOLE
AARHUS UNIVERSITET

Mobning på arbejdspladsen - i et poststrukturalistisk perspektiv

Sanni Klemmensen

Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Institut for Læring
Pædagogisk Psykologi, Skriftligt speciale 2010

Titel: *Mobning på arbejdspladsen - i et poststrukturalistisk perspektiv*

Udgivet af: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Institut for Læring
Skriftligt speciale 2010, Pædagogisk Psykologi

Forfatter: *Sanni Klemmensen*

© 2010 Forfatteren

1. udgave

Omslag og grafisk design: Knud Holt Nielsen

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

ISBN: 978-87-7430-226-1

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Problemformulering	6
Opgavestrukturering og teorivalg.....	6
Afgrænsning	8
Kapitel 1. Viden på feltet	8
Hvad er mobning	8
De tre paradigmer	10
Forskning indenfor området.....	11
Konsekvenser	14
Opsummering	16
EXbus.....	16
Kapitel 2. Teoretisk tilgang.....	17
Metateori.....	17
Sprog.....	19
Diskurs	20
Magt og viden	20
Selvet og identitet.....	21
Positionering	22
Subjektivering	23
Inklusion og eksklusion	23
Mobning ud fra et poststrukturalistisk perspektiv	24
Kritik af poststrukturalismen	26
Mobning set med et andet psykologisk perspektiv	27
Kapitel 3. Empirisk del	29
Metodologiske overvejelser	29
Udvælgelse af interviewpersoner og præsentation af empiri.....	29
Det kvalitative forskningsinterview.....	30
Etik.....	31
Anonymitet og informeret samtykke	32
Interviewguide.....	33
Interviewets tilblivelse	34
Bearbejdelse af interviewende	36
Formidling og fortolkning.....	36
Verifikationskriterier	37
Kapitel 4. Analysedel	38
Analysestrategi	38
Analyser	41
Fortællingen om mobning og hvordan den forstås	41
Opsummering	52
Uskylden der blev taget.....	53
Opsummering	61
Hvordan der gøres offer	62
Opsummering	77
Konklusion	79

Diskussion og perspektivering.....	86
Abstract	89
Litteraturliste	91
Bilag	98
Bilagsfortegnelse:.....	98
Indhold af Cd-rom til vejleder og censor:.....	98

Indledning

Nogle gange når Anne-Lise har haft en rigtig god weekend eller ferie, er hun naiv nok til at tro det hele vil forandre sig. Så sent som i går aftes, lige efter søndagsmiddagen, fortalte hun Henrik, at hun havde fået kræfterne igen. Og at hun i dag ville prøve at få kontoret til at tale rigtigt sammen. I resten af frokostpausen taler de andre om svenske tandlæger, og allerede tre timer inde i arbejdsugen er Anne-Lise helt flad. To forsøg på at deltage mander hun sig dog op til: ”Men er det ikke dyrt at tage bilen over broen?”, spørger hun til noget Camilla fortæller. Og: ”Jeg kom ud for noget lignende engang..”. Hun siger det til Marlene og tager luft ind til at fortsætte, men afbrydes. Ingen af de andre laver en åbning i deres trekant af snak og øjenkontakt. Så kan hun ikke mere. De afslutter frokosten, og Anne-Lise går ned i en af bibliotekets fjerneste reolgange hvor ingen andre kommer. Når hun går ind imellem reolerne bagerst i ”Den Østeuropæiske Samling” tager hun altid sit håndspejl med. Så kan hun kontrollere, at der ikke er noget at se på hendes ansigt efter hun har grædt. Tyve minutter senere vender hun tilbage til sin stol (Jungersen, 2004, s. 76).

Sekvensen fra bogen ”Undtagelsen” af Jungersen fortæller Anne-Lises historie om længerevarende mobning på hendes arbejdsplads. Hun prøver at tilpasse sig i håb om at blive en del af fællesskabet på kontoret. Anne Lise ændrer med tiden sit syn på sig selv, føler sig mindre værd, og bliver mere og mere overbevist om, at hun selv er skyld i mobningen, idet hun tænker, at hun sikkert er uduelig og ligeså akavet, som kollegaerne får hende til at føle. Det dårlige arbejdsmiljø påvirker hende konstant, og får også konsekvenser for hendes privatliv (Jungersen, 2004).

Historien er ikke enestående. Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø udgav d. 28. september 2009 en ny rapport om mobning og negative handlinger på arbejdspladsen. Deres repræsentative befolkningsundersøgelse (2004/05) viser, at ud af den arbejdende befolkning havde 1,6 % været udsat for mobning flere gange ugentligt og 6,7 % en gang imellem. (Det nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, 2009).

Rapporten slår også for første gang fast, at mobning ikke kun skader ofrene psykisk, men også går ud over deres fysiske helbred. Samtidig rummer den bud på, hvad der kan gøres for at undgå mobning på arbejdspladserne (Ibid.).

Mange mobbede udvikler alvorlige stresssymptomer som for eksempel søvnbesvær, hukommelsesbesvær, angst og depression. For nogle mennesker der har oplevet mobning, bliver deres liv forandret for altid, og nogle bliver sygemeldte og en del udstødes fra arbejdsmarkedet (Mikkelsen *et al*, 2007). Mobning påvirker medarbejdernes motivation og engagement, øger sygefraværet og medfører øget personaleomsætning. Men mobningen har også store konsekvenser på makroniveau, idet det skaber enorme udgifter for samfundet. Hvis blot 1 % af arbejdsstyrken bliver mobbet, løber udgifterne til understøttelse og sygedagpenge op på næsten 4 mia. kr. pr. år (Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, 2009).

Nutidens globale arbejdsmarked stiller større krav til vækst og udvikling, og som en konsekvens heraf, presses både medarbejdere og virksomheder, til at være forandringsparate, fleksible, dynamiske og initiativrige (Mikkelsen *et al*, 2007). De øgede krav på arbejdsmarkedet, syntes at spille ind på stigningen i stressrelaterede sygdomme, og antallet af depression i den vestlige verden er steget tredobbelt indenfor de seneste 20 år. En stigning der dels skyldes eller er relateret til et dårligt psykisk arbejdsmiljø. De konstante forandringer, øgede samarbejdskrav, tidspres og stress kan være med til at øge risikoen for mobning (Mikkelsen *et al*, 2007).

De store menneskelige og samfundsmæssige konsekvenser som mobningen forårsager, gør det altså til et alvorligt arbejdsmiljøproblem, som bør have høj prioritet. Omfanget af mobning på de danske arbejdspladser er således så stort et problem, at beskæftigelsesminister Inger Støjberg i marts 2010 opfordrer danskere til at melde deres kollegaer eller chefer anonymt til arbejdstilsynet (Berlingske Tidende d. 24/3 2010). I april 2010 har arbejdstilsynet desuden lanceret flere initiativer, som skal være med til at nedbringe og forebygge mobning på arbejdspladsen (Arbejdstilsynet, d. 22/4 2010). De forskellige tiltag og organisationer har alle deltaget i arbejdet med at få mobning anerkendt som noget, der strækker sig ud over skolegården, hvor det ellers har været placeret indtil for nyligt. Denne placering har medvirket til, at mobning blandt voksne længe har været tabuiseret (Mikkelsen *et al*, 2007).

I Danmark er der således indenfor de sidste år blevet fokuseret mere og mere på voksenmobning, hvor området som sagt tidligere har været tabubelagt, eller fordi der måske manglede den rette betegnelse for de chikanerier eller alvorlige konflikter, der opstod på

arbejdspladsen. Sager der har handlet om mobning, er måske blevet betegnet som ”samarbejdsproblemer”, og ofte er der sket det, at den part som ledelsen har betragtet som mest ”vanskelig”, er blevet fyret eller tvunget til at sige op (Mikkelsen *et al*, 2007). Denne tabuisering har ført til, at ofre for mobning har fået deres problemer negligeret eller direkte afvist. Der har været en fremherskende opfattelse af, at voksnes interaktion på arbejdspladsen er præget af fornuft og effektivitet, og at voksne er i stand til at takle, hvis nogen udviser negativ opførsel over for dem (Einarsen & Mikkelsen, 2000, s.10). Denne opfattelse er langsomt på tilbageslag, og det bliver stadig mere og mere anerkendt, at mobning er et problem, som både arbejdspladsen og medarbejderne er nødt til at samarbejde om at løse. Tilbage er dog stadig en eksisterende fordom om, at den mobbede selv er skyld i mobningen (Mikkelsen *et al*, 2007).

Personlighedspsykolog Dan Olweus, der kan anses som pioner indenfor mobbeforskningen på skoleområdet har fokus på en mobbeforståelse, hvor ”*intrapsykiske karaktertræk kombineret med vanskelige opvækstvilkår*” udgør forklaringsrammen (Rabøl *et al*, 2009). Her ses mobning som en individorienteret forståelse, hvor individet anses for værende årsag til problemet, hvilket i et løsningsperspektiv indebærer, at det ligeledes er individet, der skal ændre adfærd (Schott, 2009). Olweus’ forståelse har også været med til at præge forskningen indenfor mobning på arbejdspladsen (Mikkelsen *et al*, 2007, s.94). I en anden mobbeforståelse fremhæves skolen som ”*en socialt konstrueret arena, hvor magtforhold afgøres med mobning som en effektiv metode til hierarkisering*” (eXbus 2007). Her er der fokus på mobning som socialt fænomen, og fokus fjernes fra individet og flyttes til at se på fænomenet mobning som skabt blandt andet gennem relationelle processer. EXbus projektet har siden 2007 beskæftiget sig med mobning i skolen og varetages af et tværfagligt forskerteam. Der forskes i hvordan mobning bliver til, hvordan mobning vedligeholdes og forandrer sig, og bygger på forståelse af, at mobning ikke kan findes i individualiserede fænomener. EXbus undersøger således alle børn og voksne, der lever i kontekster, hvor mobning optræder, og arbejder med en ny forståelse af mobning, der kan anvendes til interventionsformer, der bevæger sig ud over det enkelte barn (Rabøl *et al*, 2009).

Jeg er blevet inspireret af den nye forståelse af fænomenet mobning i forhold til folkeskolen, hvor der således ses på kulturen og relationerne mellem individet og konteksten, og mener at

dette syn på mobning også kan anvendes til at belyse mobning på arbejdspladsen. Ved at fokus flyttes fra den der bliver mobbet på en arbejdsplads, giver det et nuanceret billede af fænomenet mobning, hvor den mobbede ikke karakteriseres som passiv, usikker og svag, jævnfør Olweus' optik (Olweus, 1993).

Jeg har valgt at kaste et blik på mobning ud fra et poststrukturalistisk perspektiv, og har interesse i fortællingerne om mobning – hvordan det opleves at blive mobbet, og hvad mobningen får de mobbede til at tænke og føle om dem selv. Den poststrukturalistiske optik er valgt, idet den fokuserer på de kulturelle og diskursive praksisser, der udgør kollektive og individuelle betingelser for konkret levet liv (Søndergaard, 2000). Jeg ønsker at finde frem til hvordan personer, der har oplevet at blive mobbet, selv italesætter dette, og kan således ud fra det poststrukturalistiske perspektiv analysere på, hvilken betydning det får for de mobbedes muligheder for positionering. Positionering forstås som den proces, hvor subjektet i en interaktionel kontekst placerer sig selv i forhold til en anden, ud fra de diskurser der er underlagt konteksten (Davies & Harré, 2000).

Jeg har foretaget tre kvalitative forskningsinterview med henholdsvis Mary, Peter og Karina¹, for at få indsigt i deres fortællinger om den mobning de har oplevet, og for at forstå hvilken betydning den har haft for deres liv. De tre interviewede italesætter selv deres oplevelser som mobning, og jeg har således ikke valgt at vurdere og analysere på, om det reelt er mobning de har været udsat for eller, om det handler om noget andet.

Problemformulering

Hvordan italesættes mobning i interviewene med Mary, Peter og Karina, og hvilke positioneringsmuligheder åbnes/lukkes der for?

Opgavestrukturering og teorivalg

Første del **kapitel 1** er en teoretisk gennemgang og vidensopsamling på feltet. Indledningsvis beskrives, hvordan forskere indenfor voksenmobning definerer mobning. Herefter beskrives forskellige former for mobning, for at give indblik i hvilke handlinger, der kan forstås som mobning på arbejdspladsen. Afsnittet vil også præsentere de forskellige paradigmer omkring

---

¹ Navnene er opdigtede af etiske hensyn.

mobning, der eksisterer primært indenfor mobning i skolen, men som også kan drage mange paralleller til den mobbeforståelse, der er udviklet indenfor voksenmobning. De konsekvenser som mobningen kan få for den mobbedes psykiske og fysiske helbred bliver også beskrevet. Afslutningsvis præsenteres den nyere forståelse af mobning, som er udviklet af eXbus, med henblik på at skabe forståelse for hvordan mobning kan ses, når man går væk fra en individorienteret tilgang til fænomenet.

Anden del **kapitel 2** er en teoretisk gennemgang af centrale teorier og begreber, som er gennemgående i specialet, og som trækker på en poststrukturalistisk forståelse af mobning på arbejdspladsen. Det poststrukturalistiske blik er det greb, der skal gøre det muligt at forstå mobning ud fra den mobbedes perspektiv, for derigennem at åbne op for nye fortolknings- og handlemuligheder. Mennesket har altid fortalt historier til hinanden, som en måde at skabe sammenhæng og forståelse på, og således ordner og skaber vi sammenhæng i sanser, begivenheder og erfaringer. Gennem disse sproglige fortællinger foregår også en forhandling af positioner og forskellige positioneringstilbud, som kan tages eller afvises. Ved at kaste et poststrukturalistisk blik på området træder de positioneringsmuligheder frem, som har været til rådighed for de interviewede personer. Kapitlet belyser også hvordan den poststrukturalistiske optik ser på mobning. Afslutningsvis ses der på de relevante kritikpunkter, der har været af det valgte perspektiv, samt hvordan specialet kunne have set ud med et kritisk psykologisk perspektiv.

I **kapitel 3** beskrives og diskuteres de metodologiske overvejelser. Gennem teorivalget i specialet, har det kvalitative forskningsinterview været en naturlig tilgang, da ønsket har været at få fortællinger frem ud fra den mobbedes perspektiv. Det kommer også ind på udvælgelsen af interviewpersoner, samt de refleksioner der er gjort over etik, tilblivelse af interviewet, og bearbejdelse heraf.

Kapitel 4 præsenterer min analysestrategi, og bliver efterfulgt af selve analysen. Analysen indledes med de interviewedes fortællinger om mobning, hvorefter der analyseres ud fra to temaer på langs og på tværs. Specialet afsluttes med en konklusion og efterfølgende en diskussion og perspektivering, hvor der reflekteres over andre aspekter, som kunne have

været interessante at medtage i specialet, samt hvilken betydning analyserne får for praksisfeltet.

Afgrænsning

Specialets analyse har ikke til formål at indsamle resultater omkring mobning, opstille løsninger, eller belyse det faktuelle ved mobning. Det vil derimod koncentrere sig om det narrative ved tre fortællinger omkring mobning, og med det poststrukturalistiske blik, at kaste et nyt lys på fænomenet mobning. Specialet afgrænser sig også fra at belyse kønnets betydning i fortællingerne om mobning, ligesom der heller ikke fokuseres på de interviewedes alder, uddannelsesniveau eller branche.

Kapitel 1. Viden på feltet

Hvad er mobning

Begrebet mobning stammer formentlig fra adfærdsforskeren Konrad Lorenz (1903-89) som anvendte mobning om aggressiv dyreadfærd. I dag bruges begrebet både i skolen og på arbejdspladsen. Andre begreber som chikane og det engelske ord "bullying" betegner enten det samme eller betegner en mere begrænset type mobning. Mobning stammer fra det engelske ord "mob", som betyder en "pøbel som er sammenrottet", og "at angribe" (Graversgård, 2007).

Mobning blandt voksne på en arbejdsplads, er som fænomen ikke nyt. Begrebsliggørelsen er dog forholdsvis ny og har på relativt kort tid vundet stor opmærksomhed. Mobning er et tema, der ofte tages op, både i forhold til voksnes arbejdsliv og børns dagligdag (Mikkelsen *et al*, 2007 og Kofoed *et al*, 2009). Jeg har tidligere nævnt Olweus, som har været dominerende forsker indenfor mobning på børneområdet, men indenfor voksenmobning er det især psykologen Ståle Einarsen, erhvervspsykolog Eva Gemzøe Mikkelsen og professor i psykologi Heinz Leymann, som har forsket på området, og været med til at diskutere forskellige definitioner af begrebet mobning (Mikkelsen *et al*, 2007).

Mange kan være usikre på, hvordan der skelnes imellem mobning, skænderier og velmente vittigheder om hinanden. Ifølge en undersøgelse som er lavet af Einarsen og Mikkelsen, bliver begrebet også brugt til at beskrive godsindede drillerier eller kortvarige konflikter

mellem arbejdskolleger eller venner (Einarsen & Mikkelsen, 2000). Denne opfattelse kan være med til at gøre det svært, at definere hvad mobning præcist er. Flere forskere definerer mobning på arbejdspladsen i lighed med Einarsen og Mikkelsen:

”Mobning er en situation hvor en medarbejder (eventuelt flere) gentagne gange over en længere tidsperiode udsættes for ubehagelig, nedværdigende eller sårende behandling af én eller flere personer sådan at personen føler, at det er svært at forsvare sig. Det er derimod ikke mobning, hvis to omtrent lige ”stærke” personer har en konflikt, eller hvis det kun drejer sig om en enkeltstående episode ” (Einarsen & Mikkelsen, 2000, s.9).

Definitionen fokuserer således ikke på, hvad der sker eller hvornår det sker, men har snarere fokus på hyppigheden og varigheden, og det ses, at der fokuseres på, at den mobbede er i et underlegent forhold til den der mobber. Arbejdspsykolog John Graversgård taler om, at mobning er blevet et modeord, som kan blive blandet sammen med forbigående konflikter og stridigheder, som kan opstå på de fleste arbejdspladser. For eksempel uretfærdig behandling, som ikke retter sig mod en enkelt men flere medarbejdere, mener han heller ikke kan betragtes som mobning, hvis det kun foregår engang imellem. Der mangler her de væsentlige kendetegn ved mobning – at det foregår systematisk over tid, og at den angrebne person kommer i et underlegent forhold, samt forsøges udstødt fra arbejdspladsen (Graversgård, 2007). Ifølge de fleste forskere indenfor området bliver krænkende handlinger på arbejdspladsen først til mobning, når de personer, som de rettes mod, ikke er i stand til at forsvare sig. Det fremgår også, at Einarsen og Mikkelsens definition har fokus på den mobbedes oplevelse af ikke, at kunne håndtere situationen. Idet udgangspunktet bliver oplevelsen af at føle sig mobbet, vil det også betyde, at der kan opstå situationer, hvor en person kan føle sig mobbet af en anden person, som overhovedet ikke har til hensigt at mobbe vedkommende. En oplevelse kan således være fundamentalt forskellig fra den anden persons oplevelse af samme situation (Einarsen & Mikkelsen, 2000, s. 33-34).

Der tales også om forskellige handlinger, som kan karakterisere mobning på arbejdspladsen. I denne forbindelse kommer Einarsen ind på fire forskellige type handlinger. *Mobning rettet mod arbejdssituationen*, kan være at hindre den mobbede i at udføre sit arbejde, ved for eksempel at en kollega eller leder tilbageholder nødvendig information eller fratager personens ansvars eller kompetenceområder. Der kan også være tale om, at personen bliver

sat til et arbejde, som er under dets kompetenceniveau, eller ved at han/hun bliver degraderet eller systematisk forbigået ved forfremmelser eller nye arbejdsopgaver (Einarsen *et al*, 1994). Ved *mobning rettet mod personen* oplever vedkommende, at dets person og privatliv systematisk kritiseres og latterliggøres, hvilket bevirker at mennesker, der oplever denne form for mobning, bliver meget belastede af situationen. *Social kontrol* er et ønske om at kontrollere, når ens kollegaer reagerer negativt hvis bestemte interne regler eller normer overtrædes. På nogle arbejdspladser er der således en social kontrol i organisationskulturen, for eksempel at man bør arbejde over hver dag (Ibid.). *Social udstødelse* kommer til udtryk ved at de mobbede oplever at kolleger ignorerer dem, de bliver holdt udenfor fællesskabet, kollegaer taler hen over hovedet på dem, eller ved konstant at fremhæve eller rose andre medarbejdere under overværelse af den mobbede (Einarsen *et al*, 1994).

Sexchikane er en særlig form for mobning, som kun nogle mobbede og især kvinder udsættes for. Når en person udsættes for handlinger eller adfærd, der tolkes som seksuelle og opleves som negative og uønskede - og som foregår over en vis tidsperiode eller har negative konsekvenser over tid, kan der være tale om sexchikane (Mikkelsen *et al*, 2007.)

De tre paradigmer

Indenfor mobning taler man om tre paradigmer. Det første paradigme danner forståelsesrammen for størstedelen af den tidlige forskning, der er publiceret indenfor mobning på børneområdet, og er stadig den dominerende position i feltet. Paradigmet blev primært formuleret af Olweus allerede i 1970'erne (Schott, 2009, s. 236-237). Han formulerer mobning som en form for individuel aggression, og understreger, at mobning finder sted gentagne gange og over en vis tid, og at mobningen finder sted i asymmetriske magtrelationer. Eftersom mobning ofte forekommer uprovokeret, ser han det som en slags overgreb. Han beskriver mobbere som aggressive og impulsive individer, der har behov for at dominere andre, og fokuserer således på mobberes personlighedstræk, som han forklarer som en følge af dårlig børneopdragelse. Han beskriver yderligere ofre som passive, føjelige og svage (Olweus, 1993, s. 27-44). Og på baggrund af hjemmemiljøer, betragter han nogle som fødte mobbere, mens andre er fødte ofre (Schott, 2009).

Det andet paradigme definerer mobning som en form for samfundsmæssig vold og fokuserer også på samfundsmæssige årsager hertil, for eksempel socioøkonomiske årsager og

massemediernes. Forskere begynder her at betragte mobning som en afspejling af volden i det omgivende samfund, og kobler mobning med begreber som vold og kriser af sociale og politiske omkostninger. Ved at placere mobning i en krisekontekst antyder dette paradigme også, at vold står i modsætning til fredeligt samkvem, og at krisen er den diametrale modsætning til fredeligt samkvem. Det betyder, at paradigmet om den samfundsmæssige vold i lighed med paradigmet om den individuelle aggression stempler mobning som en afvigelse fra normal interaktion. Det andet paradigme udelukker heller ikke en diskussion af individuel aggression, idet nogle forskere fremhæver, at samfundsmæssige omvæltninger skaber familier, der fremmer aggressiv adfærd (Scott, 2009, s.238- 242).

Det tredje paradigme definerer mobning som følge af undertrykkende eller dysfunktionelle gruppedynamikker, og i modsætning til det første og andet paradigme ser dette paradigme, at kilden til de problemer, der opstår i klasseværelset, også skal findes i klasseværelset. Paradigmet fokuserer på dysfunktionelle grupper og på de dertilhørende dominansforhold, og gør brug af normative begrebspaar som rigtig/forkert, ondt/godt eller retfærdigt/uretfærdigt (Schott, 2009). På trods af, at de fremhæver gruppeinteraktionens rolle, fremlægger de ikke nogen analyse af, hvorfor nogle individer bliver aggresorer i nogle grupper. Deres forklaring på hvorfor mobning fremkommer, støtter sig til det første paradigme, idet de henviser til manglende omsorg og biologiske faktorer, på det som de betegner som ”antisocial adfærd” (Ibid.).

Forskning indenfor området

Første gang begrebet mobning på arbejdspladsen gjorde sig gældende var i 1980'erne, da svenske og norske arbejdspsykologer begyndte at afdække området. Arbejdspsykologerne Leymann og Gustavsson påbegyndte en undersøgelse i Sverige i 1982. Leymann ønskede blandt andet at gøre op med det første paradigmes opfattelse af personligheden som eneste årsagsforklaring (Leymann, 1987). Ved årtusindskiftet var forskningen omkring voksenmobning alligevel stadig domineret af forståelsen af, at mobning bunder i noget individuelt, både i forhold til den mobbede og til mobberen. Nogle undersøgelser viste forsat at forskellige personlighedstræk, kunne gøre individet mere disponeret for mobning (Mikkelsen *et al*, 2007), imens andre undersøgelser pegede på, at der både findes en gruppe

ofre, som skiller sig ud personlighedsmæssigt, men også tilfældige ofre, der ikke adskiller sig fra de andre medarbejdere (Ibid.).

Forståelsen af mobnings opståen er altså stadig præget af fokus på selve ofret både indenfor børne- og voksenområdet. Der er dog en begyndende opfattelse af, at årsagen til mobning ikke længere behøver at skyldes personlighedstræk. Nogle undersøgelser prøver nu at inddrage nye aspekter på forklaringer af mobning (Høgh *et al*, 2002).

Einarsen og Mikkelsen har også prøvet at bidrage til forskning, der fjerner fokus fra individet. I modsætning til fokus på det personlige, er forståelsen af mobning hos dem mere lig andet og tredje paradigme. De fremhæver, at en af de mest populære forklaringer på, at mobning opstår i arbejdslivet, skyldes et dårligt psykosocialt arbejdsmiljø. En undersøgelse fra Norge peger på, at mobning kan forbindes med en destruktiv ledelse og/eller en oplevelse af konflikt i forhold til roller og et negativt arbejdsklima på arbejdspladsen (Einarsen & Mikkelsen, 2000). Blivende forhold, som for eksempel en organisations størrelse og kønsfordeling, arbejdets organisering og krav, er med til at forme det psykiske arbejdsmiljø, ligesom effektivitetskrav, nedskæringer og sammenlægninger kan påvirke en organisations psykiske arbejdsmiljø i en negativ retning. Eksempelvis kan nedskæringer indenfor den danske offentlige sektor i de første år af det nye årtusinde have bidraget til øget konkurrence, usikkerhed og stress hos både medarbejdere og ledere, hvilket også har gjort sig gældende fra omorganiseringen af kommuner til regioner i 2006/2007. Et psykisk arbejdsmiljø kendetegnet ved at have oplevet stress, usikkerhed og høje arbejds- og samarbejdskrav er med til at øge risikoen for konflikt og mobning (Zapt *et al*, 1996).

I 1996 interviewede Gemzøe Mikkelsen seks HK'ere og fire afdelingssygeplejersker, som havde været udsat for mobning på deres arbejdsplads. Efter interviewene, blev hun bevidst om, at de to faggrupper havde været udsat for to forskellige former for mobning. HK'erne havde hovedsageligt været tilfældige ofre for overordnede, hvis ledelsesstil var aggressiv og kontrollerende, imens der i sygeplejerskernes tilfælde var tale om, at en konflikt imellem dem og deres leder, førte til en situation, hvor de følte sig mobbet. På denne baggrund har Einarsen introduceret en skelnen imellem to former for mobning, som han kalder for *konfliktmobning* og *rovmobning* (Mikkelsen *et al*, 2007). Han taler om rovmobning, når ofrene ikke har gjort noget, som kan fremkalde mobbernes adfærd. Det kan for eksempel være tilstrækkeligt, at

ofrene tilhører en bestemt minoritetsgruppe på arbejdspladsen, for eksempel på grund af deres køn, alder eller etniske oprindelse. I forbindelse med rovmobning er der således typisk tale om, at ofrene har en særlig udsat position på arbejdspladsen og derfor udpeges som syndebukke. Et eksempel på rovmobning kan være, når ledere eller kollegaer udøver krænkende handlinger over for ansatte med lav anseelse og lav indflydelse (Ibid.).

Konfliktmobning derimod er resultatet af en uløst konflikt mellem to eller flere parter på arbejdspladsen. Der kan for eksempel opstå konflikter omkring arbejdets organisering, omstillingsprocesser eller kulturforskelle. Einarsen taler om, at konflikter findes på alle arbejdspladser og kan udvikle sig til alvorlige personkonflikter, hvis de ikke bliver løst. I sådanne tilfælde sker der typisk det, at en konflikt over tid mere og mere kommer til at handle om parterne som personer frem for om konfliktens oprindelige indhold. Parternes negative følelser for hinanden forstærkes, efterhånden som konflikterne udvikler sig (Mikkelsen *et al*, 2007). I begge tilfælde består mobningen af krænkende handlinger. Der kan både være tale om aktive handlinger og om at undlade at handle i bestemte situationer, for eksempel tilbageholdelse af nødvendig information, bagtalelse eller udelukkelse fra det sociale og faglige fællesskab, nedvurdering af ofrenes job, deres arbejdsindsats eller kompetence, fysiske overgreb eller trusler herom, fjendtlighed eller tavshed som svar på spørgsmål eller forsøg på samtale, daglig fratagelse eller reduktion af ansvar eller arbejdsopgaver (Arbejdstilsynet, 2002).

Personer som mobbes på deres arbejdsplads er ofte af den holdning, at mobberens vanskelige personlighed er årsag til mobningen. I interviews foretaget med mobbede, beskrives mobberne som aggressive, kontrollerende, intolerante og med ringe selvvind, lavt selvværd og uden forståelse for andre menneskers synspunkter og behov. Men flere påpeger, at for at forstå mobberens adfærd, skal der også ses på organisationens klima og normer for samarbejde (Mikkelsen *et al*, 2007).

Når det handler om den mobbede, er det stadig en udbredt opfattelse, at han eller hun selv er ude om det. Forskningen giver dog langt fra ubetinget støtte til dette synspunkt. 80 % af de som mobbes, har en normal personlighedsprofil, mens ca. 20 % adskiller sig fra andre arbejdstagere på nogle områder. Det kan være personer som på grund af en anderledes eller afvigende adfærd har oplevet at blive mobbet gentagne gange. Mikkelsen *et al* (2007),

kommer ind på, at dette kan skyldes biologiske eller neurologiske forhold, ligesom det også kan bunde i en psykisk skrøbelighed grundet stress eller traumer i voksenlivet som for eksempel mobning på en tidligere arbejdsplads (Mikkelsen *et al*, s. 112).

Lederens rolle ses ofte også som relevant når der tales om mobning på arbejdspladsen. I ca. 40-50 % af alle mobbesager er det en leder, som udpeges som mobber (Mikkelsen *et al*, 2007). Langt de fleste arbejdstagere, har på et eller andet tidspunkt i deres liv mødt en leder, som kunne betegnes som destruktiv (Ibid.). En bredere definition af destruktiv ledelse er *”de systematiske og gentagne handlinger en leder kan udføre i sin lederposition og som over tid vil kunne give alvorlige effekter for virksomhedens mål, arbejdsopgaver og effektivitet og/eller de ansattes motivation, trivsel eller jobtilfredshed* (Mikkelsen *et al*, 2007, s.135). I begrebet indgår således både konsekvenser af destruktiv ledelse på et organisatorisk niveau, men også de negative og skadelige konsekvenser på medarbejderne. Den destruktive lederstil kan ifølge Mikkelsen *et al* (2007) have rod i en leders manglende sociale kompetence, lavt selvværd, usikkerhed, uvidenhed eller blot manglende erfaring. I nogle tilfælde har den destruktive leder tilmed en personlighedsforstyrrelse eller lider af svære psykiske problemer (Mikkelsen *et al*, 2007).

Konsekvenser

At blive udsat for mobning på arbejdspladsen kan have alvorlige konsekvenser for det fysiske helbred såvel som for det psykiske både på kortere og længere sigte. En lang række undersøgelser finder mange forskellige helbreds og trivelsproblemer hos personer, som har været udsat for mobning. Kun enkelte undersøgelser har fulgt mennesker, som er blevet udsat for mobning over længere tid, men de viser til gengæld, at mobning kan have langvarige konsekvenser for helbredet, som for eksempel længerevarende depressive symptomer (Mikkelsen *et al*, 2007).

I en anden undersøgelse opdagede man, at jo mere mobning folk blev udsat for, jo flere helbredsproblemer fik de med både fysiske og psykiske symptomer. Det viste sig, at nogle former for negativ adfærd var mere skadelige for det psykiske helbred end andre, men der var også forskel på, hvilke negative handlinger der gik mest ud over henholdsvis mænd og kvinders psykiske helbred. Mænd reagerede for eksempel stærkest på: Vedvarende kritik af

arbejde og indsats, at blive ignoreret eller udelukket, forsøg på at finde fejl ved arbejdet, antydninger eller signaler om, at man burde sige op, og at blive udsat for uhåndterlige arbejdsomgængder.

Kvinder reagerede stærkest på: Antydninger eller signaler om, at man burde sige op, pres for ikke at tage det, man har ret til som (for eksempel sygefravær, feriedage eller rejsegodtgørelse) at blive udsat for beskyldninger, gentagne påmindelser om fejl, at få opgaver med ubegrundede eller umulige deadlines (Mikkelsen *et al*, 2007).

En del personer som har været udsat for længerevarende mobning på en arbejdsplads, er i risiko for at udvikle kroniske symptomer som for eksempel posttraumatisk stressreaktion (PTSD). Det er en diagnose, som består af en kombination af forskellige former for stressreaktioner, som mennesker, der har været udsat for traumatiske oplevelser kan få (Socialt Udviklingscenter, 2007). Det drejer sig om genoplevelser, følelsesforfladigelse, undgåelse eller forøget arousal, og de traumatiske oplevelser genopleves for eksempel igennem drømme, tanker eller mareridt. Ofrene undgår derfor tanker, følelser og situationer, som kan minde om traumatet. Mange isolerer sig derfor, får hukommelsesproblemer og/eller føler sig fremmede overfor andre mennesker. Ved forøget arousalniveau, betyder det, at man har svært ved at slappe af eller falde i søvn, får måske hyppige vredesudbrud, koncentrationsbesvær og overdreven overraskelsesrefleks (Socialt Udviklingscenter, 2007). I flere studier er det påvist, at ofre for mobning kan udvikle PTSD. For eksempel viser en norsk undersøgelse, af medlemmer i en forening for mobbeofre, at 75 % havde symptomer, der lignede PTSD. Mange af dem havde desuden også symptomerne fem år efter, at mobningen var ophørt (Einarsen *et al*, 1999). En anden norsk undersøgelse sammenligner personer, som har været udsat for mobning med personer, som har været udsat for andre traumatiske oplevelser. Den viser at dem, som havde været udsat for mobning, havde flere genoplevelses- og undgåelsessymptomer end for eksempel forældre, hvis børn havde været involveret i en bus-dødsulykke, og FN-ansatte, som havde været udstationeret i en krigszone (Matthiesen & Einarsen, 2004). For at kunne få diagnosen PTSD skal man have oplevet eller været vidne til en traumatisk oplevelse, hvor man har følt livsfare, have oplevet at andre personer er døde, fået alvorlige fysiske skader eller kvæstelser, eller have oplevet andre få det. Det betyder, at til trods for, at personer der bliver mobbet har alle symptomerne på PTSD, ikke kan få diagnosen, idet mobning i en overvejende grad udgør en psykisk og ikke fysisk skade. Det har

derfor den konsekvens, at mobning endnu ikke er anerkendt som arbejdsskade, på trods af, at mobning kan være skadende for den der bliver mobbet, samt for hans eller hendes familie (Ibid.).

Som konsekvens af mobning på arbejdsplads ses også ofte en øgning i sygefravær, enten i form af hyppige korte sygemeldinger eller langvarig fravær. Desuden nævnes søvnbesvær, stress, hukommelsesbesvær og angst (Mikkelsen *et al*, 2007, s.170-180).

Opsummering

Der er forsøgt at give et indblik i hvordan forskning indenfor voksenmobning har udviklet sig. Det har været svært at give en entydig definition af mobning, men tidsperspektivet og det assymetriske forhold mellem dem der mobber og bliver mobbet, er ofte det der fremhæves. Afsnittet har også beskrevet forskellige former for mobning og mobbehandlinger, som forskerne har fremhævet, for at vise hvad mobning for eksempel kunne være. Selvom området har været præget af forskellige paradigmer, er det stadig den individorienterede tilgang til mobning, som dominerer området. Undersøgelser peger på, at mobberes personlighedstræk beskrives meget negativt, ligesom der også stadig er en forståelse af, at de mobbede selv er skyld i mobningen. Einarsen og Mikkelsen har forsøgt at give et andet billede af dette, og peger på et dårligt psykisk arbejdsmiljø som værende en forklaring på mobning. De fremhæver også destruktiv lederstil i forbindelse med mobning, og kommer i den forbindelse ind på lederens personlighedstræk, som kan forårsage mobning. Uanset hvilken forståelse af mobning som forskerne fremhæver, viser det sig at mobning kan have store konsekvenser for både den mobbedes psykiske og fysiske helbred, og der tales i den forbindelse om, at mobbede risikere at udvikle PTSD.

EXbus

Jeg vil her beskrive den tilgang til mobning som kommer til at præge specialet.

EXbus projektet prøver at forholde sig til, at den nuværende opfattelse af mobning er præget af aspekter fra alle tre paradigmer. Projektet har siden 2007 beskæftiget sig med mobning i skolen og varetages af et tværfagligt forskerteam. Der forskes i hvordan mobning bliver til, hvordan mobning vedligeholdes og forandrer sig, og bygger på en forståelse af, at mobning ikke kan findes i individualiserede fænomener. Den grundlæggende idé er at undersøge de mange kræfter, der kan være årsag til mobningens opståen; det være sig kræfter af både

diskursiv, materiel, teknologisk og subjektiv art. Mobning er, ifølge de to forskere Jette Kofoed og Dorte Marie Søndergaard i eXbusprojekt ”*en meget kompleks størrelse*” (Kofoed *et al*, 2009, s. 10) og kan derfor forstås på mange måder og undersøges fra mange vinkler. Forskerne her erkender, at årsagen til mobning ikke kan individualiseres, og de ser desuden mobning som en kompleks størrelse, hvis forståelse er præget af den historiske udvikling (Kofoed *et al*, 2009). Selvom eXbus forsker i mobning blandt børn, betragter jeg deres mobbeforståelse, som relevant indenfor voksenområdet også. Idet tilgangen har fokus på mobningens sociale dynamik, hvor fokus flyttes fra individet til gruppen, kan der i forlængelse med mit poststrukturalistiske perspektiv analyseres på de interviewedes positioneringsmuligheder i forbindelse med de erfaringer de har haft med mobning.

Kapitel 2. Teoretisk tilgang

Metateori

Den teoretiske tilgang vil i specialet tage udgangspunkt i poststrukturalismen. Poststrukturalismen og socialkonstruktionismen anses for værende to interrelaterede teoriretninger grundet deres fælles anti-essentialistiske standpunkt og konstruktionsfokus (Khawaja, 2005). De består begge af en række tilgange, der hver især toner perspektiverne forskelligt, hvilket kommer til udtryk både teoretisk og metodisk (Søndergaard, 2006). Der er imidlertid et fælles videnskabsteoretisk udgangspunkt for teorierne, som har betydning for, hvordan man tænker sig ”verden”, og som bliver rammesættende for teoridannelsens muligheder og begrænsninger i forbindelse med konkret forskning (Christensen, 2003). Mine teoretiske betragtninger trækker derfor også på antagelser fra den socialkonstruktionistiske tænkning, men pga. socialkonstruktionismens og poststrukturalismens fælles anti-humanistiske (Burr, 2003) og anti-essentialistiske standpunkt og konstruktionsfokus, betragter jeg, ligesom Khawaja (2005, s.36), de to teoriretninger som interrelaterede teorier, der i dette speciale bliver benævnt som poststrukturalisme. Jeg vil ikke gå yderligere ind i denne diskussion, da det ikke har betydning for analyserne i specialet. I det kommende, vil jeg i stedet give et overblik over min metateoretiske forståelsesramme, og gennemgå væsentlige begreber.

Poststrukturalismen er båret af to strømninger – den strukturelle lingvistik og den filosofiske, som et modsvar eller en overbygning af strukturalismen (Esmark *et al*, 2005). Det

poststrukturalistiske perspektiv fjerner blikket fra individet som et stillestående navneord til et handlende udsagnsord i proces (Davies & Harré, 2000). Ifølge Burr (2003, s.21) kan der anlægges et mikroperspektiv, hvor sproglige konkrete hverdagsinteraktioner er i fokus, eller et makroperspektiv, der anerkender sprogets konstruktive magt, men ser det udskilt fra og / eller relateret til materielle og sociale strukturer, sociale relationer og institutionel praksis (Burr, 2003).

Den poststrukturalistiske optik er valgt idet den fokuserer på de kulturelle og diskursive praksisser, der udgør kollektive og individuelle betingelser for konkret levet liv (Søndergaard, 2000), og kan således give indsigt i hvordan diskursen om mobning, får betydning for den mobbedes positioneringsmuligheder. I et poststrukturalistisk perspektiv anses mennesket som havende mange mulige identiteter, der bliver til i de forskellige sociale kontekster, det tager del i. *”Individerne får med det posttraditionelle samfund til opgave at finde deres personlige position blandt mulige positioner i den givne kultur, og dermed også at udvikle deres personlige identitet som én udgave af mulige identiteter i de særlige sociale kontekster, de bliver til mennesker ved at integrere sig i”* (Søndergaard, 2006, s.33). Her ses på subjektiveringsprocesserne og deres betydninger; Og fokus kan således komme på, hvordan subjektet skaber sig selv i sociale kategorier, som for eksempel mobbeoffer.

Den poststrukturalistiske tilgang indebærer en kritik af realisme og kan ses som et opgør med de positivistiske videnskabsidealiser. Dette indebærer en afvisning af en universal sandhed om virkeligheden og om videnskabens værdifrihed (Christensen, 2003). I stedet hævder man i poststrukturalismen at diskursen betinger videnskabens interessefelt og skelnen mellem væsentligt og uvæsentligt. Christensen siger: *”Videnskabelige sandheder bliver ikke til i kraft af, at Sandheden om verden afdækkes, men fordi videnskaber ”skaber” sandhed”* (Christensen, 2002, s. 72). På denne måde afvises, at tingene har universelle egenskaber, som er uafhængige af tid og sted. Som udgangspunkt gør poststrukturalismen op med essentialisme af enhver art, som mener, at ting og individer rummer en essens eller en kerne (Christensen, 2002). Dette bliver grundlæggende, når man har til hensigt at undersøge, hvordan verden og subjektet skabes i betydning, eller igennem de vi gør med sproget (Christensen, 2002).

Poststrukturalismen er også kritisk overfor forestillingen om selvet som essentielt eksisterende, og det er således ikke muligt at forstå subjektet som havende et fast iboende kerneselv. Selvet skal i stedet ses som en social og sproglig konstruktion, der skabes i interaktion mellem mennesker (Jørgensen & Phillips, 1999). Selvet bliver i den forstand kontekstafhængigt og dermed forskelligt i forskellige sociale sammenhænge, og man taler i den forbindelse om at have multiple selver (Søndergaard, 2000). Sproget forstås som en aktivitet, der som sådan skaber mening – men samtidig understreges det også, at sproget udelukkende skaber mening tvetydigt og ufuldstændigt (Stormhøj, 2006, s. 16).

Sprog

Indenfor den klassiske psykologi ses sproget som et redskab til at give udtryk for følelser og tanker, og som noget der afspejler den eksisterende virkelighed, mens sproget indenfor poststrukturalismen anses som konstruerende for den sociale verden, herunder sociale identiteter og relationer (Christensen, 2002). Sproget bliver betragtet som betydningsfuldt, når andre forstår og godtager betydningen af det, og det er derfor ikke et udtryk for indre processer, da betydningen skabes i relationerne, og alle ytringer giver ikke lige god mening i alle sociale relationer (Gergen & Gerden, 2005). Denne tilgang bygger på Saussures strukturelle lingvistik (Potter & Wetherell, 1987), hvor forholdet mellem sprog og virkelighed tænkes som vilkårligt, idet verden først får betydning, når vi tillægger den betydning, hvilket foregår gennem sociale konventioner, hvor bestemte ting og tegn forbindes. Det giver således ikke mening i andre kulturer og med andre sprog, at sige en bestemt sammensætning af lyde, og forvente at andre skal vide, at det betyder noget bestemt (Potter & Wetherell, 1987). Mening er derfor ikke en naturgiven ting, men socialt konstruerede konventioner. Saussure betragtede ord som udspændt i en struktur, hvor hvert ord får betydning i kraft af deres forskellighed fra de andre ord, og hvor betydningen er konstant og fastlåst. Senere er Saussures teori blevet modificeret, da den er blevet kritiseret for hans opfattelse af sprogets uforanderlige struktur (Ibid.). Poststrukturalismen har nuanceret denne fastlåshed og betragter sproget som foranderligt alt efter sammenhængen, som det indgår i. Betydninger kan derfor forhandles i de forskellige diskurser, og det er således også i de konkrete kontekster, at vedligeholdelse og forandring sker (Jørgensen & Phillips, 1999).

Det betyder at interviewene i specialet ikke kan betragtes at afspejle den virkelige verden, men er et perspektiv og flere stemmer på, hvordan de interviewede har oplevet at blive mobbet på arbejdspladsen. Der er derfor ikke sproget men selve sprogbruget, som bliver interessefeltet.

Diskurs

Diskurs forstås som samtalemåder, der er med til at konstruere subjektet, og findes i samfundet og kulturen (Foucault, 1969). Diskurs bliver herved en forståelsesramme, der er med til at definere, hvordan man italesætter mennesker og verden på. Derved skabes et gensidigt afhængighedsforhold mellem subjektet og diskursen, og sproget bliver et vigtigt værktøj, da det er med til at konstruere virkeligheden (Foucault, 1969). Forholdet imellem diskurs og subjekt består af en dobbelthed, da subjektet både er med til at opretholde diskurserne, men også skabes igennem dem (Foucault, 1969). Magten ligger i de herskende diskurser, da det er her subjektet finder en vis form for sandhed, men i magtbegrebet ligger der også en frihed, da subjektet kan handle imod magten og derved diskursen (Stormhøj, 2006, s. 38). Nogle af de diskursive strukturer, igennem hvilke mennesker bliver til, kaldes sociale kategorier, og er orienteringsredskaber med hvilke vi aflæser, konstruerer og positionerer (Staunæs, 2004). Men det er ikke kategoriernes eksistens, der er problemet, men snarere de værdier der knytter sig til dem. Magt klumper sig sammen om visse kategorier og gør derfor nogle subjekter mere magtfulde end andre (Ibid.). De diskurser der finder sted i de forskellige relationer og praksisser, er med til at udøve en vis magt over det enkelte individ (Heede, 1992). Der findes en spænding mellem de tilbudte diskurser og praksisser og subjektets anvendelse og forståelse af dem, hvilket gør, at der ofte er flere samtidige diskurser tilgængelige (Søndergaard, 2000, s.95).

Magt og viden

Magt og viden er væsentlige begreber i poststrukturalismen. Foucault ser magten som *"..noget der udfolder sig i kæder fra uendelige rækker af punkter i spil af ulige og mobile relationer. Den er aldrig udvendig i forhold til andre relationer (økonomi, politik, subjektivering, seksualitet, disciplin), men immanent i dem"* (Heede, 1992, s. 39). Foucault ser ikke magt som noget nogle besidder eller undertrykker andre med. Men derimod er magt spredt imellem os og over forskellige sociale praksisser. Magt tænkes som produktiv og er

med til at konstituere diskurser, viden, kroppe og subjektivitet (Jørgensen & Phillips, 1999). Idet magt således kan ses både som produktiv, begrænsende og medskabende for vores sociale verden, er den også med til at styre hvad der kan italesættes på bestemte måder, og hvad der udelukkes. Magt og viden er tæt forbundne, da viden er med til at forme bestemte sandhedsregimer og derigennem viden. Det er igennem vores sproglige formationer, at subjekter tildeles magt i forskelligt omfang. Dette er betinget af diskursen og således også af sociale, historiske og kulturelle omstændigheder. Herigennem subjektiveres individer også. At nogle subjekter er subjektiveret på en bestemt måde, og at de erkendes som magtfulde, er derfor et resultat af den position, der er blevet tildelt dem i og af diskursen (Heede, 1992). Viden er ikke objektiv og neutral, men skabt i diskursen, hvor nogle talepositioner er mulige, mens andre ikke er. Dermed skabes vi som subjekter i de diskurser vi bevæger os i, og hvor magten producerer den viden, som befinder sig i diskursen (Heede, 1992). Indenfor hver diskurs er der knyttet inklusions- og eksklusionsprocesser, som producerer og stempler nogle som afvigere, hvilket kommer til udtryk i fortællingerne om mobning. Disse processer, bevirker at nogle positioner bliver til rådighed for den mobbede, imens andre positioner udelukkes.

Selvet og identitet

I den poststrukturalistiske tankegang afvises, som tidligere nævnt, den essentialistiske tankegang, og personlighed tænkes som en proces, der er socialt konstruerende, i stedet for at tænke det som en kerne eller essens i personen (Christensen, 2002). Davies og Harré forstår selvet som bestående af multiple selver, hvor selvet er kontekstafhængigt og forskelligt i forskellige sammenhænge (Davies og Harré, 2000). Identitet er hermed ”*noget man påtager sig, tildeles og som forhandles i diskursive processer og kan således forstås som noget helt igennem socialt*” (Jørgensen & Phillips, 1999. s. 55). Hermed gøres oprør med det traditionelle psykologiske syn, hvor personlighed tilhører den enkeltes indre, og ofte med et deterministisk udgangspunkt, hvor psykiske lidelser ses som noget der kan påvirke og skade personligheden – til at placere identitet som noget interrelationelt, socialt og diskursivt. Ved at identificere sig med en bestemt subjektposition som er genkendelig indenfor diskursen, skaber individet sin identitet, og vil således have forskellige identiteter alt efter hvilke diskurser, som personen indgår i. De forskellige identiteter er en mulighed som kan forhandles og ikke altid noget som personen bliver tildelt. Ikke alle subjektpositioner er til forhandling, da der

forhandles indenfor grænsen af social genkendelighed. Når selvet tænkes som socialt konstitueret bliver følelser også til sociale kategorier konstitueret i forskellige kulturer og ikke som noget individuelt og biologisk betinget (Ibid.). Forskellige diskurser giver subjektet forskellige og nogle gange modstridende positioner at tale ud fra, og de forskellige kategorier stiller ligeledes forskellige identiteter til rådighed. Køn stiller for eksempel identiteterne pige, dreng, mand og kvinde til rådighed samt diverse andre underkategorier. Disse kategorier kan gøres på forskellig vis (Staunæs, 2004). I interviewene med Mary, Peter og Karina skabes kategorierne på nye og anderledes måder, idet mobning ikke ses som noget individuelt, men som noget der er skabt i den sociale kontekst.

Positionering

Davies og Harré (2000) bygger videre på Foucaults diskursbegreb, som de betragter på et interpersonelt niveau, hvor de opererer med begrebet positionering. Dette forstås som den proces, hvor subjektet i en interaktionel kontekst placerer sig selv i forhold til en anden, ud fra de diskurser der er underlagt konteksten (Davies & Harré, 2000). Begrebet forsøger at forklare hvordan man som person kan blive til. Søndergaard siger, at det er igennem positioneringsprocesserne, at subjektet får sin identitet gennem forhandlinger af de forskellige positioneringstilbud (Søndergaard, 2003, s.44). Overordnet kan man sige, at positionering har fokus på, hvordan de diskursive praksisser konstituerer de involverede på bestemte måder.

Positionering giver mulighed for at subjektet kan positionere sig selv i forhold til diskursen, men samtidig sker der også en dobbelthed, da diskursen er med til at positionere subjektet. Derfor udgør positionering en ressource, hvorigennem deltagerne kan forhandle nye positioner (Davies & Harré, 1990, s.52). I positioneringsbegrebet kan andre positionere sig anderledes end en selv, da begrebet er præget af diskurserne og subjektets narrative fortælling (Davies & Harré 2000). Hvis man derfor fremstår som værende enten offer eller mobber, kan det ud fra ovenstående ses, at det skyldes de positioner, som vi indtager eller de positioner, som vi bliver pålagt. Det mobbede subjekt kan også positionere sig forskelligt alt efter hvilken diskurs de befinder sig.

Subjektivering

Subjektivitet, altså vores egen forståelse af hvem vi er og hvorfor, må forstås som en gensidig proces af de konkrete relationer i de omgivelser, som er til rådighed for den enkelte. Ifølge Staunæs (2004, s. 57) er subjektivering en tilblivelsesproces der er betinget af de diskurser som individet er en del af og som er tilgængelige i den sociale kontekst. Individet har handlepotentialer ud fra de diskurser, der er tilgængelige, og kan herved ud fra de muligheder og begrænsninger, der er i diskursen, subjektivere sig selv i forhold til de positioner der er til rådighed (Staunæs, 2004, s. 57). Da viden skabes i diskursive praksisser, vil det have konsekvenser for, hvordan mobning kan forstås og gøres, og hvordan personerne subjektiveres som ofre. Disse konstruktioner af mobning vil ligeledes have betydning for omverdenens måde at betragte de mobbede på og derigennem hvilke subjektiveringsmuligheder, der er til rådighed for dem.

Inklusion og eksklusion

Begreberne inklusion og eksklusion handler om hvordan subjektet gør social kategori, og om subjektet er kontekstuel genkendelig. Subjektet bliver inkluderet hvis det gør social kategori indenfor normerne, men hvis subjektet omvendt gør den sociale kategori på en måde, der ligger udenfor normerne, fører det til eksklusion (Staunæs, 2004)

Subjektet risikerer at blive totalt ekskluderet, hvis det gør den sociale kategori på en uacceptabel måde, hvilket kaldes en abjektgørelse, en eksklusion, hvor det ikke længere anses som muligt at blive inkluderet (Staunæs, 2004, s.66-67). *Det andet, andethed* omhandler både det ekskluderede og det abjektgjorte, mens *førstehed* kun er det inkluderede.

Kofoed skriver, at samfundet, institutioner og områder bliver holdt sammen af nogle principper, som er retningsgivende for, hvad der inkluderes, og hvad der ekskluderes. Disse principper bliver bestemt ud fra vilkårligheder, og det er forskelligt i de forskellige områder og institutioner, hvad der udpeges til at være forskelligt og hvad der udpeges til at være ens (Kofoed, 2003, s.42-43). Subjektet, som er blevet set som ekskluderet og andethed, kan godt blive førstehed, eller samtidig være førstehed, i en anden social kategori (Søndergaard, 2006, s.65).

I forhold til specialet betyder dette, at disse principper både er bestemt ud fra lokale præmisser på de arbejdspladser, hvor de interviewede arbejder, og de er indlejret i en bredere

diskursitet, for eksempel diskurser i samfundet, som rækker ud over det lokale. Derfor vil mobning også være forbundet med konteksten, og når de interviewede er blevet mobbet på en arbejdsplads, vil det ikke automatisk medføre mobning på en anden.

Mobning ud fra et poststrukturalistisk perspektiv

Når vi skal forstå fænomenet mobning, skal der ud fra de poststrukturalistiske begreber rettes fokus på de sociale interaktioner og relationers betydning. Med den poststrukturalistiske optik, bliver det derfor muligt at analysere de menneskelige relationers betydninger for oplevelsen af mobning for de interviewede, samt deres positioner og positioneringsmuligheder, som diskurserne stiller til rådighed.

Mobning ud fra et poststrukturalistisk perspektiv er ikke interesseret i at placere skyld hos personer, idet objektgørelsen der ligger heri, prøver at forstå subjektets handlinger uden at forstå de sammenhænge det indgår i. Jeg ser derfor, at mobning i et poststrukturalistisk perspektiv ikke vil individualisere problemet, men snarere se på de diskursive praksisser som gør sig gældende på arbejdspladsen, samt have blik for relationer, positioner og subjektet positioneringsmuligheder.

Når opfattelsen af mobningen, som tidligere anvist har forandret sig, kan det forklares ud fra Foucault. Han siger at opfattelsen af sygdom har forandret sig over tid, og at dette skyldes den til enhver tid gældende kultur (Foucault, 1971). Hvis man kobler dette sammen med mobning, vil den gældende diskurs og opfattelse af mobning i et samfund stille en række muligheder til rådighed for dem, der er involveret. Samtidig vil den gældende diskurs også pege på bestemte løsningsmuligheder, som indskrives i de sociale muligheder for individet, ligesom Foucault skriver, at en bestemt diskurs omkring sygdom opstiller bestemte løsninger (Foucault, 1971, s.7-37). De forståelser af mobning, og den viden der finder sted om dette fænomen, er derfor ikke pludselige opståede diskurser, men opstået over tid. Opfattelsen af mobning kan spores tilbage i tiden, og vil være udviklet og forandret løbende, hvilket også vil blive tilfældet i fremtiden. Forståelsen af mobning vil derfor ændre sig løbende igennem diskurserne. I dag oplever vi en større fokusering på mobning i arbejdssammenhænge (Mikkelsen *et al*, 2007). Diskursen kan således have ændret sig, og førhen ville man muligvis ikke mene, at man var udsat for mobning på arbejdspladsen i lige så mange tilfælde, som der er tale om i dag.

Grænsen for hvornår der er tale om mobning, kan også have ændret sig i løbet af de sidste årtier, hvilket kan hænge sammen med det øgede fokus på det fysiske og psykiske arbejdsmiljø (Mikkelsen *et al*, 2007), samt at diskursen i højere grad legaliserer at tale om mobning.

Da der, jævnfør den poststrukturalistiske optik, ikke findes en objektiv sandhed (Christensen, 2002), bliver det vanskeligt at finde frem til en universel sandhed om, hvad mobning er, eftersom en bestemt forståelse kan være kulturelt bindfældet. Subjekters opfattelser af, hvornår noget er mobning, vil således også altid være forskellige, og afhænge af de diskurser om mobning som de indgår i.

Scott, som er forsker i eXbus kommer ind på dette og siger, at det hverken er muligt eller ønskværdigt, at opstille en universelt valid og endegyldig definition af mobning, da forskning på dette område finder sted i specifikke nationale, kulturelle og sproglige miljøer, som hver især bidrager med forskellige brikker til en forståelse af mobning (Schott 2009, s.229). Hun forstår mobning som et socialt fænomen snarere end som en relation mellem individuelle mobbere og deres ofre (Schott, 2009), hvilket kunne svare til det poststrukturalistiske syn på mobning.

Når nogen udsættes for mobning, finder jeg det relevant at se på positioneringsprocesser, da de viser hvordan vi placerer os selv i forhold til hinanden. På denne måde konstitueres vi af de diskursive praksisser og positioneringen (Davies & Harré, 2000). Når nogle oftere føler sig mobbet mere end andre, vil der således i et poststrukturalistisk perspektiv være flere årsager hertil. Det kan være den enkeltes positioneringsmuligheder i den specifikke relation, som gør, at vedkommende får positionen som offer. Men det kan også være den enkeltes selvberetning, som gør, at vedkommende vælger at indtage denne position. Der kan herske nogle diskurser, som er med til at afgøre, hvem der får denne position, hvilket selvfølgelig også er gældende for tildelingen af positionen ”mobber”.

Søndergaard skriver, at *”...mennesket er eksistentielt afhængigt af kulturel og samfundsmæssig integration. En forudsætning for denne er et vist omfang af kulturel genkendelighed og accept – en genkendelighed, der beror på kulturelle forståelseskategorier, der accepteres som naturlige og indforståede. Disse forståelseskategorier er på sin vis tvingende, idet individet er afhængig af ikke at skille sig for meget ud..”* (Søndergaard, 2006,

s.33). For at blive accepteret skal der således finde en vis genkendelighed sted. Hvis ikke, vil der muligvis ske en ekskludering, af det som ikke genkendes. Genkendelighed betyder, at nogle sociale handlinger vil forekomme genkendelige for modtageren, hvorved de accepteres som bestemte handlinger, som er med til at afgøre den enkeltes position.

Det kan diskuteres, hvad der kan defineres som værende anderledes i forhold til genkendelighed. Er man for eksempel anderledes hvis man ytrer sig forskelligt fra normen, eller fordi man går klædt i noget andet tøj end de andre. Grænsen mellem at være lidt anderledes og være helt uigenkendelig må formodes at være en diffus størrelse, og jeg ser, at det ud fra poststrukturalismen vil afhænge af den sociale kontekst. I forhold til mobning kan denne manglende genkendelighed, jævnfør Søndergaard (2006), forstås som en af årsagerne til, at en person risikerer at blive ekskluderet af fællesskabet.

Kritik af poststrukturalismen

Christensen siger, at individet i det poststrukturalistiske perspektiv kan betragtes som en ”social kamæleon” og at ”subjektet forsvinder eller går i opløsning i diskursive formationer” (Christensen, 2003, s. 46). Poststrukturalismen bliver derfor ofte kritiseret for at individet reduceres til passiv bærer af diskurserne (Christensen, 2003). Men ved, at jeg har taget afsæt i en forståelse af diskurs og subjekt som gensidigt skabende (Stormhøj, 2006) har jeg forsøgt at undgå dette deterministiske blik, hvilket også ses i analysen, hvor de interviewedes forskellige måder at positionere sig på i forhold til mobning belyses.

En anden kritik går på, at de poststrukturalistiske tekster ikke indeholder endegyldige sandheder, i modsætning til mange klassiske tekster, der netop sætter punktum for sandhederne. Nogle mener derfor, at det poststrukturalistiske perspektiv er videnskabeligt og politisk ubrugeligt, da det ikke fremfører en sandhedstænkning, hvor forskeren kommer frem til ”det rigtige”, samt hvad der er ”godt og dårligt” (Jørgensen, 2002). En af begrænsningerne ved det valgte perspektiv i specialet er, at det ikke bliver muligt at generalisere og overføre konklusionerne fra en person til en anden. Men idet jeg ser subjektets konstruktion og tilblivelse, som noget der bliver til ud fra de relationer, som subjektet indgår i, er meningen ikke at drage konklusioner om, at oplevelsen af mobning vil være ens for alle subjekter. Jeg ønsker snarere at se på hvordan Mary, Peter og Karina hver især italesætter *deres* oplevelse med mobning, og har fokus på deres positioneringsmuligheder.

Khawaja kommer desuden ind på, at et poststrukturalistisk blik kan føre til manglende opmærksomhed på "selvet" som begreb, fordi de sociale processer i poststrukturalismen underkender selve "selvet", som kommer til at stå i baggrund for konstruktionen. Modsat for eksempel udviklingspsykologien betragter poststrukturalismen det essentielle selv som ikke eksisterende (Khawaja, 2005). Søndergaard taler i den forbindelse om, at hverdagstænkningen i den vestlige kultur er påvirket af den psykoanalytiske tænkning, hvor blandt andet faser, og det bevidste og det ubevidste spiller en stor rolle, ligesom der er fokus på den tidlige tilknytning mellem forældre og barn. En sådan tænkning har betydet, at vi taler om identitet, som værende noget iboende i os, hvorimod poststrukturalismen taler om at identitet konstrueres i vores diskursive praksisser (Søndergaard, 2006, s. 23). Jeg ser dette som en styrke i det poststrukturalistiske perspektiv, da det muliggør, at se på subjektet i forskellige sammenhænge og sociale praksisser med mange positioneringstilbud og subjektiveringsmuligheder.

Når poststrukturalismen således vender blikket væk fra individet og ud mod den sociale kontekst, får vi øje på de måder fænomener, som for eksempel mobning bliver til. Fokus kommer på den måde på hvad der konstruerer det, hvilket sætter fokus på at anskue mobning, ikke som noget forudbestemt og deterministisk, men som et fænomen blandt andre, der kan ændres over tid og sted.

Mobning set med et andet psykologisk perspektiv

Det poststrukturalistiske perspektiv, som er valgt i specialet, vil altid åbne og lukke for forskellige måder at se mobning på. Havde jeg valgt et andet psykologisk perspektiv havde specialet set anderledes ud. I det kommende ses på, hvilket blik den kritiske psykologi ville se på mobning.

Den kritiske psykologi blev udviklet i 1960'erne i opposition til de psykologiske retninger, der var de mest gængse på daværende tidspunkt (Jartoft, 1996 s. 181).

Det teoretiske opgør, der lå til grund for dannelsen af den kritiske psykologi var, at mennesket i disse traditionelle psykologiske overbevisninger ikke var subjekt for videnskaben. Den kritiske psykologi tager derfor i stedet udgangspunkt i, at man i forsøget på at forstå subjektet

må iagttage den omverden, det aktuelt deltager i. Til denne problematisering af de traditionelle psykologiske forståelser knytter den kritiske psykologi endvidere en kritik af det såkaldte *umiddelbarhedspostulat*, der omhandler, at mennesket er underlagt betingelser. Den kritiske psykologi mener, at subjektet er født med nogle bestemte forudsætninger, men disse kan imidlertid udvikles og forandres i overensstemmelse med de muligheder og begrænsninger, og de sammenhænge, som mennesket deltager i (Holzkamp, 2005).

Den bygger på en dialektisk- materialistisk forståelse, og ser således mennesket som samfundsmæssigt i sit grundlag, og som subjekt for sine handlinger. Mennesket kan altså forholde sig mere eller mindre bevidst til det, han eller hun gør, føler, har lyst til osv. (Jartoft, 1996, s. 183-186). Den kritiske psykologi ser ikke kun betingelser som begrænsninger, men også som muligheder. Ved at handle, har mennesket mulighed for at ændre livsforhold, som er bestemte af objektive livsbetingelser. Handleevne bliver derfor også et centralt begreb, som henviser til ”*menneskets potentiale for at leve under bestemte historiske betingelser, og ses derfor ikke som noget indre i mennesket, som i den traditionelle forståelse af evner* (Jartoft, 1996, s. 195-1997). Den kritiske psykologi analyserer hvordan betingelser, betydninger og begrundelser hænger sammen i menneskers liv (Jartoft, 1996, s.183).

Ud fra et kritisk psykologisk perspektiv vil subjekter altid have forskellige deltagermåder og dermed forskellige intentioner med deres deltagelse samtidig med, at de udgør hinandens betingelser. Når subjekterne deltager i den fælles sociale praksis, betragter de den fra hvert deres ståsted og således også med forskellige perspektiver (Jartoft, 1996). Forskellige deltagermåder kommer derved til at gå på tværs af hinanden. I forhold til mobning, ville dette kunne udmønte sig i en uoverensstemmelse på arbejdspladsen. Der vil også være forskel på, hvad det enkelte subjekt tillægger betydning i forhold til arbejdspladsen, hvilken vil have indflydelse på samarbejdet mellem medarbejderne. Mobning kan ud fra kritisk psykologi forstås ved at se på subjekters betingelser, betydninger og begrundelser, og fokus ligger på subjekters deltagelse og det dialektiske samspil i den sociale praksis. I forhold til analysen i mit speciale om mobning, ville der sandsynligvis være mere fokus på Mary, Karina og Peters konkrete livsbetingelser, som er betydningsfulde i forhold til de oplevelser de har haft med mobning, det være sig tidligere arbejds erfaringer, relationer til kollegaer, sociale baggrunde, for blot at nævne få. Det ville have været relevant at se på deres betingelser, alt efter hvilke

positioner de har bevæget sig i, i forbindelse med mobningen, og hvad disse betingelser har betydet for dem. Samtidig ville deres handleevne blive diskuteret med henblik på at analysere hvordan de forholder sig til mobningen og handler herpå i forhold til deres livsbetingelser.

Der er på denne måde også ligheder med det poststrukturalistiske blik på mobning, da fokus også fjernes fra det enkelte individ. Men modsat kritisk psykologi, vil poststrukturalismen se mere på diskurser, og positioneringsmuligheder. Subjektet har ifølge den kritiske psykologi i samspil med omverdenen altid mulighed for at ændre sine livsbetingelser, hvilket kan ses som en mere kompleks proces i det poststrukturalistiske perspektiv (Klemmensen, 2009).

Idet der også i den kritiske psykologi er fokus på 1. person perspektivet (Jartoft, 1996), bevirker, at jeg med den optik i specialet, i højere grad ville have inddraget de interviewede i forskningen. Dette kunne for eksempel udmønte sig i at have ladet dem læse min transskribering af interviewene igennem, samt ladet dem kommentere på dele af analysen.

Kapitel 3. Empirisk del

Metodologiske overvejelser

Ved teoretisk at tage udgangspunkt i poststrukturalismen vil mit fokus være i samtalerne ved at analysere på hvordan de interviewede italesætter deres fortælling om mobning, og hvordan de har positioneret sig i forhold til den mobning, som de har oplevet.

Udvælgelse af interviewpersoner og præsentation af empiri

Tilgangen til feltet viste sig at være mere problematisk end ventet. I første omgang søgte jeg informanter igennem familie og venner samt over Facebook, som er et socialt medie, hvor der kan korresponderes med ens sociale netværk. Jeg fik imidlertid ingen respons. Efterfølgende fik jeg igennem en venindes arbejdsplads mulighed for at sende en mail ud til alle ansatte, hvor jeg søgte informanter, der selv havde oplevet at blive mobbet, men resultatet forblev det samme. Flere meldte tilbage, at de havde oplevet mobning, men at de ikke ønskede at tale om det. Efterfølgende henvendte venner og familie sig imidlertid til mig, idet de kendte nogle som havde oplevet mobning, og som gerne ville lade sig interviewe. På grund af tid har jeg begrænset empirien til at omhandle tre interviews med personer, som har oplevet at blive mobbet på en arbejdsplads. Som tidligere nævnt kan mobning opfattes på mange forskellige måder. Det har ikke været betydningsfuldt for mig, at de interviewede har haft den samme

mobbeforståelse, men jeg har lagt vægt på, at de selv italesætter deres oplevelser som mobning.

Indenfor poststrukturalismen er det ikke et krav, at man skal foretage en vis mængde interview, for at lave en analyse af en problemstilling. Jeg havde derfor ikke noget krav om, at det skulle være et bredt udsnit af kategorier, for eksempel køn, alder og profession. De tre personer jeg har valgt, giver hver deres konstruktion af deres oplevelser med mobning, og dermed er det ikke repræsentativt ifølge de positivistiske metodetilgange (Kruuse, 2007). Men idet min optik er poststrukturalistisk, er det heller ikke mit ønske at generalisere. Jeg vil dog i perspektivering, se på hvordan man kan bruge mine poststrukturalistiske konklusioner i bredere sammenhænge.

Både Maria, Karina og Peter, har jeg således fået kontakt til igennem venner og familie. Maria er i 50erne, og arbejder som dagplejemor, og oplevede hvordan en konflikt med kollegaer i hendes legestuegruppe førte til mobbehandlinger rettet imod hende. Hun kom senere i en anden legestuegruppe med nye kollegaer. Karina er i 20erne, og var på et tidspunkt ansat i en kosmetikbutik, hvor hun blev udsat for mobning af hendes chef. Karina blev fyret fra butikken, har senere arbejdet i andre butikker, og er nu i gang med en ny uddannelse indenfor branchen. Peter er i 30erne, uddannet politibetjent, og blev udsat for mobning efter, at han meldte en kollega for vold mod en anholdt. Selvom han senere skiftede afdeling, oplevede han alligevel, at nogle af kollegaerne fra den gamle afdeling mobbede ham, når de arbejdede sammen om opgaver i byen, eller når de mødte ham på gaden.

Det kvalitative forskningsinterview

For at få en forståelse af hvordan det opleves at blive mobbet, er det kvalitative interview en nærliggende metode. Ifølge Kvale (1997, s. 17-48) kan interviewet forstås som en samtale, hvor interviewerens forsøger at få indsigt i, og forstå hvilken forståelse, tolkning og betydning, interviewpersonen tillægger et bestemt fænomen. Samtalen vil foregå i en vekselvirkning af konstant forandring og påvirkning af hinanden, da ny viden og erkendelse skabes i fortællingen. I tråd med det kan det kvalitative forskningsinterview forstås som et produktionssted for viden, en udveksling af synspunkter mellem to mennesker om et fælles

emne, hvor viden produceres interrelationelt (Kvale, 2004). Viden produceres altså hverken inde i personen eller uden for i verden men i relationen mellem to mennesker.

I det kvalitative interview kan der spørges uddybende ind til de forskellige svar fra de interviewede. Hvis der italesættes noget, der synes relevant for forståelsen af betydningerne i konstruktionen. På denne måde bliver konstruktionen af interviewpersonens narrativ bredere og mere uddybende, end hvis der blev brugt spørgeskemaer, hvori spørgsmålene er fastlåste, og den udspurgte kan blive i tvivl om, hvilken kasse, der skal krydses af, og svarene bliver derfor meget afgrænsede (Kruuse, 2007, s.142). Hertil skriver Haavind, at forskeren i en dialogisk position med det undersøgte felt bedrer sin modtagelighed for andres erfaringer end hvis empirien bestod af ikke dialogisk metode, såsom observationer eller spørgeskemaer (Haavind, 2000, s.20-21).

Hvor Fog taler om det asymmetriske forhold mellem interviewer og interviewperson, vil der med et poststrukturalistisk blik være tale om magtforhold og den deraf følgende positionering. Disse positioneringer er lokale og kontekstuelle og er en del af den forståelse, som konstrueres i interviewet og ikke "sandheden" men kan ikke desto mindre virke magtfuldt ind på den enkeltes selvforståelse (Fog, 2004). Derfor er det også af yderst relevans at se på det etiske i interviewsammenhængen. Forholdet mellem personen som interviewes og intervieweren adskiller interviewet fra den almindelige dagligdags samtale. Det er intervieweren, der har ønsket samtalen, og som kan styre og tilrette spørgsmålene efter eget ønske, og som ligeledes har "retten" til det fælles, som er skabt i samtalen (Kvale, 1997). Fra at være en fælles samtale bliver det efterfølgende til forskerens empiriske materiale, og dekontekstualiseres således og forsøges genskabt i en anden kontekst, i en anden tid og i en anden modalitet gennem en fiksering af talestrømmen, hvor slutresultatet er en fikseret statisk skrift (Abelskov, 2007 s.71).

Etik

Ifølge Christensen (2005, s. 299) stiller forskningsinterviewet særlige krav, fordi forskningsobjektet er et menneskeligt individ, og fordi interviewet er en symmetrisk situation som en almindelig samtale, men med et asymmetrisk forhold. Forskeren skal derfor sikre sig, at informanterne er vel vidende om, hvad de går ind til, og hvordan interviewet vil blive

anvendt. Derudover skal de implicerede til enhver tid kunne træde ud af undersøgelsen, og endelig skal informanterne informeres om anvendelsen af undersøgelsens resultater, og om hvorvidt de er sikret anonymitet (Kvale, 1997, s. 118). Yderligere er det også relevant at være opmærksom på den magtfordeling, og den deraf følgende positionering som foregår i et interview. Intervieweren positioneres, som den der bestemmer, hvad der skal tales om, og de interviewede er underkastet dette forhold. Magtspørgsmålet må være noget man som forsker skal være bevidst om i sit arbejde (Christensen, 2005 s. 312) og respektere interviewpersonens subjektivitet og autonomi. Dette kan gøres, ved at være lydhør overfor hvad de interviewede vælger at bringe på banen, og være åben overfor den mulighed at interviewet bevæger sig undervejs. Desuden vil jeg indledningsvis i interviewet gøre det klart, at de interviewede til enhver tid kan sætte grænser, og at vi altid har mulighed for at afslutte interviewet, hvis de ønsker det. Afslutningsvis i interviewet vil jeg opsummere hvad vi har snakket om, og hvor informanterne kan komme med budskaber til videre handlinger. Jeg vil yderligere spørge de interviewede, om de har noget de ønsker at uddybe, spørge om eller noget, som de ønsker slettet fra interviewet (Højholt, 2005, s.23-46).

Undervejs i interviewet vil det formodentlig være muligt at iagttage hvilken position, jeg selv indtager som interviewer og hvilken, der stilles til rådighed for interviewpersonen, og i det hele taget hvilke som er mulige og ikke mulige i løbet af interviewet, altså hvordan subjektivitet gøres frem for at afdække interviewpersonens inderste personlighed. Som interviewer bør man således være opmærksom på at man bliver medskabere af det interviewede subjekt.

Anonymitet og informeret samtykke

De interviewede har fuld anonymitet i specialet, og derfor skal ingen, der læser specialet kunne genkende de nævnte personer. Derfor er navne, steder og hændelser sløret for at sikre og beskytte de interviewedes privatliv.

Alle interviewede har skrevet under på det informerede samtykke som er *”respekten for individets råderet over eget liv og retten til kontrol med de oplysninger om en selv, som man deler med andre. Derfor har informanten krav på at få kendskab til formålet med undersøgelsen og hovedtrækkene i projektet”* (Thagaard, 2004, s.25). Ved det informerede samtykke kan forskeren fortælle de interviewede hvad undersøgelsen og interviewet handler

om. Jeg har haft skriftlig korrespondance med alle de interviewede inden interviewets start, hvor jeg har fortalt om specialets indhold, problemstilling, og interviewets formål, samt orienteret dem om anonymiteten. Inden selve interviewet gentog jeg det hele kort igen, og udleverede en projektbeskrivelse af specialet, samt mine kontaktoplysninger, hvis de skulle få brug for at kontakte mig efter efterfølgende med supplerende spørgsmål eller kommentarer.

Interviewguide

Interviewende er semistrukturede og narrativt inspirerede, idet meningen har været at skabe rum for, at de interviewede fortæller om deres oplevelser. Derfor er hvert interview indledt med, at de interviewede har fortalt deres fortælling om mobning på en sådan måde, at de har fremhævet de oplevelser, som har optaget dem, og de har således haft stor indflydelse på, hvad interviewende er kommet til at omhandle. Jeg har efterfølgende spurgt ind til fortællingerne, med fokus på hvordan de interviewede har handlet og følt. Fortællingerne har så vidt muligt fået lov at udfolde sig og tage de retninger, som har givet mening undervejs i interviewene. Undervejs i interviewende er der kommet nye spørgsmål til, imens andre er udgået. I interviewende bruger jeg ikke en definition på, hvad mobning er, men lader hver af de interviewede fortælle, hvad de mener mobning er. Jeg stopper heller ikke interviewpersonen midt i en fortælling, men lader fortællingerne folde sig ud. Den semistrukturede form har givet plads til sammen med de interviewede at reflektere over nye vinkler på spørgsmål eller tanker som er dukket op, og har åbnet op for, at de interviewede kunne fortælle mest muligt om deres virkelighed og om hvordan de betydningsætter denne. Den semistrukturede form, har været et naturligt valg i forhold til det poststrukturalistiske perspektiv. Da viden som tidligere nævnt skabes i konteksten, og idet måden interviewer og den interviewede positionerer sig på i interviewsituationen også har betydning, vil det indenfor det poststrukturalistiske perspektiv være vanskeligt at lave en endegyldig interviewguide på forhånd (Abelskov, 2007).

Idet jeg skriver inden for det poststrukturalistiske perspektiv er sprogbrugen i specialet anderledes, end det, der bliver brugt i daglig tale og i interviewene. Som udgangspunkt har jeg forsøgt at holde interviewspørgsmålene enkle, konkrete og i et sprog, som ikke er forskningsbaseret, så de har været let forståelige for de interviewede (Staunæs & Søndergaard, 2005, s.65). Dette er indimellem svært, især i indledningen af interviewet, hvor

jeg har fortalt kort om specialets formål, fordi den læste litteratur er fagligt funderet. Men i selve interviewsituationen var jeg meget fokuseret på ikke at bruge fagudtryk.

I interviewguiden har jeg især brugt hvordan- og hvad-spørgsmål, som er med til at udfolde og uddybe de oplevede, følte og/eller erkendte dynamikker (Staunæs & Søndergaard, 2005, s.65-66). De interviewede fortæller således, hvordan de har oplevet mobning, hvordan de har positioneret sig, og hvilket betydning mobningen har haft for deres liv. Hvorfor - spørgsmål opfordrer til derimod til, at den interviewede skal finde forklaringer eller hypoteser, som hører til i en årsags-virknings-tilgang (Kvale, 1997) og ikke i det poststrukturalistiske perspektiv. I selve interviewet var dette en udfordring, da det ofte blev naturligt at stille hvorfor-spørgsmål, og det kunne til tider være vanskeligt at omformulere spørgsmålene til hvordan-spørgsmål i stedet.

Interviewets tilblivelse

I interviewsituationen er det ifølge Kruuse vigtigt, at interviewer og den interviewede sidder bekvemt og uforstyrret. På denne måde kan interviewet få et tilfredsstillende forløb med en god kontakt og et tillidsfuldt forhold (Kruuse, 2007, s.151).

Jeg lod det være op til de interviewede selv at bestemme, hvor de havde lyst til at interviewet skulle finde sted, så det foregik i en ramme, hvor de følte sig trygge. Interviewet med Mary foregik efter hendes eget ønske, i hendes hjem. Der forekom imidlertid en del afbrydelser undervejs, for eksempel i form af familiebesøg, og det kunne være svært at genoptage samtalen efter afbrydelserne. Peters interview fandt sted på hans nuværende arbejdsplads på et kontor. Der forekom også et par afbrydelser, men det havde ikke den store effekt på samtalen, som hurtigt blev genoptaget igen. Interviewet med Karina blev foretaget på en neutralt sted for os begge, og forløb ganske uforstyrret. Betydningen af at foretage interviewet et sted uden afbrydelser, må tillægges stor værdi, selvom forstyrrelser påvirker nogle interviews mere end andre. Desværre var det af praktiske årsager ikke muligt at efterleve dette i alle tre interviews.

Ifølge Kvale er de første minutter af et interview rigtig afgørende. Interviewpersonerne vil sandsynligvis gerne have en klar forståelse af interviewerens, inden de giver sig til at tale frit og afsløre deres oplevelser og følelser for en fremmed (Kvale, 1997, s. 132). Der bør derfor

for interviewpersonerne skabes en kontekst for interviewet gennem forudgående briefing og efterfølgende debriefing (Kvale, 1997). Jeg har derfor introduceret konteksten med en briefing, hvor jeg har defineret situationen for den interviewede, ved at fortælle kort om formålet med interviewet, hvad båndoptageren skulle bruges til, og hvor jeg har spurgt, om de havde nogle spørgsmål inden vi gik i gang. Selvom jeg havde haft kontakt med de interviewede inden interviewet, hvor jeg havde fortalt dem om specialet og interviewet, oplevede jeg, at det fungerede godt, at jeg lavede en briefing, for at skabe en afslappet atmosfære inden interviewet gik i gang. Efter interviewet lavede jeg en debriefing. Kvale skriver at: ” *Når interviewet er overstået, kan der herske en vis anspændthed eller angst, fordi interviewpersonen har været åben om ofte personlige og emotionelle oplevelser og måske spekuleret på, hvad formålet kan være med interviewet, og hvordan der vil blive brugt* ” (Kvale, 1997, s.132). Han kommer også ind på, at de interviewede kan have en fornemmelse af tomhed, da de har givet mange oplysninger om deres liv, og har måske ikke fået noget igen. (Kvale, 1997 s. 133). Jeg valgte at afslutte interviewet med at spørge om de interviewede havde spørgsmål, eller ting som de gerne ville uddybe eller fremhæve. Herefter slukkede jeg båndoptageren, og oplevede at de interviewede blev lidt mere afslappede, og egentlig fortsatte med at fortælle. Det gav en god anledning til at få rundet interviewet af, hvor vi talte om mobning lidt mere generelt, og hvor jeg var mere aktiv i samtalen.

Udover tillidens betydning for den personlige kontakt i interviewende, må den interviewedes relation til interviewerens også medtænkes, og interviewerens skal reflektere over, hvilken betydning hun kan få for udfoldelsen af samtalen. (Thagaard, 2004, s.101) I den forbindelse, skal interviewerne helst undgå at udtrykke private oplysninger, idet det kan have indflydelse på opretholdelse af et professionelt forhold (Kruuse, 2007, s.149). Dette forhold var jeg meget bevidst om i interviewende og forsøgte at være så neutral som muligt. Dette blev undervejs udfordret en del, og det var svært undervejs ikke at blive påvirket af fortællingerne. Peter fortalte meget detaljeret om sine oplevelser, og jeg oplevede at blive draget og påvirket af fortællingen undervejs i interviewet.

I forhold til mit eget sprogbrug undervejs, brugte jeg meget ordene ”okay”, og ”ja”, og var meget bevidst om mit kropssprog, for at opfordre de interviewede til at uddybe det fortalte, og for at vise interesse og anerkendelse (Thagaard, 2004, s. 89-90) Desuden oplevede jeg, at det

havde stor betydning at give den interviewede tid til at svare (Kruuse, 2007, s- 149). Det udfordrede mig meget i det første interview, idet stilheden i starten kunne føles akavet, men jeg erfarede hurtigt, at den interviewede i mange tilfælde uddybede det sagte, eller kom i tanke om andre ting, når jeg holdte længere pauser.

Bearbejdelse af interviewende

Jeg har selv transskriberet interviewene og gennemlyttet båndene flere gange. Jeg har både medtaget spørgsmål og svar i transskriberingerne, da det er i samspillet og samtalerne, at viden er opstået. Jeg har valgt at lade interviewene fremstå i taleform, hvilket har betydet, at der nogle gange er omvendt ordstilling. Men jeg har valgt at gøre dette for at skabe så stor autencitet som muligt. Alle steder og personnavne er anonymiserede i interviewudskrifterne, og begivenheder, som giver genkendelighed, er enten udeladt eller beskrevet mindre detaljeret, for at personer og steder ikke kan genkendes. I Peters tilfælde, bliver nogle begivenheder, stationer og afdelinger nævnt med bogstaver. Jeg var bange for, at det ville virke for forstyrrende for teksten, hvis jeg skulle "finde på" andre navne, og da steder og begivenheder ikke har nogen betydning for analysen af Peters oplevelse af mobning, har jeg valgt at gøre dette.

Formidling og fortolkning

Ifølge det poststrukturalistiske blik er det vigtigt, at analysen af materialet viser en bred og nuanceret konstruktion, så de interviewede kan genkende denne, set ud fra deres subjektposition og ikke kun ud fra forskerens position. Thagaard siger, at "*den etiske ansvarlighed kræver, at forskeren fremdrager bredden og nuancerne i materialet*". (2004, s.211) Han taler endvidere om at være kritisk, neutral eller positiv overfor de interviewede i formidlingen af den analyserende konstruktion. Forskeren skal ikke ses som en repræsentant for den interviewede, men skal alligevel være opmærksom på at undgå at udlevere de interviewede (ibid.) Indenfor poststrukturalismen kan intet menneske være neutralt, idet jeg som subjekt analyserer på forskellige subjekters udsagn. Det poststrukturalistiske blik er valgt, vel vidende om at problemstillingen og analysen ville have set anderledes ud med andre teoretiske briller. Men min valgte optik får jeg øje på noget, og med en anden optik, ville jeg have fået øje på noget andet.

Verifikationskriterier

Indenfor kvalitativ forskning benyttes verifikationskriterier til at bestemme, om forskningen er brugbar. Verifikationskriterierne er ifølge Kvale reliabilitet, validitet og generaliserbarhed. Reliabilitet betegner "*hvor konsistente resultaterne er*", imens validitet ser på om "*interviewundersøgelsen undersøger, hvad det er meningen, den skal undersøge*" (Kvale, 1997, s.95). Generaliserbarhed er, om undersøgelsens resultater kan overføres til andre sammenhænge og dermed generaliseres (Kvale 227-229). Det bliver ofte diskuteret, at det kvalitative forskningsinterview savner objektivitet og gyldighed, især på grund af den menneskelige interaktion i interviewsituationen (Kvale, 1997, s.72). Jørgensen & Phillips mener godt, at det er muligt at afgøre gyldigheden med en poststrukturalistisk optik, hvis der blot fremdrages sammenhæng, systematik og gennemsigtigt gennem teksten (Jørgensen & Phillips, 1999). Læseren bør kunne følge analyser og konklusion ud fra det empiriske materiale, og der bør argumenteres grundigt for givne fortolkninger, så det bliver muligt for læseren at evaluere processen (Abelskov, 2007, s. 77). Kvale kommer ind på, at spørgsmålene om verifikation ikke hører hjemme på et bestemt stadium af undersøgelsen, men er relevante under hele forskningsprocessen (Kvale, 1997). Dette er forsøgt at blive overholdt i specialet, og jeg har således prøvet at skabe sammenhæng mellem problemformulering, teorivalg, måden at indsamle empiri på samt måden at analysere på.

Konklusionerne fra min empiri har ikke til formål, at komme med en sandhedstænkning af, hvordan det opleves at blive mobbet på en arbejdsplads. Men det er muligt, at de spørgsmål og vinklinger, der anvendes i én empirisk undersøgelse kan bruges i en anden kontekst, eller at de kan være med til at inspirere analytiske processer (Søndergaard, 2005, s.266). De forståelser jeg kommer frem til, om hvordan det oplevedes at blive mobbet på en arbejdsplads, kan måske bruges af andre, der har lignende oplevelser, eller anvendes af personer, som på den ene eller anden måde, har eller har været involveret heri. Det betyder selvfølgelig ikke, at alle der har oplevet mobning kan bruge mine konklusioner, men der er mulighed for, at nogle af mine vinklinger kan kaste en nyt lys på hvordan, det kan opleves at blive mobbet.

Kapitel 4. Analysedel

Analysestrategi

Indenfor det poststrukturalistiske perspektiv, foreligger ingen færdige analysestrategier klar til brug, idet strategierne vil afhænge af hvilket empirisk materiale, der er blevet til mellem interviewer og de interviewede, og hvilke problemstillinger, der kan læses ud af materialet.

Åkerstrøm m.fl. skriver, at analysestrategi er et forsøg på ”*at betegne en strategi for, hvordan man vil forme og konditionere et blik på den sociale verden fra en position i denne verden*” (Esmark *et al.*, 2005, s.10). Positionen hvorfra jeg analyserer mine interviews er poststrukturalistisk, og min strategi, altså måden hvorpå jeg ser på interviewene lægges ud fra de præmisser, som er fra mit teoretiske perspektiv. Dette får betydning for min tolkning af empirien, som således ville have set anderledes ud med et andet perspektiv og en anden analysestrategi.

Analysestrategier kan mere konkret ses som:” *...analytiske vinklinger, måder man stiller spørgsmål, radikal nysgerrighed på konstituerede dynamikker og på kompleksiteten i de interagerede konstitueringsprocesser, bevægelighed, subjektiveringsprocesser, de sociokulturelle tilblivelsesprocesser, sedimenteringer, in - og ekskluderende effekter*” (Søndergaard, 2005, s.267). Søndergaard skriver endvidere, at det er relevant at medtænke forståelsen af dobbeltheden i subjektets konstituerende processer, når analysestrategierne udfærdiges, idet de både er medskabere af egne betingelser, og samtidig skabes de også af deres egne betingelser. Betingelserne kan imødegås, brydes, modsiges, forstærkes eller bekræftes gennem subjektets handling og tale (Søndergaard, 2006, s. 67). Forskeren skal derfor være opmærksom på de aspekter, der udtrykkes som selvfølgelige, samt på de aspekter, der kalder på en uddybende forklaring og legitimering, samt på udtryk for andetgørelse og marginalisering. Samtidig er opmærksomheden på kompleksitet og modsætningsfulde narrativer (Søndergaard, 2005, s. 257).

En analysestrategi som kan benyttes indenfor perspektivet, er en søgen *på langs og på tværs*. På *langs* betyder, at det enkelte interview undersøges for, hvilke sammenhænge og pointer, som ligger i, hvordan personen forstår sig selv og sine erfaringer, hvordan han eller hun skaber sig selv, og bliver skabt. På *langs* undersøges i de forskellige episoder og arenaer,

samt fra før til nu og igen til før (Haavind, 2000). I min analyse vil det betyde, at der ses på hvordan personen, der har oplevet mobning, italesætter sig selv, og forstår sine oplevelser med mobning. *På tværs* betyder, at jeg bevæger mig mellem de forskellige interviews, og ser på fællesstræk og særtræk hos de forskellige personer (Ibid.). Da jeg har interviewet tre personer, som har oplevet mobning på deres arbejdsplads, vil der være fællesstræk omkring, hvordan de på egen krop har oplevet deres erfaringer med mobning, hvilke konsekvenser det har haft for deres liv, og hvilke positioner og subjektiveringsmuligheder, der er blevet stillet til rådighed for dem.

Søndergaard (2000, s. 237 – 244) siger, at ”*Det kreative analysearbejde opstår, når man har integreret tankegangen, og det overordnede perspektiv, og derpå selv finder måder, at udnytte den kapacitet til at nuancere, vitalisere, overskride, dekonstruere etc.*” Jeg kommer således til at stille andre spørgsmål, end hvis jeg havde analyseret ud fra et positivistisk perspektiv. Idet mit blik er poststrukturalistisk vil jeg som tidligere nævnt have fokus på hvordan - spørgsmål i interviewene. Spørgsmålene stilles til subjektiveringsprocesser, konstitueringer og de sociale kategorier, som er på spil i empirien (Søndergaard, 2005, s.237- 244)

Min analysestrategi fremstiller ikke én gyldig sandhed, men er forskellige måder at konstruere sandheden på. Ifølge Christensen (2002) eksisterer objektiv viden ikke - kun fortolkninger præget af værdier, interesser og personligt engagement, hvilket fører til en erkendelse om, at jeg selv har holdninger til og interesse for mobning, hvilket kan påvirke min analyse.

På baggrund af mine interviews har jeg valgt tre temaer, som bliver styrende for udfoldelsen af analysen.

Efter udførelsen af de første to interviews, måtte jeg erkende, at der var noget, der skulle fortælles om mobning. De interviewede havde hver især oplevet noget særligt, deres historier var gribende, rørende og essentielle. Og det blev vigtigt for mig at gengive deres historier, for at give indblik i, hvordan det på egen krop, føltes at blive mobbet. Jeg har derfor valgt at indlede analysen med *fortællingen om mobning*. Temaet bliver delt op i hver af de interviewedes historier, således at Marys fortælling fortælles først, herefter Peters, og afslutningsvis Karinas. Jeg har valgt at fortælle hver historie enkeltvis, for at give indblik i hvor forskellige de tre fortællinger er, og for at lade hver oplevelse stå som noget særligt.

Første tema vil derfor især fokusere på hvordan mobningen kommer til udtryk i de forskellige interviews, samt det særlige i hver fortælling.

Undervejs i interviewene blev det tydeligt, at der i de tre fortællinger, også var nogle temaer, der går igen. Det blev i alle interviews fremhævet, at der hos informanterne, var nogle følelser, som gik igen, både undervejs i deres forløb med mobning, men også efterfølgende. Selvom ingen af de interviewede i dag er udsat for mobning, så havde de stadig mange emotioner omkring deres oplevelse med mobning, for eksempel følelsen vrede, afmagt og frustration, som hver især bliver tydeliggjort i de tre fortællinger. Så selvom noget har ændret sig, så varer følelsen ved, og kommer til udtryk i det øjeblik, de fortæller mig deres historie. Kan følelserne omkring deres mobning overhovedet forandres, og så fald hvordan og over hvor lang tid? I interviewene blev det også klart, at informanterne forandrede sig undervejs i deres forløb, både undervejs i deres oplevelser med mobning, men også efterfølgende, som gør, at de i dag har ændret sig, i forhold til dem de var, før mobningen begyndte. Noget har ændret sig, og bliver aldrig som det var før. Jeg har valgt at kalde dette tema for *Uskylden der blev taget*.

Yderligere har det været interessant i alle interviews at opdage, hvordan de interviewede hver især har gjort offer. De har alle på hver deres måde positioneret sig forskelligt i forhold til offerkategorien. De har alle tre på forskellige måder undgået at placere sig selv i kategorien, hvilket kan relateres til Søndergaards artikel "offerpositionens dilemmaer"². Desuden bliver det bemærkelsesværdigt, hvordan skyldsudpegning fremkommer i interviewene. I en stor del af materialet undgår de interviewede at placere skylden hos sig selv, men placerer den derimod hos de personer som har mobbet, og beskriver dem med ord som "dominerende, sladderkællinger, og psykopater". Der er altså tale om en form for fratagelse af skyld, som også handler om hvordan man kan være offer, og hvordan man som offer konstruerer sig. Temaet kommer derfor til at hedde "*hvordan der gøres offer*".

Første tema, bliver således en analyse på langs og kaldes for "*fortællingen om mobning*", andet tema "*uskylden der blev taget*" og tredje tema "*hvordan der gøres offer*", som begge bliver en analyse på tværs.

---

² Søndergaard, 2008.

Analyser

Fortællingen om mobning og hvordan den forstås.

I de tre interviews fremkommer forskellige fortællinger om mobning, som hver især har haft konsekvenser for de interviewedes liv. Analysen indledes således med at give indblik i de forskellige konkrete erfaringer med hvordan de interviewede hver især har oplevet mobning på deres arbejde, og hvordan det har påvirket dem.

Mary

Mary har arbejdet som dagplejemor i mange år, og er tilknyttet en legestuegruppe, hvor de mødes på fastlagte tidspunkter i et lokale i forbindelse med en skole, og ellers hjælper og støtter de hinanden i hverdagen. Til legestuegruppen er der tilknyttet en dagplejepædagog, som er deres leder i det daglige, og som hjælper og rådgiver dem i forbindelse med deres dagplejebørn, forældresamarbejde, og interne samarbejdsproblemer. Mary har i længere tid oplevet, at hvis hun ville diskutere nogle ting med sine kollegaer, så ville de ikke rigtig høre på, hvad hun sagde. Det hele ender i en konflikt efter en sommerfest i gruppen. Mary er blevet inviteret med, men oplever ikke, som det ellers er kutyme i gruppen, at kollegaerne ringer og aftaler tid, sted osv. med hende, så det ender med, at Mary ikke kommer med til festen. Efter samråd med en anden kollega, vælger hun at ringe til kollegaen, som har arrangeret festen, og spørge hende, hvorfor hun ikke har ringet og aftalt detaljer om festen med hende. Kollegaen bliver rigtig sur, og kalder Mary for psykisk syg på grund af, at Mary for nyligt har fået en operation, som har gjort, at hun har tabt sig rigtig meget. Ledelsen i dagplejen bliver hurtigt involveret, og Mary og hendes kollegaer, bliver bedt om at få samarbejdet til at fungere. Mary oplever herefter at blive mobbet rigtig meget i legestuen især af to kollegaer, ved at de ignorerer hende, og ikke inddrager hende i fællesskabet. Efter ca. fire måneder, bliver Mary og hendes ene kollega delt i forskellige legestuegrupper. Mary har ikke snakket med de to kollegaer, som især mobbede hende siden.

I Marys fortælling er der således tale om, at en episode imellem hende og en anden kollega, kulminerer i en konflikt, hvor kollegaen kalder hende psykisk syg, og som efterfølgende bliver til mobning over en længere periode, hvor flere kollegaer deltager. Mobningen kommer

især til udtryk ved at Mary føler sig udenfor, og hun fortæller: ” *Men det blev så efterfølgende Anne og Lis, de vendte mig ryggen, og blev der snakket, så vendte de ryggen til mig og fuldstændig holdte mig ude i legestuen*”. Og senere: ” *Altså, de sagde hverken godmorgen eller, altså de værdigede ikke mig et blik. De ignorerede mig*” (Interview med Mary, s. 3). Mary oplever her, at efter konflikten med kollegaerne har taget til, medfører det en total eksklusion fra legestuen, som Mary især talesætter som ignorering, og senere som bagtaleri.

Ifølge Søndergaard kan bagtalelse udspringe fra mange typer af spændinger i en gruppe. Hvis man ser på bagtalelsens mulige effekter, så kan bagtalelseshandlingernes skjulte social-emotionelle manøvreringer rumme potentielle effekter i form af uværdiggørelse af bestemte andre, og positionering af disse andre som illegitime og irrelevante i fællesskaber (Søndergaard, 2009, s. 31). Mary siger senere at ” hun tænkte over det hele tiden”, hvilket viser hvor truende denne bagtalelse kan være, for hendes position i fællesskabet. Jævnfør Søndergaard risikerer hun således en uværdiggørelse ikke kun fra hendes to kollegaer, som hun har været i konflikt med, men også fra resten af gruppen. Ved at hun bliver mobbet af to kollegaer, åbner det måske også op for mobning fra de andre kollegaer, alt efter hvor meget magt de to kollegaer har i gruppen. Endnu mere truende kan det opleves, hvis bagtalelsen også i samme bevægelse rummer præmisforhandlinger med retning imod, at dreje de normer for passendehed, som den bagtalte har orienteret sig efter. Disse normer kan gennem bagtalelsen blive drejet i andre retninger og således ophæve de aktuelle orienteringspræmisser, uden at den bagtalte har nogen mulighed for at reorientere sig og få indflydelse på retningen i præmissernes ændring (Søndergaard, 2009, s. 31). Det samme sker i Marys tilfælde, hvor hun mærker, at rutinerne i legestuen begynder at ændre sig: ” *Altså så begyndte de at gå hjem før middag. Og vi plejer altid sådan at spise mad deroppe ikke også..* ”: (Interview med Mary, s. 5). Og senere: ” *Altså vi foretog os jo ingenting sammen. Vi plejede ellers nok at tage på ture og sådan noget. Og det var der ikke mere*” (Interview med Mary, s. 7). Mary henviser her til, at efter hun har været i konflikt med de to kollegaer, og mobningen er taget til, så forandrer gruppen sig. Hun beretter, at der pludselig er kommet en anden kultur i legestuen efter, at hun har været i konflikt med kollegaerne. Rutinerne er blevet anderledes fra hvordan de plejede at være, og det fællesskab som hun tidligere oplevede i gruppen har forandret sig. Jævnfør Søndergaard (2009) vil der således være tale om, at normerne for den passendehed som Mary kendte fra før, har forandret sig. Det kan omhandle,

at den bagtalelse, som Mary fremhæver, har ændret orienteringspræmisserne, hvilket kan gøre det svært for Mary, at orientere sig i gruppen efter konflikten i forbindelse med sommerfesten. Mary fortæller at legestuegruppen, havde et nogenlunde fint forhold inden konflikten kulminerede, men at samarbejdet alligevel har været lidt anstrengt: ”*Vi har altid haft det sådan i den legestue, at vi skulle komme og sige tingene hvis der var noget. Og der har jeg altid følt, at hvis jeg sagde noget, så var fanden løs, og på den måde har det altid været lidt anstrengt*” (Interview med Mary s. 1). Mary fortæller altså, at der i legestuen altid, har været en forestilling om, at dagplejerne kunne snakke åbent om tingene, men Mary har alligevel altid følt, at hendes bidrag ikke blev positivt modtaget. Det bliver dog først til reelt bagtalelse og mobning efter sommerfesten (Interview med Mary, s.7) og det er således herefter, at det bliver svært for hende at orientere sig i gruppen.

Mary fortæller at hun undervejs i forløbet, hvor mobningen står på, prøver på forskellige måder at komme med i gruppen, og siger bl.a. : ”*Altså jeg syntes jeg prøvede på at være med, når de snakkede ikke også, men så vendte de blikket ikke også. Og de.. øh de hørte ikke på hvad jeg sagde*” (Interview med Mary, s. 5). Mary oplever altså, at hun prøver på at blive inkluderet i gruppen, og forsøger at forhandle sin position, men oplever ikke nogen ændring på den eksklusion, som der er blevet skabt. Hun oplever på denne måde, at gruppen ikke stiller mange positioneringsmuligheder til rådighed for hende. Hun prøver at være med i samtalerne, men oplever en lukkethed overfor de andre, uanset hvad hun gør. Hun beskriver også, at hun havde en fornemmelse af, at de andre i gruppen lavede ting sammen uden at invitere hende: ”*Altså, der blev nogle gange bare helt stille, hvis jeg kom ind fra køkkenet ikke også, og så kunne jeg bare mærke det. Jeg tror også, at de lavede ting sammen uden at spørge mig*” (Interview med Mary, s.7). Mary oplever altså, at hun får en position som ekskluderet i legestuegruppen, og bliver stillet udenfor fællesskabet, idet hun oplever, at de andre taler om hende, når hun ikke er til stede i rummet, og hun tror, at de andre mødes uden hende.

Mary mærker også, at selvom hun egentlig ikke har haft konflikter med de andre i gruppen, så er de også indirekte med i mobningen. Adspurgt til hvordan de andre reagerede i gruppen siger hun: ”*Jamen de hoppede også ligesom med på vognen. De sagde ikke så meget. Men jeg kunne mærke, at de også snakkede med de andre om mig*” (Interview med Mary, s. 6). Og

senere fortæller hun, hvorfor hun tror de reagerede sådan:” *Jamen det tror jeg er fordi de altid godt har villet i den legestue, og så kom de det endelig ikke også, og så skal de ikke have noget i klemme*” (Interview med Mary, s.11). Mary fortæller, at hun tror det skyldes, at legestuegruppen mødtes i et mødelokale med god beliggenhed, og deres dagplejepædagog havde også et godt omdømme (Interview med Mary, s. 11). Ifølge Mary er der altså tale om, at de andre kollegaer forholder sig så neurale som muligt, for ikke at blive ekskluderet af gruppen. Mary italesætter, at de gerne vil være en del af fællesskabet. Men undervejs i forløbet, indordner de sig under den kultur i legestuen, som legaliserer de forskellige positioneringsmuligheder, og som gør, at ingen taler til Mary. Hun er desuden som tidligere skrevet blevet placeret i en kategori, som værende psykisk syg, af de to kollegaer, som mobber hende mest. At placere hende i en kategori som værende psykisk syg, kan ifølge Gravergård, som har forsket indenfor voksenmobning, handle om diskursen i legestuen (2007, s.18). Hvis Mary beskrives som psykisk syg, kan det legitimeres, at det er ofres personlighed, som gør at mobningen finder sted. Gravergård skriver, at medarbejdere kan ”gøre sig stærke” på andres bekostning, så ved at stemple Mary som psykisk syg, kan kollegaerne forsvare deres mobbehandlinger rettet mod Mary (Gravergård, 2007). Det svarer til en mobbeforståelse, jævnfør Olweus hvor der også er fokus på ofret personlighed, som blandt andet betragtes som svag (Olweus, 1993).

Mobningen bliver værre og værre, og dagplejepædagogen beslutter at indkalde legestuegruppen til flere forskellige møder på hendes kontor, for at Mary og hendes kollegaer, kan få talt ud om problemstillingerne. Men Mary føler ikke, at hun bliver bakket op af sin leder undervejs i konfliktmøderne. Hun siger: *Jamen jeg syntes egentlig, at hun skulle have prøvet på at mægle ikke også, men hun sagde ingenting. Vi sad faktisk bare og mundhugges ikke også*” (Interview med Mary, s. 8-9). Og senere:” *For i det der tilfælde, hvor hun siger jeg er psykisk ude af balance, der syntes jeg lederen burde have gået ind og sagt ” ved du hvad - ved at du siger de der ord, så siger du Mary er psykisk ude af balance*” (Interview med Mary, s. 8). Mary oplever her, at hendes leder fastholder hende i kategorien som psykisk syg, og det bliver svært for hende at forhandle sig til en anden position. I den forbindelse kan man se magten i diskursen, som det der er med til at gøre det svært for Mary, at forhandle hendes position. Lederen sidder ifølge Mary inde med magten og definitionsmagten. Lederen er

måske i kraft af hendes position som leder med til at definere taleretten, og har derfor også magten til at ændre den diskurs, der legaliserer at beskrive Mary som værende psykisk syg.

Legestuegruppen får besked på, at skulle løse problemerne i fællesskab, da det ellers vil ende med at de bliver delt og skilt ad. Mary er indstillet på at løse konflikten, og fortsætte samarbejdet, men hun kan mærke, at de andre ikke har den samme holdning. Hun fortæller:” *Og så havde vi så et møde mere hvor... hvor så... øh.. tillidskvinden var med og pædagogen, hvor vi skulle bare få det her til at køre ... for ellers så.. så blev vi simpelthen skilt af eller noget, og hvor Anne [kollega, SK] så siger hun vil ikke.. hun vil ikke... hun kunne ikke glemme det her, og hun kunne ikke få det her til at køre, hvor jeg så siger, jamen jeg vil godt få det her til at køre og så komme videre..*” (Interview med Mary, s. 3). Mary prøver her at forhandle sin position. Hun vil gerne have samarbejdet til at fungere, men oplever, at Anne ikke har interesse i dette. Den position som Mary har, giver hende ikke noget gruppeintern offensivt afsæt for at påberåbe sig definitionsmagten, og hun er meldt ud af positionen som en med indflydelse (Søndergaard, 2008, s. 179). Hendes ønske om at fortsætte samarbejdet, bliver således ikke anerkendt, idet Anne sammen med lederen i dette tilfælde, er den der har definitionsmagten, og er med til at afgøre beslutningen om, hvad der fremtidigt skal ske med gruppen.

Det bliver til sidst bestemt, at legestuen skal deles. Mary føler ikke, at gruppen har fået en chance, og hun føler, at det hele er uafsluttet:” *Vi kunne ligeså godt have ladet være med at tage derud, de kunne bare have skrevet det i et brev. Det var jo bestemt, sådan følte jeg det i hvert fald. Og vores tillidskvinde sagde også, at hun ikke kunne gøre noget, nu når det var bestemt*” (Interview med Mary, s. 8). Det lykkedes således ikke Mary, at forhandle sig til en anden position, hvilket resulterer i en deling af gruppen. Hun føler at beslutningen om delingen er taget af lederen, uden at hun selv havde nogen indflydelse på det. Mary tænker stadig i dag meget over det, der skete i legestuen, og hun snakker ikke med de to gamle kollegaer, som hun blev mobbet af, hvis hun møder dem den dag i dag. I den forbindelse siger hun:

M: *Jeg syntes det er træls, at nogle er sure på en. Det har jeg det rigtig dårligt med.*”

S: *Tænker du stadig meget over det?*

M: *Ja helt vildt meget.* (Interview med Mary, s. 9).

Som det fremgår, så fylder mobningen stadig i Marys hverdag, selvom det snart er to år siden, at mobningen blev afsluttet. Hun benævner selv, at hun syntes det er irriterende, at folk er sure på hende. Når Mary flyttes i en anden legestue, bliver der tale om en individorienteret tilgang til mobning, hvor man ”fjerner” de involverede parter fra gruppen, for at løse problemerne. Tilgangen til mobning, bliver således ud fra Olweus’ optik, hvor der er fokus på den mobbede og mobberen. Ledelsen vælger at fjerne Mary og hendes kollega fra gruppen, i stedet for at løse mobningen i den kontekst den har fundet sted. Ifølge Graversgård kommer der sjældent noget godt ud af det individorienterede forsøg på løsning (Graversgård, 2007). Han er af den overbevisning, at når ledelsen for eksempel fjerner mobber eller offer fra arbejdspladser, kan det ikke kurere mobningen. Det samme kommer eXbus projektet også ind på. Ifølge Helle Rabøl, som er forsker i projektet, er skolernes indsatser mod mobning enten tilfældigt udført eller består mest af sanktioner overfor mobberne og enkelte personer (Politiken d. 17. oktober 2009). Hun mener, at skolerne tit prøver at løse mobningen ved at mægle imellem enkelte elever og ”straffe” de skyldige, men hun tror ikke, at mobningen kan komme til livs ved at pille elever ud af en mobbekultur og hjælpe dem til at fungere bedre sammen, idet problemerne opstår på ny, når eleverne kommer tilbage i klassen (Ibid.). Når dette overføres til arbejdsmarkedet, vil det betyde at mobningen ikke løses ved at mægle imellem Mary og hendes kollega, eller ved at flytte dem i hver deres legestuegruppe. Mobningen har stadig grobund for at fortsætte i den gamle legestue, og lige så i de legestuer som henholdsvis Mary og kollegaen flyttes ud i. Sidstnævnte sanktion kan yderligere jævnfør Rabøl, forstås som en straf for de involverede. I Marys situation beskrives det også i forrige citat, hvordan hun stadig tænker meget på forløbet, fordi hun ikke føler, det er afsluttet, og mobningen har på denne måde fulgt med hende. Senere i analysen fremhæves det dybere hvordan mobningen stadig er en del af hendes liv, samt hvordan Mary positionerer sig som mobbeoffer.

Peter

Peter har arbejdet som politibetjent i flere år i en større by, da han på et tidspunkt er med til en anholdelse. Han oplever, at en kollega udøver vold imod den anholdte, og Peter vælger at indberette sin kollega for voldsepisoden, som herefter bliver anholdt. Kollegaen får senere en kort dom for voldshandlingen, men har fortsat tilladelse til at arbejde som politibetjent.

Peter oplever at blive mobbet og chikaneret efter episoden af en flok på ca. 10 kollegaer. De nedstirrer ham, forfølger ham, og spreder rygter omkring ham igennem ca. 3 år. Peter skifter undervejs arbejde til en anden station, men oplever fortsat at mobningen finder sted, når han møder de gamle kollegaer på opgaver rundt om i byen. Peter prøver at ignorere det, men må til sidst erkende, at han ikke kan stå alene i "kampen", og har først for nyligt fået hjælp fra sin ledelse, som tilsyneladende har fået sat en stopper for mobningen.

I Peters tilfælde er der således tale om, at han laver en indberetning på en kollega, som efterfølgende spreder rygter om ham, som går på, at han er en "stikker". Nogle af de andre kollegaer fra afdelingen, tager den anholdte kollegas parti, og begynder herefter at mobbe Peter. Han siger: "Kollegaen, han bliver sigtet. Og når man bliver sigtet, så må man lyve alt det man vil. Så er der ingen restriktioner. Du behøver ikke tale sandt. Du behøver i øvrigt ikke at udtale dig. Og du må lægge så meget røgslør ud som du vil" (Interview med Peter, s.2). Ifølge Peter, er der altså her tale om, at kollegaen som Peter har lavet en indberetning på, begynder at lyve om, hvad der er sket. Peter fortæller bagefter: "Så det gør han. Han starter sådan set med at fylde hele byens politi med løgn omkring mig, hvad jeg har gjort og hvem jeg er og... og hvor stort et svin jeg i øvrigt er, og det tager om sig" (Interview med Peter, s. 2). Som det fremgår, så bliver mobningen hurtigt grov og voldsom. Kollegaen, som Peter har lavet en indberetning på, begynder ifølge Peter ret hurtigt at tale usandt om den episode, som har fundet sted med den anholdte, og Peter beskrives som et "svin".

Disse løgnhistorier som Peter taler om, gør at en stor gruppe af Peters kollegaer bakker op omkring at beskrive ham som stikker, som de efterfølgende behandler ham efter. Det kommer til udtryk i, at han i en periode på flere år, bliver nedstirret og forfulgt overalt, hvor han bevæger sig i arbejdssammenhæng. Han siger bl.a. : "Så bliver jeg fulgt på færgen, jeg bliver fulgt i cafeteriaet hvor vi spiser. De sætter sig så alle sammen sammen selvfølgelig, som har samme overbevisning, og så bliver jeg bare nedstirret. Og det er voldsomt. Det er voldsomt at blive chikaneret, 20 timer i døgnet" (Interview med Peter, s.4). Og senere: "Når jeg sidder til undervisningen inde i auditoriet, så sidder der en mand bag mig hele tiden, eller nede i hjørnet, og KUN kikker på mig, følger mig uanset hvor jeg går" (Interview med Peter, s.3). Peter italesætter her mobningen som meget voldsom, idet han i en intensiv periode er tvunget til at være sammen med de kollegaer som mobber ham på grund af omfattende

arbejdsopgaver i byen. Peter oplever altså mobningen som konstant tilstedeværende, ikke som verbal eller direkte ekskluderende som Mary, der for eksempel oplever at blive ignoreret fra samtaler. I Peters tilfælde er der snarere tale om en nonverbal form for mobning, som måske kan være svært for andre at italesætte, i det den umiddelbart fremkommer i en skjult form for andre, men som for Peter bliver enormt anstrengende, idet de forskellige blikke, bevægelser, og kropssprog giver udtryk for en enorm foragt overfor Peter, som han konstant bliver mindet om i arbejdssammenhæng.

Peter taler om, at der i nogle grupper i politiet er en særlig kultur, der siger, at man ikke laver en notits på en kollega. Adspurgt til hvorfor han tror, at nogle af kollegaerne reagerer så voldsomt på det, siger han: ”*Det har jeg faktisk tænkt over rigtig mange gange. Fordi i bund og grund, det jeg kan forstå fra andre der har snakket med dem.. de er fuldstændig ligeglade med hvad kollegaen har lavet nede i kælderen [der hvor voldsepisoden med den anholdte finder sted, SK] for det er jo bare det. Det de himler over, det er det, at jeg tør sige noget*” (Interview med Peter, s.10). Og senere: ”*Så bliver jeg til et stikkersvin og så skal jeg bare mules og kanøfles, og alt hvad der er i min omgangskreds og berøring, de skal bare slagtes, sådan er det. Det gør man simpelthen bare ikke. Fuldkommet misforstået den der musketerånd totalt*” (Interview med Peter, s. 10). Diskursen om, at man som politibetjent ikke anmelder en kollega eksisterer efter Peters mening i nogle grupper af politiet. Denne diskurs gør det muligt at tænke, handle, forstå og se på bestemte måder, og samtidig udelukker den altså også andre måder at forstå og handle på (Staunæs, 2004). Subjektivitet bliver skabt i disse diskurser, og er med til at forstå hvorfor Peters kollegaer reagerer, som de gør. Peter har brudt de uskrevne regler, som findes i diskursen, hvilket stiller nogle helt andre positioneringsmuligheder til rådighed for ham. De ser ham som en der skal ”slagtes”, og deres handlinger og reaktioner imod ham, giver mening i deres diskurs, hvor det ses som valide handlinger. Peter overskrider således den diskurs der eksisterer i den gruppe af kollegaer (Søndergaard, 2006 s. 20).

Det hele kulminerer ved en episode, hvor Peter også oplever, at han bliver opsøgt privat af sine kollegaer. Han fortæller: ”*jeg har bygget mig et sommerhus, og det er der ikke nogle der ved hvor er. Det har jeg brugt lang tid på at holde hemmeligt. Der oplever jeg, at.. øh.. at ham som faktisk er den allerværste, han kommer gående forbi mit sommerhus, og kikker*

direkte ind på mig. Hvor min familie løber og leger. Og så var det ligesom, at så var det slut” (Interview med Peter, s.3). Episoden får Peter til at erkende, at han ikke kan stå alene med mobningen mere, og han bliver nødt til at søge hjælp hos sine overordnede. Ledelsen går ind i sagen med det samme, og Peter kan efter 3 år endelig se en afslutning på mobningen, selvom det stadig har sat sig dybe spor i hans krop. Dette vil blive udfoldet senere i analysen.

Karina

Karina arbejder igennem et år i en kosmetikbutik, og oplever, at hendes chef konstant er efter hende, og mobber hende, og nogle af de andre ansatte. Dette foregår blandt andet ved at chefen kontrollerer hvad Karina gør, hvor meget hun sælger for, og snakker nedladende til hende. Da Karina er glad for at være i branchen, betyder det, at hun bliver på arbejdspladsen, selvom hun hader at være på arbejde med sin chef, og nogle gange ”pjækker” hvis hun ved, at de skal arbejde alene sammen. Episoden ender med, at Karina efter en uges ferie opdager, at hun ikke er på vagtplanen længere. Chefen fortæller Karina, at hun ikke bare kan holde ferie som det passer hende, og at hun ikke skal regne med at arbejde derinde mere. Karina stopper således fra dag til dag i butikken.

Mobningen kommer blandt andet til udtryk i måden chefen snakker til Karina på, og de restriktioner hun sætter for hvad, og hvordan de ansatte må, og ikke må opføre sig i butikken. Hun fortæller bl.a.:” *jeg kunne komme hen til nogen af mine venner, når jeg fik fri, og så bare æde sindssygt meget, fordi jeg ikke havde fået noget at spise hele dagen.*” (Interview med Karina, s. 8). Karina henviser her til, at hun nogle dage ikke havde frokostpause i butikken. Og senere siger hun:” *Og der var kun en stol derinde, og det var makeup stolen, så man kunne ikke sidde ned... vi sad, hvis hun [chefen, SK] ikke var der, på den trappe ned til kælderen, hvor der var mug på væggen, for man ville bare gerne sidde ned*” (Interview med Karina, s.8). Her viser det sig hvordan mobningen for eksempel kom til udtryk som noget meget fysisk, hvor chefen lavede urimelige regler for, hvad Karina og hendes medarbejdere skulle opføre sig under deres arbejdstid. Karina fortæller, at hun i perioden var meget usikker som person, og oplever, at hendes chef udnytter dette:” *Det var mere bare, at hun forstod ikke.. .hun forstod ikke, at jeg ikke bare kunne sige fra. Og det udnyttede hun meget. Jeg bor langt væk. For eksemplet jeg skal med en bus rigtig rigtig tidligt for at komme derind, fordi jeg ikke*

måtte få en nøgle. Jeg skulle stå udenfor” (Interview med Karina, s. 1). Og senere:” Og hun kunne komme lige inden luk og så skulle vi bare sætte en hel masse varer på plads, og flytte det hele om. Og så uden at respektere, at vi ligeså gerne ville hjem” (Interview med Karina, s. 1). Her beskriver Karina, at mobningen i hendes tilfælde især kom til udtryk ved direkte mobbehandlinger, hvor chefen udnytter Karina som medarbejder. Hun oplever desuden også, at chefen kalder hende navne, og hun var igennem hele hendes arbejdstid rigtig utryk ved hende. Hun siger:” Og så, ja hun kaldte mig dulle... og jeg var faktisk rigtig bange for hende” (Interview med Karina, s. 2). Adspurgt til hvad det handler om, at hun er bange for chefen svarer Karina:” Altså, vi vidste jo aldrig hvilket humør hun var i. Og om hun havde en dårlig dag eller.. Og det må hun jo næsten have haft.. for så kunne hun komme ind og svine os til.. og kritisere vores tøj, og hvordan vi så ud”. (Interview med Karina, s. 6). Og senere:” Altså, man gjorde aldrig noget rigtigt, man skulle altid træde på is, og man bliver bare bange for en person, man altid skal træde på is overfor” (Interview med Karina, s. 6). Karina forklarer hermed, at hun og hendes kollegaer ikke vidste, hvor de havde chefen henne, idet hun hurtigt ændrede sindsstemning. Desuden kommer hun ind på, at chefens mobbehandlinger er verbale, og blandt andet handler om, at hun fokuserede på, og kritiserede hvordan Karina og hendes kollegaer så ud.

Hun oplever yderligere, at chefen også går meget op i hvor meget hendes ansatte sælger, og kommer med trusler, hvis hun ikke er tilfreds med deres indsats. For eksempel:” *Vi skulle i hvert fald bare holdes nede. Og det var meget salg, salg, salg. Hvis vi ikke solgte nok, så fik vi trusler om at blive fyret, og det ene og det andet. Og så kunne hun sige, at vi skulle printe salgsprocenten ud. Det var det værste hun kunne sige, for den var bare aldrig god nok. Og hvis den var, så sagde hun bare ingenting” (Interview med Karina, s. 2).*

For at tage lidt hævn fortæller Karina, at hun nogle gange valgte at melde sig syg, hvis hun vidste, at hun skulle være på arbejde med hendes chef:” *Jeg må indrømme, at jeg pjækkede hvis jeg havde vagter med hende. Også fordi, så kunne hun fandeme bare stå med det. Jeg vidste godt, at det var nederen, det er det jo når folk melder sig syg, men det var det eneste jeg ligesom kunne gøre for at få lidt hævn.” (Interview med Karina, s. 5). Her ses det at Karina på sin særlige måde, prøver at ændre og forhandle sin position. Det at ”pjække” kan ses som en måde, hvorpå Karina, forsøger at positionere sig på en anden måde end hun gør, når hun er i butikken, hvor hun har svært ved at sige fra overfor chefen. I stedet for at forhandle sig frem til en anden position når hun er på arbejdet, kan hun ved at blive væk fra*

arbejdet, give udtryk for, at hun er træt af chefens handlinger. Det bliver således også en måde at demonstrere sin magt på, idet hun er klar over, at hendes sygemelding, gør det vanskeligt for chefens arbejde i butikken, men hun vælger at gøre det alligevel.

Karina er som sagt rigtig glad for at være i branchen, hvilket betyder, at hun nærmest glemmer hvordan hendes chef behandlede hende. Hun siger:” *Men jeg tror, det der ligesom holdte mig oppe, det var, at det var det arbejde jeg rigtig gerne ville. Og jeg fik rigtig meget ansvar derinde. Eller, det er faktisk først bagefter, at jeg har kunnet se, hvor ond hun egentlig har været. For så kunne hun sige det ene eller det andet. Og så fik jeg alligevel ansvaret for hele makeup'en i hele byen. Hvor, at det var jo et kæmpe ansvar*” (Interview med Karina, s. 2). Karina fortæller her, at hun får ansvar for makeupafdelingen i butikken. Der ses her en dobbelthed i Karinas positioneringsmuligheder. Chefen udøver dagligt mobning overfor Karina, og kalder hende forskellige nedladende ord. Men samtidig viser hun også Karina en enorm anerkendelse og tillid som medarbejder ved at give hende et stort ansvar og mange arbejdsopgaver i butikken.

Karina ender til sidst med at blive fyret fra butikken efter en skiferie, som hun havde fået fri til. Karina bliver ikke direkte fyret, men opdager at hun ikke stod på vagtplanen, efter hun kom tilbage fra ferie. Hun fortæller:” *Og så sagde hun så, at jeg kunne ikke bare komme sådan der, og ville have fri, og nu havde jeg været væk 2 uger næsten i februar, og helt ærligt*” (Interview med Karina s. 4). Og senere:” *Men jeg stod bare ikke på den vagtplan, for det ville hun ikke finde sig i, og jeg skulle ikke regne med at komme derind mere*” (Interview med Karina, s. 4). Det ender således med, at Karina stopper i butikken fra den ene dag til den anden. Karina oplever det som en kæmpe lettelse, at komme væk fra butikken, og tænker senere:” *Det var en lettelse! Virkelig. Og mit næste arbejde.. jeg kan ikke engang huske hvad det var.. men sådan også lige siden,, altså folk er bare så søde (griner). Øh.. og så.. ja det kan jeg i hvert fald huske jeg har tænkt over.... Hold da op, det behøver ikke være sådan*” (Interview med Karina, s. 11). Det kan her handle om, at Karina har befundet sig længe i en kultur i butikken, der har legitimeret chefens handlinger. Karina har oplevet mobningen så længe, at den er gået hen og blevet normaliseret. Hun kommer efterfølgende på nye arbejdspladser, og oplever hvordan arbejdsdiskurser er andre steder, og erfarer, at mobningen ikke en normativ handling.

Karina italesætter flere steder sine erfaringer med mobning, som noget der har haft positive konsekvenser for hendes liv på arbejdsmæssigt og privat. Hun fortæller: ” *For altså, jeg syntes jeg har lært noget af det, og jeg er heldigvis ikke der mere. Ja bare det, at jeg har været der i et år, det tæller rimeligt højt, når folk de kender hende. Så jeg syntes... jeg er glad for det.. for det har også givet mig mange muligheder her bagefter*” (Interview med Karina, s. 10). Her taler Karina om, at hendes erfaring med mobning har åbnet op for andre positioner for hende i forhold til jobmuligheder, idet det har skabt en form for anerkendelse blandt andre i branchen, som kender til hendes tidligere chef. Chefen er ifølge Karina berygtet i branchen for at være meget speciel, og hun fortæller at flere indenfor kosmetikfaget ved, at chefen behandler nogle af sine medarbejdere dårligt. De oplevelser som Karina har haft i butikken, er altså nu ifølge hende selv medvirkende til at åbne op for nye inklusionsprocesser i hendes arbejdsliv. Der kan her være tale om en diskurs blandt de andre i branchen, hvor Karina bliver anset som værende stærk, fordi hun kunne holde ud, at arbejde i butikken i så lang tid. Senere i analysen vil der komme mere fokus på hvordan Karina har positioneret sig, og hvilke dilemmaer der ligger i offerpositionen.

Opsummering

Som det fremgår, så kommer mobningen i de tre fortællinger til udtryk på mange forskellige måder. Mary føler sig bagtalt, ignoreret og ikke inkluderet i samtaler. En af de mulige effekter ved bagtalelsen kan være en uværdiggørelse af Mary, som får konsekvenser for hendes positioneringsmuligheder, og gør, at hun ikke anses som ligeværdig. De normer for passendehed som Mary tidligere har orienteret sig efter kan igennem bagtalelsen blive drejet i andre retninger, som gør det svært for Mary at orientere sig efter. Hun prøver at forhandle sin position, for at opnå inklusion i gruppen, men rutinerne i legestuen har ændret sig, og stiller ikke mange positioneringsmuligheder til rådighed for Mary. Kulturen i gruppen tillader også, at placere Mary i en kategori som psykisk syg, hvilket kan være med til at legitimere kollegaernes mobbehandlinger. I Marys fortælling kommer en individorienteret tilgang til mobning desuden til udtryk, idet hun ender med at blive fjernet fra gruppen, og bliver placeret i en anden legestuegruppe. Mary ville gerne have løst problemstillingerne i gruppen, og have prøvet at få samarbejdet til at fungere, men hendes position i gruppen og overfor ledelsen

giver hende ikke taleretten, og gør det svært for hende at positionere sig anderledes, som en der bliver lyttet til.

I Peters tilfælde handler mobningen meget om nedstirren, chikane og overvågning, som konstant kommer til udtryk i arbejdssammenhæng, idet han bliver fulgt og holdt øje med, hver gang han fungerer som politibetjent, og er sammen med den gruppe af kolleger, som mobber ham. Ifølge Peter er der tale om en gruppe kollegaer, der indgår i en forståelse, hvor det at melde en kollega, bliver betragtet som et brud på de uskrevne regler, og det at Peter overskrider disse, får afgørende konsekvenser for hans positionering, da hans anses som en stikker. Senere fremhæves det, hvordan det kommer til at påvirke ham.

Karina oplever en form for mobning, som ses ved at hendes chef kalder hende forskellige nedladende ord, dikterer hvad Karina må og ikke må, og udnytter Karinas position som medarbejder, ved at hun for eksempel skal arbejde over mange dage. For Karina bliver kulturen i butikken, som legaliserer chefens mobbehandlinger så normaliseret, at Karina bliver overrasket over at opdage hvordan arbejdsdiskursen andre steder kan være. Hun taler desuden om, hvordan hendes erfaringer med mobning, har været med til at åbne op for andre positioner i arbejdssammenhæng, idet hun har opnået en form for status ved at have været medarbejder i butikken igennem længere tid.

Uskylden der blev taget

Som omtalt i indledningen kan mobning have mange konsekvenser for de involverede, og det kan sætte dybe spor for resten af livet. I det følgende afsnit vil jeg kaste et blik på, hvilke betydning mobningen har haft for Mary, Peter og Karina. Noget har forandret sig for dem alle sammen, og noget bliver aldrig som før igen. Man kan tale om, at de alle sammen har mistet deres uskyld som medarbejdere.

Mary taler om, at hun blev påvirket meget af mobningen, både når hun var på arbejdet og hjemme.:

S: Hvordan havde du det sådan når du ikke var på arbejde?

M: Altså, jeg tænkte på det hele tiden.

S: Ja

M: Altså fordi det irriterede mig, jeg var træt af det. Fordi, man kunne bare slå en streg over det, og så sige nu kommer man videre ikke, og det ville de ikke.

S Nej

M: *Og øhh jeg er da også træt af i dag, at hvis jeg møder dem så, ja så vil de ikke hilse. Og altså, det er da belastede ikke.* (Interview med Mary, s. 6).

Tidligere siger Mary også:” *øh jeg begyndte både at ryge og ting og sager (griner)*”(Interview med Mary s. 4). Og senere ”: *Sov ikke om natten*” (Interview med Mary, s. 4). Mary fortæller her om mobningen, som noget der påvirkede hende rigtig meget, og hun siger, at hun konstant tænkte på det. Samtidig reagerede hun også fysisk på mobningen, idet hun havde svært ved at sove i perioden, og fik et større forbrug af cigaretter.

Begrebet social eksklusionsangst bliver her interessant at fremhæve. Ifølge Søndergaard (2009) bygger det på en forståelse af mennesket som eksistentielt afhængig af social indlejring, idet vi som mennesker er afhængige af at tilhøre fællesskaber. Når den sociale indlejring og længslen efter tilhør til et fællesskab bliver truet, opstår denne angst. Den er aktuel i processer mellem deltagere, der er henvist til at fungere sammen, for eksempel på en arbejdsplads, idet der her opstår mulighed for, at de kan føle sig pressede og usikre på, om de bliver inkluderet i fællesskabet eller om de risikere at blive marginaliseret og gjort irrelevante som deltagere (Søndergaard, 2009, s. 29). Mary kan være så påvirket af mobningen, som hun konstant tænker over, både på arbejdet og privat, hvilket kan medføre en social eksklusionsangst, idet hun er i fare for at blive endeligt ekskluderet af fællesskabet i legestuen.

Peter fortæller også om hvordan det var at gå på arbejde i den periode, hvor mobningen stod på:” *Der var jeg fandme træt af at gå på arbejde. Der var jeg træt af at være politi’er. Der var jeg på nippet til at skrive min opsigelse. Og sige, at det her, det gider jeg simpelthen ikke mere*” (Interview med Peter s. 5). Peter siger altså her, at han er direkte træt af at gå på arbejde, og har svært ved at opretholde glæden ved sit arbejde. Han er tæt på at sige sit arbejde op, og opgive sin position som politibetjent, men vælger alligevel at fortsætte.

Det er meget slående i de to fortællinger, at mobningen påvirker dem både når de er på arbejde, de har ikke lyst til at være der, og Peter overvejer ligefrem at sige sit job op. Men fælles er også, at de også tænker på mobningen konstant, også når de ikke er på arbejde. Peter siger i den forbindelse:” *Og jeg blev vred, hvis for eksempel cyklen var flad derhjemme, eller*

jeg ikke kunne få noget ud af kælderen” (Interview med Peter, s. 17). Peter italesætter, at hans imens mobningen stod på, fik en meget kort lunte, hvilket ofte resulterede i en meget udadvendt reaktion. Der kan også her, ligesom i Marys tilfælde, være tale om en social eksklusionsangst, der bevirker, at Peter tænker på mobningen hele tiden.

Mobningen syntes også at have mange konsekvenser for de interviewedes nuværende arbejde, og tilgang til andre mennesker. Mary får nye kollegaer, men mærker, at mobningen fra de tidligere kollegaer stadig sidder dybt i hende, og kommer til udtryk i det daglige samarbejde. Hun fortæller:” *Altså, jeg tror faktisk det påvirker mig sådan, at jeg egentlig ikke giver den nye legestue en chance. Og også sådan at man har det sådan, at man ikke vil sige noget mere. Så hvis det er nogle ting, jeg er utilfreds med i den nye, eller som jeg tænker kunne være anderledes, så holder man sin mund. Og på den måde, så gør det det rigtig træls for mig”* (Interview med Mary, s.9). Mary henviser altså til, at mobningen har konsekvenser for hvordan hun samarbejder i sin nye gruppe. Bevidst vælger hun at tie, hvis der opstår situationer, hvor hun er uenig med sine kollegaer, i frygt for at de samme konflikter som tidligere kommer til at gentage sig i den nye gruppe.

Adspurgt til hvad hun det kunne være for nogle ting som hun vælger at holde for sig selv svarer hun:” *Det er for eksempel, at jeg nogle gange syntes de blander sig i forhold til mine børn. Men nogle gange tænker jeg det også kan være for at hjælpe mig. Men jeg siger ikke noget, fordi jeg er bange for der bliver konflikter”* (Interview med Mary, s. 10). Som Mary selv fremhæver, så er hun også i tvivl, og tænker, at kollegaerne måske bare vil hjælpe hende, men på grund af sine tidligere erfaringer, har hun måske en oplevelse af, at kollegaerne ikke vil hende noget godt. Hun siger senere:” *Jeg undgår faktisk lidt at komme der, fordi jeg er bange for at komme til at sige noget, eller komme i konflikt. Altså, jeg har nok fået det sådan at jeg helst bare gerne vil arbejde alene. Og sådan tuldre for mig selv, i stedet for at være sammen med dem. Altså, jeg har ikke den samme lyst til at komme i legestue, som jeg havde før. Og der er jo ikke noget galt med mine nye kollegaer, de er søde og sådan nogle ting”* (Interview med Mary, s. 10). Mary beskriver her, at mobningen påvirker samarbejdet i den nye sociale kontekst, fordi erfaringerne fra den gamle legestuegruppe, fortæller hende, at hvis hun bryder ud af diskursen, så risikerer hun at få stillet de samme subjektiveringsmuligheder til rådighed, som hun fik i den tidligere gruppe. Og ved at tie, har hun en forestilling om, hun

undgår at komme i en ny konflikt med fare for også at opleve mobning i den nye legestue. Hun kæmper således for ikke at indtage den samme position, som hun gjorde i den gamle legestue. Hvis hun holder sin mund, og undgår konflikter i den nye gruppe, lader det til, at hun håber på, at hun kan undgå at blive mobbet på ny.

Peter beskriver også hvordan de mange års mobning har påvirket ham i forhold til tilgangen til mennesker, han ikke kender. Han fortæller: ” *Hvor jeg før var åben og fuldstændig bare tog folk ind og hjalp dem. Så er der nu en stor barriere. Så skal folk vise, at de rummer noget andet. Ja jeg ved ikke lige hvordan jeg skal forklare det, men de skal ses an*”: Og ” *det er først nu.. der er så også gået 3 år ikke.. at paraderne de er kommet ned...på et tåleligt niveau. De kommer aldrig helt ned. Aldrig. Det er en arbejdsskade tror jeg.. Jeg åbner mig ikke overfor folk jeg ikke føler kender mig fuldstændig, og som jeg ikke stoler på*” (Interview med Peter, s. 6). Og senere: ” *Nye mennesker.. i særdeleshed politi'ere.. de får ikke et ben indenfor. Før jeg fuldstændig ved hvem de er og hvad de står for. Så den der åbenhed og imødekommenhed...smilende person som jeg var, måske en naiv tro på at man gør en forskel når man starter på politiskolen, den er fuldstændig væk, og kommer aldrig igen*” (Interview med Peter, s. 6). Peter fortæller altså, at han i alle de sociale kontekster, som han begår sig i, bliver nødt til at se folk an, før at han ved hvordan, han skal handle i forhold til dem. Han beskriver her en bevægelse fra hvordan han positionerede sig før mobningen – som en åben og hjælpsom person, til nu at positionere sig som en person, der har brug for at se andre mennesker an. Han siger senere, at hvis han møder kollegaer fra sin gamle afdeling, så anser han dem, som værende nogle han ikke kan stole på, og så positionerer han sig derefter. Det ses således meget tydeligt, hvordan mobningen får direkte konsekvenser for hans hverdagsliv både som politibetjent og privatperson. Han taler om mobningen som noget, der har skabt et brud for ham – en uskyld der er mistet. Da han startede på politiskolen, italesætter han sig selv som en naiv person, der troede på, at han kunne gøre en forskel i verden. Men denne naivitet er nu helt forsvundet, og kan ikke genindtages. Det handler således om, at mobningen får langtidskonsekvenser for Peter. Hans erfaringer med mobning gør at han har forandret sig undervejs, og han har en anden måde, at møde nye mennesker på nu.

Peter taler også om mobning, som noget der bliver en kropsliggjort del af ham: ” *For når det først er med så store følelser involveret, så sidder det i kroppen resten af livet. Det kommer*

jeg aldrig af med. Det tror jeg ikke” (Interview med Peter, s. 14). Peter giver udtryk for, at de følelser som har været forbundet med mobningen, vil sidde i hans krop resten af hans liv. Davies og Harré taler i den forbindelse om, at subjektet har en historie med sig, som en der har været positioneret på mange forskellige måder, og i en lang række af diskurser (Davies & Harré 1990). Selvom Peter således skifter afdeling indenfor politiet, vil mobningen stadig være en del af ham idet den tidligere har været med til at positionere ham i de forskellige sociale kontekster som han har indgået i. Peters erfaringer med mobning bliver en kropsliggjort del af ham resten af livet. Peter har allerede nævnt hvordan hans tilgang til andre mennesker har ændret sig, og da mobningen kan ses som en lagret del af Peter, er de erfaringer han har haft, med til at bestemme hans fremtidige måder at handle på i forskellige sociale sammenhænge, bevidst såvel som ubevidst. Erfaringerne kommer således til at styre hvordan han positionerer og subjektiverer sig i de forskellige sociale kontekster, alt efter diskurser og positioneringsmuligheder.

Både Mary, Peter og Karina, er ikke længere mobbeofre, og har alle bevæget sig over i nye arbejdssammenhænge. Mary arbejder fortsat som dagplejemor men i en anden legestuegruppe, Peter er stadig politibetjent men i en anden afdeling, og Karina har siden hun blev mobbet arbejdet i andre butikker, men er nu i gang med en uddannelse indenfor make-up branchen. Juelskjær har beskæftiget sig med børns skoleskifte, fra en skole til en anden, og i forbindelse med de tre interviewedes skifte på arbejdspladser som følge af mobning, bliver det relevant at have fokus på nogle af de samme begreber (Juelskjær, 2009). Hun taler om, at subjektet ved skiftet er i en særlig transformation mod noget, som kan blive bedre, hvor man selv ”forbedres”, og at tid og rum åbner sig i den bevægelse, til at tid og rum i en periode bliver til ukendte og åbne størrelser (Juelskjær, 2009, s. 203). Forholdet bevægelse og kontinuitet kan sættes og vise sig på forskellige måder, som åbner og lukker forskelligt for forskellige subjektivitetsmuligheder. I forbindelse med skiftet skal der finde en forandring sted med subjektet og subjektets liv – en forandring som subjektet skal initiere. Der bliver således iværksat et brud, og der indsættes forventninger om, at nederlag og utilfredshed kan forbedres. Eleverne tager på sig, at lukke nutiden som en fremtids fortid, og selvom der er en form for ængstelse forud for skoleskiftet, så er det også præget af en håbefuldhed og positivering af fremtiden, og at det *skal* lykkes. Tider og rum bliver herved en del af positiveringen og løsningen af de problemer, som udpeges nu (Juelskjær, 2009, s. 204-205).

Juelskjær (2009) beskriver yderligere hvordan subjektivitetsmuligheden er en aktiv konstruktion af tid og rum. Subjektet tager et ansvar på sig om at lukke/efterlade fortiden og eventuelle nederlag, så subjektpositioner ikke ”smitter” fremtiden. Social kategorisering og subjektpositionering er ikke bare det du er dømt af, men også det du er dømt til at forsøge at bemestre i realiseringen af en ny start (Ibid.).

Som det tidligere er benævnt, så tøver Mary med at sige sin mening i den nye legestue. Hun har chancen for at starte på en frisk, og positionere sig anderledes i gruppen. Hun kan jævnfør Juelskjær lukke fortiden, og undlade at kategorien mobbeoffer smitter af på hendes fremtid blandt de nye kollegaer. Alligevel ses det, at hun har noget kropsliggjort med sig, som gør at hun er bange for at mobningen alligevel også indhenter hende i den nye gruppe. Hertil siger hun, at hun undlader, at sige noget i den nye gruppe, hvis der er ting som hun er utilfreds med, i frygt for, at hun på ny ender i den samme position, som i den gamle legestuegruppe (Interview med Mary, s. 9). Så på den ene side er der altså tale om, at Mary positionerer sig anderledes i gruppen, idet hun nu ikke siger sin mening mere. Men omvendt set, kommer Mary også ind på, at det ikke er nogen ønskværdig position – det gør det rigtig træls for hende, at hun ikke kan sige sin mening. I forhold til det Juelskjær (2009) taler om i forbindelse med skoleskift, kan man undre sig over hvorfor Mary ikke positionerer sig anderledes i den nye legestuegruppe, når hun har mulighed for at få åbnet op for andre positioneringsmuligheder? Det kan jævnfør Juelskjær handle om en usikkerhed på, om hun er i stand til at lukke og efterlade sin fortid, for at undgå, at de uønskede subjektpositioner smitter af. Dette kræver nemlig ansvar for bemestring af kategoriseringsprocessen. Denne proces er subjektet ikke fuldstændig herre over, da det også kræver udleverethed til det sociale rum (Juelskjær, 2009, s.205). Så selv om Mary til dels kan være med til at forhandle sin position i den nye legestue, så er der samtidig også tale om, at det er op til gruppen og diskursen i denne, hvilke positioneringsmuligheder der stilles til rådighed.

Det kan samtidig også handle om at selve skiftet ikke er ”stort” nok. Mary forbliver stadig dagplejemor i samme kommune, med samme ledelse. Hendes erfaring fra den gamle legestue, viser hende måske, at hvis hun bliver udsat for mobning igen, så får hun ikke den hjælp hun har brug for, idet ledelsen ikke giver hende de positioneringsmuligheder, som hun ønsker sig. Så ved at holde sig ”neutral”, prøver hun at undgå at blive mobbet igen, og hun kan på denne

måde holde afstand fra ledelsen. Men det kan også handle om tid – at der ikke er gået lang tid nok. I den forbindelse kommer Peter også ind på tid i forhold til mobning.

Han italesætter tid, som noget der er med til at lysne fremtiden, og hive ham ud af kategorien som en, der er blevet mobbet. Han er meget bevidst om, at fortiden ligger som en del af hans krop, og at hans erfaringer med mobning stadig præger hans arbejde. Han taler i denne forbindelse om, at han er ved at påbegynde ny uddannelse indenfor politiet. Han siger:” *Der var nogle ting der skulle på plads. Også fordi jeg søgte jo noget andet uddannelse. Og der skulle jeg altså have styr på nogle ting. For det skinner altså igennem hvis man har noget med sig*” (Interview med Peter, s. 11). Og senere:” *Men det har ikke generet mig, det har ikke påvirket mig denne her gang, så jeg føler egentlig, at nu er det på plads. Nu skal tiden bare have lov at lukke det sidste ikke*” (Interview med Peter, s.11). Peter fortæller altså, at i forbindelse med den nye uddannelse, var der nogle ting, der skulle på plads, så at mobningen ikke kom til at forfølge ham i den nye kontekst. Han italesætter, at han nu har fået styr på det, og at mobningen ikke har ”smittet” af denne gang. Hvor Peter før har oplevet at mobningen har påvirket ham rigtig meget i nye kontekster i arbejdssammenhæng, så fortæller han her, at tiden har været med til at lukke nogle af de negative emotioner. Han kan altså starte på en frisk uden, at hans tidligere position har generet ham. Tiden bliver den vigtige faktor, som skal være med til at lukke endnu mere. Der er altså her tale om at Peter jævnfør Juelskjær italesætter tid og rum som en del af positiveringen og løsningen af mobningen. Den nye uddannelse kombineret med faktummet om, at der er gået en vis rum tid efter mobningen, har været med til at lukke nogle af følelserne. Men han er bevidst om at dette er en lang proces:” *Men jeg tror det tager laaang tid. Ham kollegaen der, som var igennem det engang, han siger selv, at når han stadig i dag møder kollegaer, som var i den omgangskreds, så bobber tankerne lige op igen, det vil ligge der til hver en tid*” (Interview med Peter, s. 14). Tiden kan altså fjerne nogle følelser, men Peter er overbevist om, at nogle følelser vil fortsætte, og for evigt være en del af ham. Dette kommer også til udtryk i hans privatliv, hvor han fortæller hvordan han har ændret sin rolle som far:” *Og så tror jeg, at jeg er blevet endnu mere en hønepar. Virkelig. Mine unger der, og min familie.. der er bygget.. hvor der før var bare sådan en lille mur, hvis man kan sige det sådan. Nu er der fandme bygget sådan et helt fort*” (Interview med Peter, s. 14).

Mobningen har altså også haft betydning for hvordan Peter har positioneret sig som far. Han taler her igen om, at der er sket en bevægelse fra *før* mobningen til *efter* mobningen. Han er blevet mere opmærksom på at beskytte sin familie, og beskriver meget billedligt, hvordan han nu har bygget et fort omkring dem. Han fortæller om en episode, der fik ham til at reagere:”
Øh... Det slider, og det slider på.. øh.. man kommer til at skælde mennesker ud, som man egentlig elsker og holder af, fordi man egentlig er så presset selv til sidst. Og det var egentlig en af årsagerne til, at jeg sagde, at nu er det slut. Det er når man når dertil at.. når ens datter kommer med barbie dukkerne i hånden og spørger om man ikke gider stille op, og man reagerer fuldstændigt tåbeligt, på sådan et ellers dejligt spørgsmål fra en datter...”(Interview med Peter, s. 6). Der er her tale om et brud, hvor Peter beskriver, at han bliver vred på sin datter, og efterfølgende siger han:”*Og går ud og glor sig selv i spejlet, og tuder, fordi man tænker hvad fanden er du for en idiot... Så er man.. så er selverkendelse et stort ord ikke.. men man er nødt til det.. for nu er det slut. Og så rammer det de mennesker.... Som det... øh... overhovedet ikke skal ramme...og så har idioterne vundet*”(Interview med Peter, s. 6-7). Peters positionering i kategorien ”den gode far” forhandles på denne måde konstant under den periode, hvor mobningen stod på. Han får vanskeligt ved at opretholde sin position som den far han gerne vil være, idet han kommer til at skælde sine børn og kone ud. I hans konstruktion bliver den gode far en som har overskud til sit barns initiativer, men mobningen sætter et pres på familielivet, som gør, at Peter har svært ved at fastholde sig i kategorien som den gode far. Han italesætter selv dette brud ud fra en psykologisk tænkemåde, ud fra at han opnåede selverkendelse, og kom frem til, at han nu blev nødt til at positionere sig anderledes. Peter beskriver også her mobningen som en kamp han ikke kan stå alene med. Og det bliver tydeligt for ham her, efter episoden med datteren, at han bliver nødt til at handle, hvis ikke han skal miste sin familie. Han beskriver altså, at kollegaerne er ved at tage magten over ham – de er ved at vinde, og Peter beslutter sig for, at det skal de ikke have lov til. Han erkender derfor, at han skal hente hjælp fra sine overordnede, og beskriver det som en lettelse, da ledelsen tager over. Han fortæller:”*Jeg kunne ligesom flytte fokus fra, hele tiden at skulle passe på mig selv, fordi jeg ikke stolede på folk, og bare kunne være politier og familiefar. Og det var rart. Meget. Det var faktisk rigtig rigtig skønt.*”(Interview med Peter, s. 13). Peter siger altså, at ved, at han har erkendt, at han ikke kan stå alene i kampen, og ved at involvere ledelsen i processen, kan han flytte sit fokus. Han kæmper sig tilbage til en positionering som politibetjent og som den gode far. Der skabes således nogle helt andre

positioneringsmuligheder for Peter, han får tilbudt hjælp, og bliver underrettet omkring hvad der sker i sagen, og hvordan ledelsen sikrer at mobningen tager afslutning. Ved at ledelsen får en anden position i Peters forkøb, giver det ham mulighed for at subjektivere sig som familiefar og politibetjent igen, hvor han før havde mange forskellige positioneringsmuligheder til rådighed, som gjorde at han havde ”paraderne oppe”.

Karina oplever også, at mobningen har forandret hende. Hun siger: ”*Jeg var meget naiv før, og troede på det bedste i mennesker, selvom jeg ikke har oplevet nogle har fucket mig op. Men jeg troede på det bedste.. ikke at jeg ikke gør det mere, men jeg har dem bare lige sådan ude.. i stedet for bare at ligge alle kortene på bordet med det samme. Og det er også godt nok*” (Interview med Karina, s. 7). Her italesætter Karina altså også mobningen, som noget der har ændret hendes måde at møde nye mennesker på. Hun placerer sig selv i en kategori, som en person, der var meget naiv tidligere. Men nu er der sket en bevægelse i tiden der gør, at hun nu holder lidt afstand til andre mennesker, og ikke åbner sig op lige med det samme. Men samtidig siger hun også at ”det er også godt nok”, og beskriver således det som positivt, at hun ikke længere positionerer sig selv som ”naiv”. Måske fordi hun ikke anser det som velset at være naiv. I næste tema bliver der desuden også set nærmere på, hvordan denne vekslen mellem positivt/negativt i Karinas forståelse af mobning, kan forstås. Karina viser senere i interviewet, at hun stadig har en del emotioner forbundet med sit forløb omkring mobning, og siger ”: *Og så gennem årene, når det har været oppe, eller der har været et eller andet eller jeg skulle derind.... Tænkt over noget, set noget fjernsyn og er kommet til at tænke over hvad der skete, så får jeg det bare sådan, at jeg bliver rasende, hun var bare ond altså. Det var bare ikke fedt, og sådan nogle ting*” (Interview med Karina, s. 10). Citatet omhandler her, hvordan emotionerne omkring mobning stadig hænger ved. Selvom det efterhånden er nogle år siden Karina har arbejdet i butikken, så bliver der stadig fremkaldt forskellige emotioner, når hun i hverdagslivet, bliver husket på hvordan, det var at blive mobbet. Der er således også i Karinas narrative tale om at ”tiden” ikke kan lukke alle følelser omkring mobningen.

Opsummering

Det ses at mobningen bliver en kropsliggjort del af både Mary, Karina og Peter. De er alle på forskellige måder i stand til at fremkalde emotioner omkring deres mobning, som kommer til udtryk i forskellige sammenhænge, og som har påvirket dem forskelligt. Mary oplever, at hun

stadig i dag, er tilbageholdende med hensyn til at give udtryk for sin uforbeholdne mening i den nye legestue for ikke at risikere, at havne i konflikter med de nye kollegaer. Det kan handle om en social eksklusionsangst, som kommer til udtryk når den sociale indlejring og længsel efter tilhør til fællesskabet er truet. Mary oplevede i den gamle legestue, at hun var i fare for at blive endeligt ekskluderet af fællesskabet, og kæmper for ikke at indtage den samme position i den nye gruppe. Karina taler også om, at hun har mistet sin naivitet i forhold til andre mennesker, og italesætter dette som noget positivt. Hun kan stadig fremkalde emotioner, når hun tænker tilbage på chefen, som hun beskriver, som værende ond. Peter oplever, at han har en helt anden tilgang til mennesker, og især nye kollegaer som han skal se an først. Han var træt af at gå på arbejde, og tæt på at opgive sin position som politibetjent. I Peters fortælling fremkommer en bevægelse fra hvordan han var før mobningen til efter mobningen. Han har nu brug for at placere sine kollegaer i forskellige kategorier, som han herefter positionere sig efter. Mobningen er blevet en kropsliggjort del af især Peter, som er med til at styre hvordan han positionerer og subjektiverer sig i de forskellige sociale kontekster, især i arbejdssammenhæng. I den forbindelse taler Peter om tid, som kan være med til at fjerne nogle følelser omkring mobning, mens andre vil fortsætte, og være i hans krop altid. Når der sker et skifte for eksempel i arbejdssammenhæng kan der finde en forandring sted med subjektet og subjektets liv, som kan lukke fortiden, så subjektpositionen ikke smitter af, men det er svært for især Mary, som har positioneret sig på en måde hun ikke er tilfreds med, for netop at undgå konflikter. Peters positionering som far bliver også forhandlet undervejs i hans forløb. Han indser, at han har svært ved at blive i kategorien, som den far han gerne vil være, og han bliver nødt til at positionere sig anderledes, for ikke at ødelægge familielivet. Han oplever det som en lettelse, at inddrage sin ledelse, idet han nu har mulighed for at positionere sig anderledes, og koncentrere sig om sin rolle som familiefar og politibetjent.

Hvordan der gøres offer

I forhold til Søndergaard, findes der en dobbelthed i at positionere sig selv som offer. Hun prøver at give en forståelse for, hvorfor nogle mennesker, som udsættes for mobning, overgreb osv., ser ud til at tøve med at benævne sig selv som offer, og med at søge hjælp udenfor den relation, som undertrykker dem (Søndergaard, 2008, s. 160). Kategorien mobbeoffer, er en kategori, der tilsyneladende ikke er særlig attraktiv at melde sig ind i. I den

forbindelse kan der drages paralleller til Wetherell som taler om ”troubled identities”. En ”troubled identity” kan betegne en position, som er problematisk, ved at positionen går imod den normative tankegang eller de normative regler (Wetherell, 1998, s.398). Begrebet bruges derfor til at referere til svære positioner både i sociale og diskursive praksisser. Som modsætning til en ”troubled identity” er ”untroubled identity”, og man kan derfor forstå sin ”troubled identity” ved at sammenligne de karakteristika, som der ligger i en ”untroubled identity”. De to begreber benyttes i forhold til at undersøge, hvordan subjekter søger at forhandle, legitimere eller normalisere deres positioner (Ibid.). Nogle af de positioner, som subjektet er i eller påtager sig, kan være ”troubled”, mens de samme positioner i en anden kontekst kan være ”untroubled”. Kategorien mobbeoffer, kan i denne sammenhæng ses som en vanskelig position at indtage, da der jævnfør Søndergaard kan være tale om, at subjektet i denne forbindelse risikerer at miste sin værdighed (Søndergaard, 2008).

Både Mary og Peter kommer ind på, at der var bestemte kategorier, de ikke havde lyst til at være en del af. For Mary optager det hende meget, at hun ikke ville stemples som psykisk syg. Hun siger:” *Fordi det hele drejede sig om, at hun skulle ikke gå og kalde mig psykisk syg ikke også*” (Interview med Mary, s. 6). Og senere:” *Det ville jeg ikke have hængende på mig, for det var en ting jeg ikke var*” (Interview med Mary, s.4).

Peter snakker i den forbindelse også om hvorfor han var længe om at bede om hjælp fra sine overordnede:” *...jeg har aldrig rigtig set mig selv som en svag fyr.. og jeg har altid klaret tingene selv.. helt tilbage fra skolegården, hvor man klarede tingene, ikke noget med at rende hjem til mor, hvis man havde fået en på skalden*” (Interview med Peter, s. 12). Og tidligere:” *det skulle ikke hedde sig, at jeg var den knøs i skolegården, der tudede hver gang, at der blev skubbet til ham. For så får man prædikaten tudefjæs på ryggen. Det slipper man aldrig af med her. Så kunne man rende rundt med både det ene og så det andet også ikke*” (Interview med Peter, s. 11). Peter taler om, at han bliver beskrevet som ”stikker”, og han ville ikke risikere også at blive kaldt ”tudefjæs” af kollegaerne. Han nævner de to kategorier, som noget der sættes på ens ryg, og som man aldrig slipper af med. Derfor vælger han undervejs, at holde mobningen meget for sig selv, og ikke tale med særlig mange af sine kollegaer omkring det. Han har helt tilbage fra sin barndom subjektiveret sig selv, som en ”der kan klare tingene selv”, hvilket han overfører til sit professionelle liv, hvor han også i starten af forløbet vil bevise overfor sig selv, at han godt kan håndtere mobningen selv.

Man kan i den forbindelse tale om kulturens koder. Der er i de forskellige kulturer bestemte koder for hvordan man bør opføre sig. Ifølge Søndergaard fungerer de konkrete kode som en form for baggrundstæppe, når aktører skal forstå sig selv og hinanden, uanset om det de skal forstå er konventionelt i overensstemmelse med koderne eller ej (Søndergaard, 2006). Når Peter således taler om, at han ikke vil beskrives som et "tudefjæs" kan der være tale om at Peter har en forestilling om, at kulturen på hans arbejde, ikke tillader, at han fortæller og viser sine følelser omkring den mobning, som han har været udsat for. Samtidig er der også tale om, at Peter positionerer sig forskelligt i de forskellige sociale kontekster. Han er bevidst om at mobningen finder sted iblandt nogle af de gamle kollegaer. Men han prøver at undgå, at havne i "offerkategorien" blandt de nye kollegaer, og er derfor tavs omkring sine oplevelser. Ifølge Søndergaard er et af dilemmaerne omkring offerpositionen, at der tænkes i omkostninger versus muligheder, og at de forskellige positioner åbner og lukker. Når Peter derfor i lang tid vælger at gå alene med mobningen, kan der være tale om en frygt for, at kategorien "offer", vil åbne en videre vej som mobbeoffer på hans nye arbejde – eller en vej som endeligt ekskluderet (Søndergaard, 2008).

Søndergaard udtrykker, at nogle afviser eksplicit at tage offerpositionen på sig, idet den tilsyneladende forekommer mere som en trussel, end som en hjælp. Og denne tøven som Peter udviser i forbindelse med at inddrage de nye kollegaer, kan også set som en strategi han vælger, med henblik på at undgå at blive mobbet med det "at være blevet mobbet" (Søndergaard, 2008, s.160). Dette kan henvises til Søndergaard (2008), hvor hun beskriver en skolepige som nægter at tage offerpositionen til sig – formodentlig fordi hun er klar over, at pigerne som har mobbet hende, ikke ville vende sig imødekommende og inkluderende imod hende. Hvis hun troede, at det kunne føre til inklusion at tage kategorien til sig, ville hun ikke have tøvet et øjeblik med at gøre det (Søndergaard, 2008, s. 176). Det samme kan gøre sig gældende i Peters tilfælde. Han tvivler på, om det giver nogle muligheder at inddrage sine kollegaer. Han siger: "Altså, jeg gider jo heller ikke selv sidde og høre på den der tåbe som ynker sig selv, det skal jeg da blankt erkende. Så må man godt lige gribe i egen barm og sige, okay hold nu lige fokus. Man behøver ikke sidde og høre om det" (Interview med Peter, s. 15). Her sætter Peter sig selv i kollegaernes position, og analyserer hvordan han selv ville reagere, hvis han havde en kollega som ham selv, som gav udtryk for sine emotioner omkring den mobning, der har fundet sted. Han sætter sig selv i kategori, som en tåbe, der ynker sig selv,

og som ingen gider høre på. Ved at Peter træder ud af sin egen position, og ser sig selv placeret i sådanne negative kategorier, bliver det forståeligt, hvorfor Peter ikke placerer sig selv i offerkategorien. Idet han selv ville betragte en person, som beretter om mobning til sine kollegaer som en tåbe, tænker han formodentlig, at kollegaerne også ville se ham som en sådan. Det kan også handle om Peters måder at overveje de forskellige potentialer for transformation og for værdighedsrestitution, som ligger i de forskellige offerstrategier, som Peter vakler imellem.

Ifølge Søndergaard (2008, s. 183) kan der være tale om, at de betydninger, diskurser, og praksisser, som er skabt i gruppen, også har dannet, formet og subjektiveret Peter i hans position som politibetjent. Det bliver derfor modsætningsfyldt for Peter, at melde sig ud af den bestemte gruppe i politiet som har mobbet ham. Han siger også, at det har været svært til stadighed at være politibetjent og kollegaer til denne gruppe, idet han siger: ”*jeg kan ikke retfærdiggøre, at jeg kan køre på gaden, og skrive Hr. og Fru. Danmark for at tale i telefon eller køre uden lys på cyklen, og give dem en bøde her og nu, som jeg altid kan vinde i retten, og så vide, at jeg har kollegaer, som bliver frikendt selvom de er voldsmænd. Det havde jeg det fandeme svært ved*” (Interview med Peter, s. 5). At erkende sig mobbet af sine kollegaer, får derfor flere betydninger for Peter. For det første får det givetvis den betydning, at der bliver sat juridisk og moralsk konsensusbærende begreber på begivenheden, og at der kan ske retfærdighed i overensstemmelse med disse begreber, men det betyder også, at han kan miste sin værdighed som politibetjent. Samtidig kan der også være tale om, at han risikerer at hans nye kollegaers viden om hans erfaringer som mobbeoffer kan blive belastende i forhold til at blive accepteret og integreret i den nye sammenhæng, hvis offerkategorien viser sig at blive klæbende og brugt til at marginalisere yderligere med (Søndergaard, 2008).

Det handler på denne måde for Peter også om, at bevare sin værdighed i det nye job, og undgå at blive mobbet med ”at være blevet mobbet”. Samtidig kan der også være tale om at Peters position er ”troubled”. Blandt kollegaerne der mobber ham, har han indtaget en vanskelig position ved at anmelde en kollega. Han går imod det normative, og derved indtager han en position som ”larmer”, idet de ikke kan genkende den position som han indtager (Wetherell, 1998). Den samme handling kan blandt hans tætte kollegaer, positionere ham som ”untroubled”, hvis de ser det som en helt legitim handling, at han anmelder sin kollega for

vold. Det samme kan gøre sig gældende for offerrollen, som for Peter også kan ses som "untroubled" i mange sociale kontekster for eksempel blandt hans tætte kollegaer, som anerkender, at han er udsat for mobning - ligesom ledelsen også anerkender det efter de bliver inddraget i forløbet. Han ved ikke hvordan kollegaerne reagerer, hvis han fortæller dem om mobningen, men har måske en formodning om, at han jævnfør Søndergaard (2008) kan tabe værdighed. Man kan i den forbindelse diskutere, om det kan skyldes at selve offerkategorien altid vil være "troubled" og lave larm, da det at være offer adskiller sig fra det normative, og fordi den er svær at genkende. Hvis Peters kollegaer således ikke genkender mobbekategorien ved, at de aldrig før har oplevet, set eller erfaret mobning på deres arbejdsplads, kan der være tale om, at Peters position bliver "troubled".

Begreberne om uværdiggørelse og "troubled identities" kan således være med til at kaste et blik på hvorfor Peter vælger kun at inddrage få kollegaer. Der er på denne måde tale om, at han både tænker på tab af værdighed, men også prøver at undgå at havne i en "troubled" position som offerkategorien kan åbne op for, hvis kollegaerne ikke anerkender og genkender mobbekategorien.

Både Mary, Peter og Karina har mulighed for at begynde på en frisk og opsøge nye sociale sammenhænge med nye og mere værdige bud på positioneringer, men det kan imidlertid også være udfordringer knyttet til at gå videre ind i nye sammenhænge og relationer med etikken "offer for mobning" (Søndergaard, 2008).

Peter vil helst ikke placere sig selv i kategorien som offer, men oplever, at det er en lettelse, da han efter 3 år, inddrager sin ledelse. Han siger: " *Hvor jeg før ligesom følte, at det var mig der stod med alle tingene, og skulle have paraderne oppe hele tiden, så står man med det hele selv, kampen og.. til nu at kunne sige, at nu gider jeg simpelthen ikke mere. Jeg skal ikke stå og være flagkæmper og styrmand for hele det her store cirkus, nu må I gøre det, det er jer der er ledere og chefer, der er jer der får lønnen for det – find ud af de for mig.*" (Interview med Peter, s. 11). Peter bruger her udtrykket "kampen", om mobningen, og erkender som citatet viser, at han ikke kan stå alene i den kamp, og må inddrage sin ledelse. Han kan herefter benytte sig, af offerkategoriens muligheder – og har ifølge Søndergaard (2008 s. 161) ret til at reagere juridisk, moralsk og/eller diskursivt fordømmende og korrigerende. Det vil altså betyde, at han kan få hjælp af sin ledelse, og samtidig giver det mulighed for, at hans

erfaringer med mobning bliver anerkendt, samtidig med at kollegaernes mobbehandlinger måske bliver fordømt af andre. Det er på denne måde også med til at gøre hans identitet ”untroubled”, ved at mobningen anerkendes af andre.

Karina fortæller, at hendes chef kaldte hende ”dulle” flere gange, og hun siger: ”*Altså, jeg har altid været lyshåret, så det tror jeg bare, at hun kørte på. Øh, men det er jeg altid blevet kaldt, så det er jeg ligeglad med. Men det var jeg ikke helt dengang alligevel. For det var ligesom alvor hele tiden. Så er det ikke sjovt*”. (Interview med Karina, s. 3). Og: ”*Hun sagde bare, at ”nå, nu trængte hårfarven da ind*”. (Ibid.). Karina fortæller her, at chefen ofte hentydede til hendes hårfarve, og det at hun er blondine. Det ses, at Karina bliver placeret i en kategori, som værende blondine, hvilket kan henvise til en diskurs, der ser blondiner som ”dumme” og ”naive”. Det at Karina er lyshåret, kan også ses som et tegn, hvor hårfarven bliver et tegn, der henviser til særlige typer af handlemuligheder og positioner (Søndergaard, 2006, s. 90). Det giver hende altså en særlig position overfor sin chef, som stiller forskellige positioneringsmuligheder til rådighed for Karina, ved hun for eksempel selv kan positionere sig i kategorien ”blondine”. Som hun selv nævner, så indgår Karina ofte i en sådan diskurs, som legetimere at gøre grin med subjekters hårfarve, men idet der i tilfældet med chefen efter Karinas mening er tale om alvor, så bliver det problematisk at blive placeret i en sådan kategori. Bevægelsen fra sjov til alvor, gør derfor en forskel i forhold til Karinas position.

I Marys fortælling kommer det ikke frem, at hun har positioneret sig som offer på noget tidspunkt. Det ikke at positionere sig selv som offer, er også en særlig måde at gøre offer på. Hun tænker stadig meget over mobningen, især fordi det aldrig rigtig er blevet afsluttet. I denne forbindelse kan man også spekulere over, om dette har noget at gøre med den individorienteret tilgang til mobning jævnfør Olweus’ optik, som Marys ledelse har handlet efter, hvor fokus er at placere skyld hos de enkelte, og hvor løsningen vil være at fyre eller flytte de involverede væk fra problemerne. Mary bliver som sagt flyttet over i en anden legestue, og dermed kan mobningen blive anset som værende løst. I den nye legestue har Mary haft svært ved at forhandle sig til en tilfredsstillende position, idet hun har forsøgt at undgå at komme i konflikt med sine nye kollegaer, for at undgå ny mobning. Man kan diskutere, om Marys havde set anderledes på mobningen i dag, hvis hun var blevet i den gamle legestue, havde forhandlet sig frem til offerkategorien, og på denne baggrund fået hjælp fra sin ledelse, til at få afsluttet mobningen. Det samme kunne måske også have gjort

sig gældende, hvis forhandlingen havde handlet om, at hun kom længere væk fra offerkategorien og måske endda ud af den, hvis ledelse havde set anderledes på mobningen, og havde haft fokus på at der ikke var mobbere og mobbeofre i legestuen, men snarere havde forståelse for, at mobningen var mere kompleks end som så, og skulle løses i selve legestuen, i stedet for at flytte Mary til en anden legestue.

I Marys tilfælde kan det også handle om værdighed. Hvor hun jævnfør Søndergaard (2008) afskærer sig fra en værdighedsrestitueret position, idet hun senere kunne have valgt at forlade den særlige gruppe af kollegaer ud fra en værdig position, eller ved at hun kunne have forhandlet sig frem til en mere værdig position i gruppen. Når man ser på en gruppe som Marys, kunne man tænke, at håbet om gruppeinternt transformation er både naivt og urealistisk, men det forhindrer ifølge Søndergaard, ikke håbet i at eksistere for dem, der er integreret i gruppens ”vi”, uanset hvor degraderende og undertrykkende integrationen end er (Søndergaard, 2008). For Marys vedkommende kan det handle om, at hun har håbet på, at der på et tidspunkt kunne blive en værdig position til hende. Og at hun på sigt gennem anstrengelser og forhandlinger, ville kunne positioneres som ligeværdig i legestuegruppen. Det kan også handle om forvetningstyring i forhold til at åbne op for en anden fremtid. Hun agerer gennem et fortsat håb om og arbejde på at blive inviteret ind i gruppen, men må til sidst erkende, at det ikke kan lykkedes.

Karina har også en særlig måde at gøre offer på. Hun veksler konstant imellem positive/negative konsekvenser ved mobningen. I starten af interviewet siger hun:” *Og fordi hun var så opsat på hvad vi gjorde, og hvad vi solgte, så turde jeg bare ikke være anmassende overfor kunderne. Og det var bare hendes salgsteknik, det skulle vi gøre. Ja, jeg er også super glad for, at jeg har arbejdet der. For hun kastede mig ud i nogle ting, som jeg er glad for nu. For så er det ikke et problem, hvis jeg får den opgave senere hen. For jeg har oplevet det, der var værre. (griner) Men altså... ja*”. (Interview med Karina, s.2-3) Hun starter således med, at benævne mobningen fra hendes chef som noget negativt, hvor chefens holdninger til salg, har indflydelse på, hvordan Karina er overfor kunderne. Bagefter italesætter hun så mobningen som noget positivt, idet hun har lært rigtig meget af erfaringerne i butikken, og det at hendes chef fik hende til at gøre nogle ting, som hun ellers ikke ville have gjort. Afslutningsvis vender hun så tilbage, hvor hun igen lidt eftertænksom, næsten nonverbalt udtrykker det som

negativt. Der er altså her tale om, at hun hopper ud og ind af offerkategorien, og det er svært for hende at forblive i kategorien. Det gør hun flere gange, idet hun senere siger:” *Og det ville hun måske lære mig på den hårde måde, at man skal sige hvad man mener. Og det er jo også rigtig, det kan ikke nytte noget, at man går der og...*”. (Interview med Karina, s.5) Og senere:” *Altså, jeg er ikke glad for måden hun lærte mig det på, men på den anden side, så hænger det også bare ved. Fordi det virkelig blev sagt. Og det er jeg faktisk glad for, for jeg bruger det jo hele tiden. Altså, jeg har jo kun arbejdet i butik lige siden. Så jeg er også glad for det, men det er sådan mere på det private, eller det personlige, at hun ikke gjorde det så godt*”. (Interview med Karina, s. 7). Igen ses det her at Karina, trækker det positive frem fra mobningen, som noget der har lært hende at blive bedre til at sige sin mening, og til at forbedre hendes kvalifikationer indenfor salgsbranchen. Det tyder således på, at der i Karinas tilfælde er en dobbelthed forbundet med mobningen. Karina prøver konstant at finde frem til det positive i de oplevelser hun har haft, og trækker mange ting frem, som har haft positive betydninger for hende, både i forbindelse med efterfølgende jobs, men også rent personligt.

Til sidst i interviewet, slår Karina fast, at hun ikke vil subjektivere sig selv som mange andre der er blevet mobbet. Hun udtrykker det således:” *jeg er virkelig godt klar over, at der er nogle, der virkelig har haft nogle svære tilfælde med sådan noget her, og har virkelig virkelig haft det svært. Men jeg føler ikke, at jeg på den måde, har været så påvirket af det. Og det er nok også hele min personlighed, der har gjort at jeg har vendt det til noget positivt, så jeg ikke er gået psykisk ned over det.*”(Interview med Karina, s. 11). Hun fortæller her, at hun ikke på samme måde har haft det svært, som andre der er blevet mobbet. Hun tænker, at det især skyldes hendes personlighed, og den betydning som hendes familie og venner har haft undervejs. Karinas måde at fremhæve dette på til sidst i interviewet, kan også analyseres som en måde at positionere sig væk fra offerkategorien. Måske fordi der kan ligge et tabu, i at kategorisere sig selv som offer, og fordi hun kan miste sin værdighed herved. I Karinas italesættelse kan der også være tale om en diskurs omkring, at det ses som negativt at være offer. Hendes mestring af situationen, bliver vigtig for hende at genfortælle i selv-narrativen til mig som interviewer. Som tidligere diskuteret er der også flere dilemmaer forbundet med offerkategorien, og det at være offer kan ses som en ”troubled” identitet, der bevirker, at Karina helst vil væk fra denne identitet, og derfor hopper ud og ind af kategorien. I forhold til folk omkring hende kommer det også til udtryk, at hun ikke vil ses i offerkategorien, idet hun

siger:” *Men jeg ville faktisk ikke have at folk skulle have ondt af mig, det skulle de ikke, men jeg kan jo faktisk godt forstå, hvorfor de havde det, for jeg stod jo bare der, og ikke sagde noget. Det var bare så åndssvagt*” (Interview med Karina, s. 9). Hun siger altså, at folk helst ikke skulle placere hende i en kategori, hvor de have ondt af hende, hvilke kan hænge sammen med, at hun i så fald mister sin værdighed. Hun tilføjer imidlertid, at hun i dag godt kan forstå hvorfor folk havde det sådan, og tillægger hendes egen handling en negativ værdi, og kalder det ”åndssvagt”, at hun havde det sådan på det tidspunkt, hvor mobningen fandt sted. Der er altså tale om, at Karina tænker tilbage på sin egen måde at positionere sig på, her flere år efter mobningen er afsluttet. I hendes nuværende position, tænker hun på sin tidligere position, som hun beskriver med negative vendinger. Det kan måske handle om, at hun i højere grad ikke betragter det som truende for hendes værdighed, at beskrive hendes tidligere position som negativ, idet offerkategorien ikke længere er en mulighed, og den står ikke til forhandling, som den gjorde, da hun arbejdede i butikken. Eller det kan handle om, at der i vores samfund i dag, foreligger en diskurs, som tillægger det positiv værdi at kunne reflektere over sig selv og sine tidligere positioneringsmuligheder. Og det legitimerer, at kunne gøre lidt grin, med den måde man som subjekt har positioneret sig selv på i fortiden. Idet det heller ikke er tæt på kroppen mere, og ses som en direkte del af fortiden, vil formentlig også gøre det nemmere at italesætte sine fortidige handlinger som åndssvage.

Derudover har Karina heller ikke valgt at gå videre til sin fagforening og andre instanser efter den pludselige fyring fra butikken. Hun melder sig hermed ikke ind i offerkategorien, og påkalder sig offerets rettigheder, som i dette tilfælde kun være hjælp fra fagforeningen. I forbindelse med dette fortæller hun:” *Så vi overvejede at pudse sådan nogle på hende, men det er også bare.. selvom det er rigtig mange der kender hende, så har hun bare magt indenfor alt det der, fordi hun ejer så mange butikker. Og hun har samarbejdet med rigtig rigtig mange, og hun har den lange ende. Folk ved godt at de skal passe på hende, for hun bliver ond. Så jeg tænkte også bare, at jeg havde fået mine penge, hun skylder mig ikke noget*” (Interview med Karina, s.4). Her kommer Karina med sin forklaring på hvorfor hun ikke valgte at gå videre med sagen, efter hun blev fyret. Hun henviser til, at hendes chef havde rigtig meget magt indenfor branchen, som gjorde at folk vidste, at de skulle træde varsomt. Det at chefen havde meget magt, handler ifølge Karina om, at hun havde rigtig mange butikker. Hun har derfor en høj status indenfor branchen, og får på mange måder

definitionsmagten, som kan resultere i at for eksempel Karina som medarbejder, har svært ved at forhandle sig til andre positioneringsmuligheder, end dem som chefen er med til at stille til rådighed i butikken.

Ifølge Søndergaard (2008) farver kategorier, og medfører, at nogle enten søger at undvige offerkategoriseringen eller fortie den som en tidligere erfaring, når de skifter kontekst. Det kan således farve hvis medarbejdere på den nye arbejdsplads, får at vide, at den nye medarbejder er mobbeoffer, idet det farver læsningen af ham/hende. I en ny social situation er det bedst at fremstå intakt og ”med aktuel og hidtil uantastet, uigennemtrængt værdighed” (Søndergaard, 2008, s. 187). Det har derfor været interessant at se nærmere på hvordan alle tre personer positionere og subjektivere sig i de nye sociale kontekster i arbejdssammenhæng.

I alle fortællinger er det spændende at hvordan skyld udpeges, og hvordan Mary, Peter og Karina italesætter de personer, som har mobbet dem.

Mary siger:” *man fik jo snakket om det ikke.. og sådan set også bakket op, at det var ikke mig, der var noget galt med, det var ikke min skyld og det var hende der var mærkelig på den og sådan noget*”. (Interview med Mary, s. 6). Mary henviser her til, at især hendes mand, datter og veninde var en stor støtte, da mobningen fandt sted, og i den forbindelse kommer hun ind på skyld/uskyld. Hun siger også tidligere, at hun følte sig uforskyldt i mobningen (Interview, s. 4). Men hvis Mary på noget tidspunkt begyndte at vende mobningen ind mod sig selv, og se det som noget individuelt og selvforskyldt, så var de nærmeste omkring hende, med til at italesætte mobningen anderledes, og placere skylden hos kollegaen i stedet. Hun peger på misundelse som en af grundene til, at især den ene kollega mobbede hende. Hun siger:” *Ja, altså, hun har altid haft det sådan, at hvis jeg skulle have noget, så skulle hun også, og dengang jeg begyndte at tabe mig, der gik hun også på kur. Hun har gjort det sådan meget, og så tror jeg hun blev misundelig over, jeg har tabt mig så meget. At det var sådan lidt det.. der ligger til grund*”. (Interview med Mary, s. 11). Selvom Mary her, fjerner mobningen fra sig selv, bliver der alligevel tale om en forståelse af mobning, hvor der fokuseres på at finde en der har ansvaret for mobningen, snarere end at se det som noget interpersonelt, som har fundet sted imellem Mary, kollegaen, og resten af legestuegruppen. Samtidig er der også tale om, at Mary gerne vil finde en årsag til mobningen, og har selv reflekteret over, at misundelse er det, der ligger til grund.

Karina kommer også ind på, at hun brugte sine kollegaer, til at bekræfte, at det ikke var hende selv, der var noget galt med:” *Og der blev man bare lidt bakket op, end når man var alene. For når man er usikker på sig selv, så var det ligesom.. når der også var en der rullede øjne af hende så var det ”nå jamen så er det ikke bare mig der er...har det sådan” Så tog man det ikke så tungt den dag altså*” (Interview med Karina, s. 5). Her fortæller Karina, at når der også var andre medarbejdere inde i butikken, når chefen var der, så blev hun støttet i, at hun ikke var den eneste, der ikke havde et godt forhold til chefen. Der tyder på at Karina, er i tvivl, om hendes egen ”skyld” i mobningen, men på denne måde er kollegaerne, også med til at lave skyldsudpegning på chefen. Men modsat Mary, så kommer Karina også flere gange ind på noget, som kan handle om hendes egen rolle i mobningen. Hun siger:” *jeg har altid været meget usikker på mig selv, og har haft rigtig rigtig lavt selvværd. Så det har selvfølgelig spillet ind, og jeg tror ikke rigtigt at hun forstod det, eller et eller andet*” (Interview med Karina, s.1). Her kommer Karina ind på, at hendes egen usikkerhed har betydet, at chefen har behandlet Karina som hun har. Senere sammenligner Karina sig med en anden kollega, hvor hun siger:” *Og den selvtillid gjorde bare.. også fordi hun er opdraget meget anderledes end mig ikke. Hun har ligesom styr på sig selv, end hvad jeg havde. Og den selvsikkerhed, den gjorde bare, at hun ikke kørte så meget på hende, og hun sagde fra ligeså snart.. ja det turde jeg jo ikke, det var jeg bare ikke sikker nok i mig selv til at gøre*” (Interview med Karina, s. 5). Karina fremhæver her en psykologisk forståelse, som noget der har betydning for selvtillid. Karina italesætter, at hun altid har haft lav selvtillid, hvilket hendes chef efter Karinas holdning har udnyttet. Der er altså tale om, at Karina både vender skylden for mobningen ind mod sig selv, og forklarer mobningen ud fra en individuel forståelse, hvor ofret ses som usikker jvf. Olweus.

Hun siger yderligere:” *Men jeg syntes bare jeg er sådan ja.. jeg tror hun har set mig som sådan en usikker, lalleglad pige, der ikke.. ja jeg tror ikke hun forstod, at jeg faktisk så mange flere ting end hun lige troede*” (Interview med Karina, s. 6). Samtidig ser hun altså også på chefens rolle, og tillægger hende en del skyld, fordi hun ikke har taget hensyn til Karinas person, og tendens til ikke at sige fra i arbejdssammenhæng. Hun tager altså ansvaret for sin eksklusion på sig ud fra en psykologisk forståelse, men laver også skyldsudpegning på chefen.

I alle tre interviews bliver det også interessant, at se nærmere på hvordan Mary, Peter og Karina beskriver de personer, der har mobbet dem. Karina sætter for eksempel hendes chef i bestemte kategorier. Hun siger: ” *Og så, når vi havde samtaler, så var hun bare fuldstændig dominerende. Man kan godt være dominerende på en god måde. Det følte jeg bare ikke lige hun var*”. (Interview med Karina, s. 1). Og: ” *Fordi hun virkelig er, hun er helt speciel*”. (Interview med Karina, s. 2). Og yderligere: ” *for jeg har tit tænkt på det, om det var hendes egen usikkerhed, men det tror jeg ikke engang. Jeg tror bare hun rider på den bølge der, hvor hun tror hun er bedre end andre*” (Interview med Karina, s. 6). Karina italesætter her blandt andet sin chef som dominerende, speciel, og som en der tror, at hun er bedre end alle andre. Ved at beskrive chefen negativt, og have fokus på hendes særlige personlighedstræk, bliver det måske nemmere for Karina at årsagsforklare mobningen. Det kan være med til at fjerne skylden fra hende selv og over på chefen i stedet.

Peter bruger også mange ord til at beskrive de kollegaer, som mobbede ham. Han siger for eksempel: ” *Men de er til gengæld også nogle rigtige røvhuller*” (Interview med Peter, s.8). Og: ” *at man har sådan en flok psykopater i så stærkt et broderskab, hvis man skal kalde det noget, som tror man er hævet over lov og ret*” (Interview med Peter, s. 13). Og senere: ” *Jeg foragter dem dybt*” (Interview med Peter, s.7). Peter bruger altså ord som ”Røvhul”, ”psykopat” og fortæller at han foragter dem. Mary beskriver også hendes tidligere kollegaer med negative vendinger og siger: ” *fordi hun er sådan en type, at hvis hun kan pudse hendes glorie, så gør hun det*”. Og: ” *Altså, jeg syntes de var nogle rigtige sladderkællinger*”. At bruge negative ord, og sætte ”mobberne” i bestemte kategorier, kan i ovenstående citater også ses som en måde at gøre offer på, og en måde, der gør det nemmere at indtage offerkategorien. Ved at sætte de personer, som har været med til at mobbe i forskellige kategorier, som er langt fra det normative, kan det måske forklare mobbehandlingerne, og være med til at fjerne skylden fra det mobbede subjekt.

Der bliver her tale om en tilgang til mobning, hvor den mobbede ses som aggressor, hvilket kan forklare hvorfor den mobbede er blevet mobbet. Olweus beskriver netop mobbere som aggressive og impulsive individer, som har behov for at dominere andre, har en positiv holdning til vold, og som nogle personer, der ikke har ret meget empati med deres ofre (Olweus, 1993, s. 27-39). Men interessant i denne sammenhæng er det, at hverken Mary eller Peter, taler om deres egne personlighedstræk, som noget der har været medvirkende til

mobningen. De nævner altså typiske personlighedstræk ved dem, der har mobbet dem, ud fra en optik der har paralleller til Olweus optik, men undlader at pege på egne personlighedstræk. Kun Karina kommer ind på, at hendes egen personlighed, og usikkerhed, har spillet ind på den måde chefen har behandlet hende på. Hertil mener hun, at chefen burde have taget hensyn til disse, i hendes position som chef.

Der kan ud fra ovenstående drages paralleller til Hein (2009) hvor hun beskriver, at der ofte kan være tale om en kamp imellem subjekter, for at finde ud af hvem der er ansvarlige for mobningen. Hun beskriver hvordan lærere og forældre oplever begivenheder og deres årsager helt forskelligt, og hvilket afmagt forældre oplever, når deres børn mobbes. Der er tale om, at man i forbindelse med mobning gerne vil udpege skyld, så man kan *gøre noget* (Hein, 2009, s. 59- 98). Det samme opleves hos de tre interviewede, som har en klar holdning til, hvem der er skyld i mobningen. Mary tøver ikke med, at udpege sine to kollegaer som hovedansvarlige, imens Peter fortæller, at han bliver mobbet af ca. ti kollegaer, som han betegner som den ”hårde kerne” (Interview med Peter, s7). I Karinas tilfælde italesætter hun også mobningen, som noget hun selv har et medansvar i, men er også af den holdning, at hendes chef burde have taget hensyn til hendes personlighedstræk i sin måde at behandle Karina på. Hein (2009) kommer også ind på, at det ikke kun handler om at finde frem til de ansvarlige subjekter for mobningen, men også selve årsagen, som for eksempel udpegning af den mobbedes personlighed som problemets kerne (Hein, 2009 s. 68).

Det samme gør sig således gældende i Karinas tilfælde, hvor hun selv beskriver karaktertræk ved egen personlighed, som hun tror, er med til at udløse mobningen. Hein henviser til en klasselærer, som i forbindelse med et mobbet barn forstår mobningen ud fra to tolkningsrammer – enten er det noget galt *inde* i barnet, eller også er der noget galt *hjemme* ved barnet (Hein, 2009, s.69). En sådan forståelsesramme vil således pege på, at når man bliver udsat for mobning, så er der enten tale om at skylden ligger hos ofrets personlighed, eller at mobningen skyldes ofrets opvækstvilkår. Når man paralleliserer dette til mobning på arbejdspladsen, vil et sådan mobbesyn betyde at Mary, Peter og Karina har nogle særlige personlighedstræk, der betyder at de bliver udsat for mobning, eller at de har haft en vanskelig børneopdragelse. Der tages således ikke hensyn til kompleksiteten på arbejdspladsen, og de forskellige kræfter, der er på spil når nogen udsættes for mobning. Som nævnt tidligere er der

dog stadig mange tabuer forbundet med mobning, og der er forskellige dilemmaer forbundet med at melde sig ind i offerkategorien. Det bliver derfor måske nemmere at forstå, hvorfor de interviewede gerne vil beskrive negative personlighedstræk ved de subjekter, der har mobbet dem. Ved at beskrive mobberne som for eksempel ”psykopater” som Peter gør det, kan skylden peges væk fra ham selv, og det bliver nemmere at årsagsforklare, hvorfor han er blevet mobbet.

I hver fortælling italesættes forskellige begivenheder, personer eller træk ved egen personlighed, som har haft en særlig betydning for Mary, Peter og Karinas oplevelse med mobning. Dette har måske betydet, at de har fået støtte og opbakning undervejs, som har resulteret i, at de har vendt skyldsudpegningen væk fra dem selv, og/eller betydet, og at de har fået hjælp til at positionere sig anderledes undervejs, men også bagefter, hvor mobningen er afsluttet.

Mary tillægger sin familie en stor betydning undervejs, og siger: ”*Det var dejligt at få lukket tingene ud, og få støtte fra dem*” (Interview med Mary, s. 9). Her fortæller Mary, at hun blev støttet af familien i forløbet, og at hun især kunne bruge dem, til at fortælle om alle de ting, der foregik i legestuen undervejs. Tidligere blev det desuden fremhævet, at Mary også kunne bruge familiens opbakning til at få bekræftet at ”det ikke var mig, der var noget galt med” (Interview med Mary s. 7). Således bruger hun de nærmeste i forhold til at pege skylden væk fra hende selv, og hen mod kollegaen.

I Marys fortælling syntes lederens rolle at have en betydning for hendes positioneringsmuligheder. Mary italesætter at hun undervejs har manglet opbakning fra hendes leder, og jeg har tidligere fremhævet hvordan lederen var med til at fastholde hende i en position som psykisk syg. Mary ville gerne have samarbejdet til at fungere, men var ikke i stand til at forhandle sig til en anden position i legestuen, og lederen besluttede til sidst at flytte Mary i en anden gruppe. Mary tænker stadig i dag meget over mobningen, som påvirker hende i en sådan grad, at hun ikke siger sin mening i den nye legestue, for at undgå at blive positioneret som mobbeoffer igen.

I Peters fortælling fremkommer det meget stærkt, at han ikke kunne undvære sin konens støtte undervejs.: ”*Så at jeg er hvor jeg er i dag, det er ikke min fortjeneste, det er helt sikkert. Det*

er min kones... At hun kunne holde mig ud – ikke kun det halve år, men også efter, det syntes jeg er rent imponerende, der fortjener hun en orden af en eller anden slags” (Interview med Peter, s. 18). Jeg har tidligere været inde på, hvordan Peters fortælling, giver udtryk for at mobningen var en stor belastning for familielivet, som bl.a. resulterede i, at Peter i en periode positionerede sig på nogle måde, han ikke selv var tilfreds med, især i forhold til sin rolle som far. Han tillægger det derfor stor betydning, at hans kone har været så stor en støtte undervejs, hvor mobningen var allerværst, men også bagefter. Det kan således igen belyses, at have været udsat for mobning, er noget der fylder i de involveredes liv i lang tid, ikke kun undervejs, men også bagefter, hvor mobningen stadig er en del af kroppen, og således stadigvæk er med til at positionere subjektet. Det ses her også, at mobningen ikke kun fylder for det enkelte individ, men også for flere, der er involveret i det som familien i Peters tilfælde. Peter talte kun med få udvalgte kollegaer, om den mobning der fandt sted. I forhold til sine nære kollegaer siger han: ”.. *de har været super gode. De har støttet mig, og i særdeleshed også lige her, hvor jeg involverer dem i hvad der er, der har foregået. Jeg har egentlig kørt meget lavt blus.*” (Interview med Peter, s. 14). Og senere: ” *Men dem som har været med indeover, har været der og sagt, at det finder vi os simpelthen ikke i*” (Interview med Peter, s. 14). Det italesættes således at i det øjeblik, Peter har involveret sine kollegaer i det, der har foregået, så har de støttet og bakket op omkring ham. De har på Peters vegne været med til at sige fra overfor mobningen, hvilket kan være med til at skabe nogle andre positioneringsmuligheder for ham. Ved at melde sig ind i mobbekategorien, oplever Peter altså en accept fra kollegaerne, der gør det nemmere at indtage offerpositionen. At acceptere denne position får derfor en stor betydning i Peters fortælling. Det at inddrage sin ledelse og få den hjælp, som han har brug for, gør at Peter nu kan koncentrere sig om sin rolle som far, ægtemand og politibetjent.

Karina betragter også hendes familie, som en vigtig del i hendes fortælling: ” *Fordi jeg er blevet godt bakket op omkring det. Og så måske også fordi jeg boede hjemme på det tidspunkt. Hvis det havde været imens jeg boede alene, som jeg gjorde efter, så kan det godt være, at det var anderledes. Hvor jeg kom hjem, og man ikke lige kunne snakke med nogen om det. Der kunne jeg forestille mig, at det hjalp rigtig meget, at jeg havde nogen at komme hjem til*” (Interview med Karina, s. 11). Herved får det en stor betydning for Karina, at hun bor hjemme på det tidspunkt hvor mobningen finder sted, og hun henviser til, at hun tror hun ville have følt det anderledes hvis hun boede alene, og ikke havde nogen at komme hjem til.

I Karinas tilfælde er der mange som bliver forargede om den måde hendes chef behandlede hende på:” *Altså, folk kunne godt blive sådan rigtig hidsige på mine vegne, altså nu tænker jeg på mine forældre og bedsteforældre, der sagde ”at det var bare for ringe og sådan noget”, men så var det det. Så skete der ikke rigtig noget. Der gad jeg godt at have haft lidt mere opbakning, også fordi jeg ikke var ældre, og man ved jo ikke lige, hvilke rettigheder man har, og hvad man må og ikke må, også i forhold til andre. Så der måtte, de gerne lige have bakket mig lidt mere op. Men altså, jeg ved ikke lige hvad de kunne have gjort anderledes, for hun er sgu speciel*” (Interview med Karina, s.9). Karina snakker altså om at hun gerne ville have haft lidt mere hjælp fra de nærmeste til at positionere sig anderledes. Hun nævner sin alder, som medvirkende til at hun ikke er klar over hvilke rettigheder hun har som mobbeoffer, og at hendes familie i kraft af deres alder, sidder inde med en viden omkring dette. Karina har således svært ved at positionere sig som offer, hvilket jeg har analyseret nærmere i det foregående afsnit. Udover hendes alder, kommer Karina også ind på en familiediskurs, når hun forklarer, hvorfor hun ikke positionerede sig som offer:” *Og min mor har altid sagt” det er ikke alt arbejde, der er sjovt”. Og jeg vidste jo ikke, at jeg havde nogle rettigheder. Det var nok også noget med min alder at gøre*” (Interview med Karina, s.4). Her kommer Karina igen ind på hendes alder, som havende betydning for undgåelsen af at placere sig i offerpositionen. Og samtidig spiller hendes familiediskurs også ind på hendes holdning i forhold til arbejdsmarkedet. Hun er blevet opdraget i en diskurs, der har en bestemt holdning til det at arbejde, og hun er blevet fortalt, at det ikke er alt arbejde der er sjovt.

Opsummering

Der er mange dilemmaer forbundet med at melde sig ind i en offerkategori. Der tænkes i denne forbindelse på omkostninger versus muligheder, og værdighedsrestituering. De forskellige positioner åbner og lukker, og gør, at det kan være svært for Mary, Peter og Karina at melde sig entydigt ind i denne kategori. I Peters tilfælde kan der være tale om en frygt for at kategorien offer, vil åbne en videre vej som mobbeoffer på hans nye arbejde. Han risikerer at miste sin værdighed, og der er en chance for at kategorien bliver klæbende, og smitter af, og han tvivler i lang tid på om det giver nogen muligheder for ham, hvis han inddrager alle sine kollegaer i hans oplevelser. Samtidig er der også tale om at Peter ved at anmelde sin kollega, og selve offerkategorien giver Peter en ”troubled position”. Det får imidlertid stor

betydning for Peter at melde sig ind i offerkategorien, idet han nu kan benytte sig af de muligheder, som denne giver i form af hjælp fra sin ledelse. Mary positionerer ikke sig selv som offer, men hun føler i dag, at mobningen er meget uafsluttet. I hendes fortælling, kommer en individorienteret tilgang til mobning til udtryk, hvilket måske har betydning for at Mary ikke har kunnet positionere sig som offer i den gamle legestue, og benytte sig af de muligheder som denne afstedkommer. Hun har måske yderligere håbet på, at der kunne komme en værdig position til hende i den gamle legestue, og at hun gennem forhandlinger kunne positionere sig som ligeværdig i gruppen. Karina veksler meget imellem at se det negative i mobningen, til bagefter at vende til det noget positivt. Dette forklarer hun ud fra en psykologisk forståelse, med fokus på at hendes personlighed, gør at hun altid ser det positive i tingene. Hun fremhæver at hun ikke vil subjektivere sig som mange andre, der er blevet mobbet. Ved at fjerne sig væk fra offerkategorien, kan hun bevare sin værdighed, og ved ikke at benytte sig af offerkategoriens muligheder, såsom hjælp fra fagforening, kan hun bevæge sig endnu længere væk fra denne kategori. Hun italesætter selv, at hun ikke ville have, at folk skulle have ondt af hende i den tid hun blev mobbet. Men når hun ser tilbage, og betragter hendes egen position, gør hun grin med den måde hun positionerede sig på, hvilket kan handle om, at hun nemmere nu kan betegne sig selv som offer, idet kategorien ikke længere er en mulighed og står til forhandling.

I alle tre fortællinger er det interessant hvordan skyldsudpegning kommer til udtryk. Mary får opbakning fra hendes familie, om at det ikke er Marys men kollegaens skyld. Karina kommer ind på mobningen som noget individuelt, og forklarer ud fra en psykologisk diskurs, at hun var meget usikker som person, hvilket kan have forudsaget mobningen. Hun italesætter i den forbindelse, at hendes chef burde have taget hensyn til dette i sin position som leder. Alle tre karakteriserer de personer, der har mobbet dem som meget negativt, og de italesætter hermed en optik om mobning som har paralleller til Olweus' optik, hvor mobber ses som aggressor. Dette kan tilsyneladende gøre det nemmere at indtage mobbeofferkategorien. Hverken Mary eller Peter kommer ind på egne karaktertræk i forbindelse med mobningen, og kaster således skyldsudpegningen væk fra dem selv.

Både Mary, Peter og Karina kommer hver især ind på familien som betydningsfulde i forbindelse med den mobning, som de har oplevet. Mary har fået støtte fra de nærmeste, der

især har betydet, at de har været med til at fjerne skylden fra hende selv, og placere den hos kollegaerne i stedet. I hendes fortælling bliver det fremhævet, at ledelsen rolle har gjort det svært for Mary at placere sig som offer. Hun italesætter, at hun har manglet opbakning fra dem, hvilket får betydning for den måde Mary positionerer sig på i den nye legestue, hvor hun prøver at undgå at blive mobbet igen, ved at holde igen med at sige sin mening. Peter fremhæver sin kone, som havende stor betydning, ikke kun imens mobningen stod på, men også bagefter. Dermed kommer han også ind på, at mobningen ikke kun fylder i familielivet imens den står på, men at det også er med til at positionere subjektet lang tid efter, det er afsluttet. De få kollegaer som Peter betror sig til, får også betydning for Peter, idet de er med til at åbne op for andre positioneringsmuligheder for ham. Kollegaerne, og ledelsen som anerkender at Peter bliver mobbet, gør det nemmere for Peter at placere sig i offerkategorien, hvis ikke de anser denne for værende ”troubled”.

Karina boede hjemme hos sine forældre imens mobningen forekommer, hvilket hun tillægger stor betydning. Hun italesætter, at hun formodentlig havde haft det sværere hvis hun boede alene, og ikke havde nogen at komme hjem til, når chefen havde mobbet hende. Imidlertid ville hun gerne have haft til mere opbakning fra hendes nærmeste. Hun hentyder til, at især hendes alder gjorde det svært for hende at placere sig selv som offer, idet hun ikke kendte til hendes rettigheder. Hendes familie får derfor rollen, som dem der i kraft af deres alder og livserfaring burde have orienteret hende om dette.

Konklusion

Specialet har haft fokus på hvordan mobning på arbejdspladsen italesættes ud fra den mobbedes perspektiv, og hvilken betydning dette har haft for den mobbedes oplevelser af egne positioneringsmuligheder i tiden både omkring mobbeepisoderne og bagefter.

Mobning kan tage form på mange forskellige måder, hvilket tydeligt ses i det tre fortællinger, hvor det bliver italesat og beskrevet på forskellig vis.

Mary italesætter især mobningen som ignorering og bagtaleri, og hun fortæller, at hun har svært ved at blive inkluderet i samtalerne i legestuen. Konsekvensen ved bagtalelse, kan ifølge Søndergaard (2008) være en uværdiggørelse. Det ses i analysen, at Mary risikerer denne uværdiggørelse, som påvirker hendes positioneringsmuligheder, og gør at hun ikke bliver betragtet som ligeværdig i legestuegruppen.

Ved den bagtalelse, som Mary taler om, ser det ud til, at de normer for passendehed som hun tidligere har orienteret sig efter, bliver drejet i andre retninger, som gør det svært for hende at orientere sig. Dette kommer især til udtryk ved at gruppen har lavet deres rutiner om. Hun forsøger at forhandle sin position, for at blive inkluderet i gruppen ved at prøve at komme med i samtalerne, men idet diskursen i legestuen har ændret sig, er der ikke mange forhandlingsmuligheder til rådighed for Mary. Hun risikerer derfor, at der åbnes op for en endelig eksklusion fra gruppen. Det bliver yderligere italesat af kollegaerne, som beskriver hende som psykisk ude af balance (Interview med Mary, s.1-2), hvilket er med til at legitimere deres mobbebehandlinger, hvor de på denne måde forklarer Marys personlighedstræk (Graversgård, 2007). Den individorienterede tilgang til mobning er meget dominerende i hendes fortælling, og det ender med at hun bliver "fjernet" fra gruppen, og bliver placeret i en ny legestuegruppe. Mary ville gerne have været med til at forhandle dette, og ville gerne have samarbejdet i den gamle gruppe til at fungere. Men som nævnt giver hendes position i gruppen, og overfor ledelsen hende ikke taleretten, og Mary har svært ved at forhandle på måder som åbner for mere attraktive og værdige positioneringer, som en der bliver hørt, og betragtet som ligeværdig.

På trods af at Mary flytter legestue, oplever hun at mobningen stadig smitter af i den nye kontekst. Jævnfør Juelskjær kan det handle om en form for usikkerhed på, om hun overhovedet er i stand til at lukke fortiden ned, og dermed undgå, at de uønskede subjektpositioner smitter af. Subjektet er dog ikke udelukkende herre over dette, da det også kræver udleverethed til det sociale rum (Juelskjær, 2009). Mary italesætter mobningen som noget der gør, at hun har svært ved at give udtryk for sine holdninger i den nye legestue, idet hun frygter at blive en del af nye konflikter, og at fortiden fra den gamle legestue dermed smitter af (interview med Mary s. 10). I forhold til det Juelskjær taler om, kan denne frygt også være påvirket af, at hun ikke kun selv er med til at bestemme og påvirke dette, da det også er op til gruppen hvilke positioneringsmuligheder der stilles til rådighed for hende. Samtidig kan det også handle om, som diskuteret i analysen, at arbejdsskiftet ikke har været særlig stort. Hun er fortsat dagplejemor i samme kommune, og ansat under den samme ledelse. Hendes erfaring med at være blevet mobbet i den gamle gruppe, fortæller hende måske, at hvis hun bliver mobbet igen, så stiller ledelsen stadig de samme positioneringsmuligheder til rådighed, som betyder, at hun formodentlig ikke kan forvente

hjælp fra dem. Derfor vælger hun måske at tie i den nye gruppe, når der opstår konflikter, som kunne udløse mobning.

Marys fortælling kan også forstås i termer af det Søndergaard omtaler som social eksklusionsangst, som kommer til udtryk når den sociale indlejring og længsel efter tilhør til fællesskabet bliver truet (Søndergaard, 2009). I den gamle legestue oplevede Mary, at hun var i fare for at blive endeligt ekskluderet af fællesskabet, og ved at anvende begrebet social eksklusionsangst i denne sammenhæng, lader det til, at hun kæmper for ikke at indtage samme position i den nye gruppe.

Det lader til at Mary under hele forløbet i den gamle gruppe, har håbet på, at der kunne komme en værdig position til hende i den gamle legestue, og at hun kunne forhandle sig frem til at blive ligeværdig. Det kommer både til udtryk ved, at hun prøver at være med i samtalerne, selvom kollegaerne vendte deres blikke. Og samtidig har hun også til møderne med ledelsen, givet udtryk for at hun gerne ville prøve at få samarbejdet til at fungere (Interview med Mary s. 3). Det bliver imidlertid ikke muligt for Mary, at forhandle sig til en værdig position, og det bliver bestemt, at Mary skal flytte i en anden legestue.

I Marys tilfælde fylder mobningen stadig meget for hende i dag, og hun føler det hele er meget uafsluttet. Hun laver skyldsudpegning på kollegaerne, hvilket kan ses i analysen hvor hun beskriver kollegaerne med negative ord såsom ”sladderkællinger”, som blandede sig i alt (Interview med Mary s. 8). Desuden fortæller hun, at hun følte sig uforskyldt i mobningen (Interview med Mary s.4) og det fremhæves i analysen, at hun bruger sin familie til at bekræfte hende i, at det var kollegaernes skyld. Dette kan henvises til Hein, som taler om at subjekter i forbindelse med mobning, er enige om at skyld skal fordeles, og at den skal placeres hos enkeltindivider. Imidlertid er der ofte uenighed om hvem der skal bebrejdes (Hein, 2009). Mary og hendes nærmeste peger skylden på hendes kollegaer og de bakker Mary op i, at det ikke var hende, der var noget galt med. Således kan Mary bruge dem til at pege skylden væk fra hende selv, og hen imod kollegaerne.

Mobningen i Peters fortælling omhandler en anden form for mobning, som kommer meget til udtryk ved, at han bliver nedstirret af sine kollegaer, når han er på gaden som politibetjent. Peter omtaler de kollegaer, som mobber ham, som en gruppe, der indgår i en kultur, hvor det

at anmelde en kollega, bliver betragtet som et brud på de uskrevne regler. Ved at Peter overskrider disse, betyder det, at han får stillet nogle bestemte positioneringsmuligheder til rådighed. Han beskriver at nogle af kollegaerne betragter ham som en stikker, som de behandler ham efter, ved at nedstirre ham og følge efter ham, når de arbejder sammen. Dette gør, at Peter oplever at hans tilgang til mennesker, har ændret sig, og han har især brug for at se nye kollegaer an, med henblik på at vurdere hvilke kategorier han skal sætte dem i, for at han ved hvordan han skal justere i forhold hertil.

I hans fortælling er der meget fokus på den bevægelse, der er fremkommet fra før mobningen til efter, og han fortæller hvordan mobningen er blevet en kropsliggjort del af ham, som er med til at bestemme hvordan han skal handle i forskellige sociale kontekster. Peter flytter senere afdeling, men fortæller også hvordan han er bange for at fortiden smitter af, i tråd med det Juelskjær taler om.

Peter beskriver tid som noget, der kan være med til at fjerne nogle af hans følelser omkring mobning, mens andre ikke kan forsvinde, uanset hvor lang tid der går. Han fortæller i den forbindelse, at han længe har gået med paraderne oppe, og understreger, at de først for nyligt er kommet ned på et tåleligt niveau, men han tror aldrig at de kommer helt ned (Interview med Peter s. 6). Han er på nuværende tidspunkt ved at søge ny uddannelse, og i den forbindelse, vil han ikke have at mobningen skulle smitte af. Han kommer ind på, at det heller ikke har gjort det denne gang, men siger senere, at nogle følelser omkring mobningen, vil sidde i hans krop resten af livet. Jævnfør Juelskjær bliver tid og rum således en del af positiveringen og løsningen (Juelskjær, 2009), selvom han udtrykker at hverken det at skifte afdeling eller søge ny uddannelse kan løse det hele.

Peter mærker desuden at han forandrer sig undervejs. Som beskrevet i analysen sker der en bevægelse fra hvordan han før var en åben og hjælpsom person til i dag at beskrive sig som en person, der skal se folk an. Det kan handle om, at subjektet har en historie med sig, som en der har været positioneret på forskellige måder, og i en lang række af diskurser (Davies og Harré, 1990). Så selvom han skifter afdeling, vil mobningen fortsat være en del af ham, som afgør hvordan han kan være i nye kontekster, som han indgår i, alt efter diskurser og positioneringsmuligheder. Peters positionering som far ændrer sig også undervejs, og han

indser, at han har vanskeligt ved at fastholde sig selv i en rolle, som den gode far han gerne vil være. Han bliver derfor nødt til at handle anderledes, for ikke at ødelægge sit familieliv.

Peter vælger kun at tale med ganske få kollegaer om mobningen. Det kan handle om, at der er forskellige dilemmaer forbundet med at melde sig ind i en offerkategori. Søndergaard kommer ind på at offerkategorien ikke er en særlig attraktiv kategori at melde sig ind i, blandt andet fordi der er risiko for tab af værdighed (Søndergaard, 2008). Dette ses også i Peters tilfælde, idet han risikerer at miste sin værdighed, ved at fortælle sine nye kollegaer om mobningen, og der er mulighed for at offerkategorien smitter af på det nye arbejde. Han italesætter, at han selv ville beskrive det som ynke, hvis han havde en kollega, der fortalte om mobning, og derfor holder han det mest for sig selv (Interview med Peter, s.15). Han tvivler i lang tid på, om det overhovedet giver ham nogle muligheder, at kategorisere sig selv som offer. Der kan yderligere også være tale om at mobbeofferkategorien er "troubled". Det refererer til en position, som er vanskelig at indtage, idet den går imod de normative regler eller den normative tankegang (Wetherell, 1998). Hvis Peters kollegaer således ikke genkender mobbekategorien, kan den betegnes som "troubled", og gøre det endnu sværere for ham, at delagtiggøre kollegaerne i mobningen. Han vælger til sidst at inddrage sin ledelse i mobningen, hvilket åbner op for andre positioneringsmuligheder. Det betyder at han nu melder sig ind i offerkategorien, og kan få hjælp fra sin ledelse til at håndtere mobningen. Han benytter sig derfor af de muligheder som offerkategorien giver ham, hvilket giver ham ro til at koncentrere sig om sin rolle som politibetjent og familiefar. Det viser sig også, at ledelsen og de tætte kollegaer, som han har inddraget, ser hans position som "untroubled", fordi de anerkender og genkender, at han er udsat for mobning.

Karina oplever en anden form for mobning end de to andre, som kommer til udtryk ved at hendes chef sætter regler for hvordan Karina skal opføre sig i butikken, kalder hende for nedladende ting, og udnytter Karinas position som medarbejder ved, at hun skal arbejde over de fleste dage, ikke må sidde ned i hendes pauser osv. Kulturen i butikken, er med til at legalisere chefens mobbehandlinger, som bliver normaliseret. Derfor bliver Karina også chokeret, da hun erfarer, at hun får stillet andre positioneringsmuligheder til rådighed, på hendes efterfølgende arbejdspladser. Hun taler i den forbindelse om, at hendes oplevelse med mobning i butikken har gjort, at hun har opnået en form for status blandt andre i branchen,

ved at hun har holdt ud, at have arbejdet i butikken igennem så lang tid (Interview med Karina, s. 10).

Karina italesætter flere gange mobningen som noget positivt, idet den som sagt har været med til at lukke op for andre muligheder for hende i arbejdssammenhæng. Hun kan imidlertid fremkalde mange følelser, når hun tænker tilbage på sin chef, som hun beskriver som ond og speciel. Karina veksler meget mellem det negative og det positive ved mobningen. Hun fortæller, at hun har prøvet at vende det meste af hendes erfaringer med mobning til noget positivt. Og afslutningsvis i interviewet fremhæver hun desuden, at hun ikke vil subjektivere sig selv, som mange andre, der er blevet mobbet (Interview med Karina, s. 11). Dette mener hun, kan skyldes hendes personlighed, og hendes familie og venners betydning, og hendes mestring af mobningen bliver vigtig for hende at fortælle. Det ses yderligere, som beskrevet i analysen, at hun hopper meget ud og ind af offerkategorien. Dette kan handle om, at der er dilemmaer forbundet med offerkategorien jævnfør Søndergaard (2008). Det kan i forlængelse heraf være tale om en måde, hvorpå hun kan bevare sin værdighed, og som det ses i analysen, kommer hun ind på, at hun ikke ønskede, at folk skulle have ondt af hende. Det kan også hænge sammen med, at det at være mobbeoffer kan ses som en ”troubled” identitet som det bliver beskrevet tidligere i forhold til Peter. Ved ikke at se sig selv som et mobbeoffer, bliver det ikke muligt for Karina, at benytte sig af de muligheder, der foreligger i denne kategori, ved for eksempel at få hjælp fra hendes fagforening. Men når hun nu ser tilbage på hendes oplevelser med mobning, gør hun grin med den måde hun handlede dengang. Der kan som fremhævet i analysen være tale om, at tiden gør det nemmere for hende, at kategorisere sig som offer nu. Der er gået flere år siden hun blev mobbet, og kategorien, står nu ikke længere til forhandling.

Karina kommer ind på mobningen som noget individuelt, og forklarer det ud fra en psykologisk forståelse, idet hun beskriver som selv som værende meget usikker som person. Men hun laver alligevel også en form for skyldsudpegning på chefen, idet hun mener, at hun burde have taget hensyn til dette som leder. Samtidig beskriver hun også ligesom Mary, at hun brugte andre til at bekræfte, at det ikke var hende, der var noget galt med, og prøver herved at trække mobningen væk fra sig selv. Her taler hun igen om egne personlighedstræk, og nævner, at hendes andre kollegaer havde nemmere ved at sige fra overfor chefen, hvorved

de undgik mobningen (Interview med Karina, s. 5). Der er således også i Karinas fortælling tale om, at hun gerne vil placere skylden hos enten sig selv eller chefen, hvilket kan refereres til Heins beskrivelse af en enighed om, at der skal findes en skyldner, men at der ofte er uenighed om hos hvilket individ skylden skal findes (Hein, 2009).

Når der læses på tværs i analysen, er der nogle ligheder i interviewene. I forbindelse med mobningen bliver det meget tydeligt, hvordan den er blevet til en kropsliggjort del af både Mary, Peter og Karina. Dette kommer til udtryk især i forbindelse med deres arbejde. Når der sker et skifte i arbejdssammenhæng, er der mulighed for at en forandring kan finde sted med subjektet og subjektets liv. Dette kan være med til at lukke fortiden ned, og sikre at subjektpositionen ikke smitter af (Juelskjær, 2009). Dette er svært for især Mary, som i den nye legestue ikke er helt tilfreds med den måde hun har positioneret sig på, og hun oplever at hendes erfaringer gør det svært for hende, at sige sin mening i den nye legestue. Men også Peter er meget opmærksom på at fortiden ikke skal smitte af for eksempel i forbindelse med et uddannelsesskifte. Det gør også at han ikke snakker med ret mange af de nye kollegaer om mobningen. Der er som mange dilemmaer forbundet med det at melde sig ind i en offerkategori, og subjektet tænker ofte på omkostninger versus mulighed, og på værdighedsrestitution. Kategorien åbner og lukker automatisk forskellige positioneringsmuligheder. Der åbnes op for at benytte sig af hjælp til mobningen, men samtidig er der også risiko for tab af værdighed (Søndergaard, 2008). Det ses derfor i alle tre fortællinger, at de har svært ved at vedkende sig offerkategorien.

Alle tre karakteriserer de personer, der har mobbet dem som meget negativt, og de italesætter hermed en optik om mobning som har paralleller til Olweus' optik, hvor mobber ses som aggressor. Dette betyder også at der i et løsningsperspektiv er fokus på at individet ses som værende årsag til problemet, og det er således også individet, der skal ændre adfærd (Schott, 2009). Men ved at beskrive kollegaerne og i Karina tilfælde chefen med negative ord, bliver det nemmere at kaste skylden væk fra dem selv, og hverken Mary eller Peter kommer ind på egne karaktertræk i forbindelse med mobningen.

Diskussion og perspektivering

Idet specialet har taget udgangspunkt i et poststrukturalistisk perspektiv, har fokus været at belyse hvordan subjektet har positioneret sig i forhold til mobningen. Hvordan dette kommer til udtryk, vil afhænge af den diskursive praksis som subjektet befinder sig i, en praksis som kan være meget forskelligt fra arbejdsplads til arbejdsplads. Hvordan subjektet positionerer sig vil også afhænge af relationerne mellem subjektet og dets interaktion med andre mennesker. Det bliver imidlertid interessant at der er forskellige ting der går igen i de tre fortællinger. På baggrund af konklusionen vil jeg derfor kort diskutere hvilken betydning mine analyser kan få, hvis man tænker det ind i et praktisk perspektiv. På baggrund af mine konklusioner om, hvordan mobning fortælles ud fra Mary, Peter og Karinas fortælling, hvordan kan mobning så håndteres på en arbejdsplads?

Det kommer tydeligt frem i alle interviews, at de alle finder det vanskeligt at forstå sig selv som offer. Der kan i den forbindelse være tale om, at de mobbede mister deres værdighed, og der kan være mange dilemmaer forbundet hermed (Søndergaard, 2008). Derfor må man formode at en bevidsthed om og en anerkendelse af, at det er vanskeligt at betegne sig selv som offer, må blive betragtet som væsentlig når der tales om voksne, som er blevet mobbet. Indenfor forskning på området er der som tidligere nævnt stadig tale om en form for tabu når der tales om voksenmobning, og nogle er stadig af den holdning, at det er ofrets personlighedstræk, der forårsager mobningen (Mikkelsen *et al*, 2007). Hvordan praksis kan forandres, så det ikke er tabu at blive mobbet, må være et stort skridt på vejen. Ved at klargøre hvilke muligheder der foreligger, hvis subjektet forstår sig selv som offer, kan måske være med til at gøre denne proces lettere. Det ses i analysen hvordan ledelsen har været med til at anerkende mobningen i Peters tilfælde, og sætte en stopper for det. Det ses, at det har haft stor betydning for ham, idet han før følte han stod alene med det. I den forbindelse må det være nævneværdigt, at der bliver skabt en forståelse og bevidsthed om, at mobningen ikke er nogens skyld – og at der ikke er bestemte personlighedstræk hos hverken offer eller mobber, som udløser mobningen. En individorienteret tilgang til mobning vil formodentlig ikke kunne løse problematikken, da vi hos Mary ser hvordan hun blev fjernet fra hendes gamle legestue,

og fjernet fra mobningen. Mobning må snarere løses i den kontekst den finder sted i – en optik som eXbus har været med til at udvikle (eXbus, 2007).

Som det ses indledningsvis i specialet, så kan det have mange konsekvenser at blive mobbet. I interviewene fremkommer det også tydeligt. Det ses hvordan mobningen er blevet en kropsliggjort del af de interviewede, som har sat dybe spor i deres fremtidige virke på arbejdsmarkedet. En forståelse for, hvor hårdt og traumatisk det kan føles at blive mobbet, må derfor være i høj fokus, så alle involverede i mobning kan få den hjælp, som de har behov for. Som det imidlertid fremgår af konklusionen, ses det at mobningen alligevel følger med de interviewede selvom de skifter arbejdsplads. Det betyder, at der i forbindelse med mobning burde være en bevidsthed om, at selvom mobningen bliver ”løst”, så følger den alligevel med de involverede personer og påvirker deres positioneringsmuligheder.

Specialet har af tidsmæssige årsager afgrænset sig fra at beskæftige sig med kønnets betydning for mobning, men dette aspekt kunne have været interessant at medtage. Det kunne være relevant at kikke nærmere på, hvilken betydning mobningen har haft for Peters liv i forhold til Karina, og Mary. Der er en tendens til, at Peter har en meget udadrettet måde at reagere på i forhold til mobningen. Han beskriver i interviewet at hans tolerancetærskel var meget lav imens mobningen stod på, og han beskriver også at han på et tidspunkt havde lyst til at slå en af de kollegaer, som mobbede ham (Interview med Peter s.4). Sådanne tanker kommer ikke frem i interviewene med Karina og Mary. I Marys tilfælde handler det mere om, at hun er træt af, at kollegaerne var sure på hende, og hun har undervejs i hendes forløb problemer med at sove. Karina har ikke lyst til at tage på arbejde, og melder sig nogle gange syg, hvis hun ved at hun skal stå i butikken med chefen.

Peter kommer selv ind på køn i forhold til mobning og siger:” *Men jeg ved ikke om mobningen, var kommet ligeså meget til udtryk, hvis der havde været overvægt af kvinder.. det kan godt være de havde sat et prop i hullet, kan man sige. Altså, kvinder har jo en fantastisk evne, til at skabe en stemning ikke. Altså, når en kvinde træder ind i et rum, så går der 10 sekunder, så er der pyntet op med lys ikke.. det ville en mand jo aldrig gøre. Så der bliver skabt en anden form for stemning, og det ville der også være blevet her, hvis der var mange flere kvinder i det blå firma. Æh, men om de havde dæmmet op for det.. det ved jeg ikke..*

måske. Men det er da sjov at tænke på i hvert fald (griner)” (Interview med Peter, s. 19).

Peter har altså selv reflekteret over forskellene på køn i forhold til mobning. Det er interessant, at Peter er på en arbejdsplads, hvor der er overvægt af mænd, mens det modsatte er tilfældet i Karina og Marys branche. Man kan stille spørgsmålstejn, om det er forskel på måden kvinder og mænd mobber hinanden, ved at se nærmere på den mobning de tre har været involveret i. I Peters fortælling fremkommer en form for mobning, der nærmer sig chikane, imens Mary er mest udsat for bagtaleri, og ignorering, og Karina bliver kaldt nedladende ting, og udnyttet som medarbejder. I forhold til mine analysetemaer, kunne det også have været spændende, at se nærmere på om der er forskel i måden hvorpå de to køn melder sig ind eller ud af en offerkategori.

Mobningen kommer til udtryk på mange forskellige måder, og det er svært at give en entydig forklaring på hvad mobning er. De interviewede har alle fortalt om deres oplevelser som mobning, og selvom der i nogle af fortællingerne kan stilles spørgsmålstejn ved om det reelt handler om mobning, eller om der er noget andet på spil, så har alle fortællinger været slående og fangende på hver deres måde. Det er tydeligt, at de alle tre har været meget påvirket af deres oplevelser, som har haft mange betydninger ikke kun for deres eget liv, men også for deres familier. Mobningen har store konsekvenser på det personlige plan, og derudover ses som nævnt i indledningen, at disse også bevæger sig ud til at have konsekvenser i et større samfundsmæssigt perspektiv. Man kan derfor glæde sig over det fokus, der er kommet på mobning i 2010, hvor forskellige tiltag har været med til at anerkende det som et alvorligt problem. Yderligere forskning og fokus kan forhåbentlig være med til at fjerne de tabuer, som området før har været præget af, og i stedet bygge videre på en forståelse af, at mobning ikke kan findes i individualiserede fænomener, og finde frem til interventionsformer, som bevæger sig ud over den enkelte medarbejder.

Abstract

This dissertation is about bullying in a work environment. In recent years there has become more focus on bullying, among others a report from the Danish National Research Center for work environment establish that many people are being bullied on a weekly basis. The report also emphasizes that bullying not only hurts the victims psychological, but also physical. A lot of the bullied persons develop stress symptoms, anxiety and depression. The bullying has also an effect on a macroeconomic level and creates enormous expenses for the society. Earlier the focus on bullying was from an individual oriented perspective, in which the individual were the viewed to be the cause of the problem. In a solution perspective this means that the individual is expected to change its behavior as well. In the newer understanding of bullying is the focus on bullying as a social phenomenon and focus is moved from the individual to viewing the phenomena bullying as being created through relational processes.

The dissertation will argue how it is perceived to be bullied at a workplace from the bullied person's point of view and how this have affected the bullied person's experiences of own positioning possibilities in the time both around the bullying incidents and afterwards. I have chosen to argue the thesis from a poststructuralistic perspective. The poststructuralistic view is the tool used to understand bullying from the bullied persons perspective and through that open up for new interpretations and possibilities of actions.

The empirical are build on three qualitative interviews with Mary, Peter and Karina. The analysis is divided into three themes. The first theme is the story about the bullying experience, to give an insight of the three interviewee's specific experiences. The second theme is about which consequences the bullying has had for the interviewees' life. In relation to this it will be clarified how the bullying has affected the interviewee in terms of change of job. The third theme is about how the three interviewees have been victimized, and whether or not they have acknowledged the victimization or moved away from this.

The analysis argue that bullying can take place in many different ways, which is clear in the three stories where the bullying experience is told and described in different manors. Mary is mainly being slandered, Peter is followed, harassed and stared upon, while Karina is treated condescending. The overall conclusion shows that bullying has affected the interviewees differently both privately and in relation to work. It has become an embodied part of them and

has changed them in different ways as persons. The conclusion shows different dilemmas about the aspect of joining a specific victim category. As a result the interviewed persons hesitate to acknowledge this position, especially because they can lose their dignity by doing so.

Litteraturliste

Andersen, F. (2005). Om narrativ psykologi – eller: ”Der skal gode relationer til en god fortælling”. In Ritche, T. (Red). *Relationer i psykologien*. Billesø & Baltzer. S. 90-117.

Bjerg, O. (2006). De sociologiske metoders epistemologi. In Bjerg, O. & Villadsen, K. (Red). 2006. *Sociologisk metoder. Fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. S. 11-27.

Burr, V. (2003). *Social constructionism*. Routledge.

Christensen, G. (2002). *Psykologiens videnskabsteori – en introduktion*. Roskilde Universitetsforlag.

Christensen, G. (2005). Ethiske konstruktioner i det kvalitative forskningsinterview. I: Bechman Jensen, T. & og Christensen, G. (red): *Psykologiske og pædagogiske metoder. Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Roskilde Universitetsforlag, s. 293-319.

Davies, B. & Harré, R. (2000). Positioning: The Discursive Production of Selves. In: *A Body of Writing 1990-1999*. Walnut Creek: Alta Mira Press, pp. 87-106.

Dreier, O. (1993). *Psykosocial behandling. En teori om et praksisområde*. Virum: Dansk Psykologisk Forlag.

Einarsen, S., Raknes, B.I., Matthiesen, S.B. & Hellesøy, O.H. (1994). *Mobning og harde personkonflikter. Helsefarlig samspill på arbeidsplassen*. Søreidgrend: Sigma Forlag.

Esmark, A., Bagge, C.L, & Andersen, N.Å. (2005). *Poststrukturalistiske analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag.

Fog, J. (2004). *Med samtalen som udgangspunkt*. København: Akademisk Forlag.

Foucault, M. (1969). *Vidensarkæologien*. Forlaget Philisophia.

Foucault, M. (1971). *Sindssygdom Og Psykologi*, Rhodos København.

Gergen, K.J. & Gergen, M.(2005). *Social konstruktion ind i samtalen*. Dansk Psykologisk Forlag.

Graversgård, J (2007). *Ene mod alle – mobning på arbejdspladsen*. Frydenlund.

Haavind, H. (2000). *På jakt etter kjønnede betydninger. I: Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Haavind, H. (red), 7-57. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Heede, D. (1992). *Det tomme menneske – Introduktion til Michel Foucault*. Museum Tusulanums Forlag.

Hein, N. (2009). Forældrepositioner i elevmobning: Afmagtproduktion i skole/hjem-samarbejdet. I: Kofoed, J. & Søndergaard, D.M.: *Mobning – sociale processer på afveje*. Hans Reitzels Forlag, s.59-98.

Højholt, C. (2005). Præsentation af praksisforskning. I: Højholt, C. (red) *Skolelivets socialpsykologi – Nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver*. Forlaget Unge Pædagoger.

Jartoft, V. (1996). Kritisk psykologi. I: *Skolelivets Social psykolog – nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver*, Højholt, C., Unge Pædagoger, København.

Jelstup, A.G. & Loldrup, H.O. (2002). *De onde og de dumme*. Frydenlund.

Juelskjær, M. (2009). *En ny start*. Ph.d.-afhandling, Danmarks pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

Jungersen, C. (2004). *Undtagelsen*. Gyldendals Bogklubber, s. 76.

Jørgensen, M.W. & Phillips, L.(1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Jørgensen, M. W.(2002). *Refleksivitet og kritik. Socialkonstruktionistiske subjektpositioner*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Kile, S.M. (1993). *Sundhedsfaglige chefer - og medarbejdere*. København: Borgen.

Kofoed, J. (2003). *Elevpli. Inklusion – eksklusionsprocesser blandt børn i skolen*. Ph.d.-afhandling. Danmarks Pædagogiske Universitet.

Kofoed, J. (2008). Muted Transition. In: *European Journal of Psychology of Education (june)*. XXIII(2), (199-212).

Kofoed, J., Søndergaard, D.M., (2009). *Mobning – sociale processer på afveje*, Hans Reitzels Forlag.

Kruuse, E. (2007). *Kvalitative forskningsmetoder – i psykologi og beslægtede fag*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Kvale, S. (1997). *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S. Interview. (2004). *En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag.

Leymann, H. (1987). *Voksenmobning – om psykisk vold i arbejdslivet*. København Teknisk Forlag A/S, København.

Matthiesen, S.B. & Einarsen, S. (2004). *Psychiatric distress and symptoms of PTSD among victims of bullying at work*. British Journal of Guidance and Counselling.

Mikkelsen, E. G., Kullberg, K., & Eriksen-jensen, I. L.(2007). *Mobning på arbejdspladsen – årsager og løsninger*. FADL'S Forlag.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. NY: Blackwell.

Potter, J.. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behavior*. SAGE Publications. London. Newbury Park. Beverley Hills. New Delhi.

Schott, R. M. (2009). Mobning som socialt begreb: Filosofiske refleksioner over definitioner. I: *Mobning – sociale processer på afveje*. Koefoed, J., Søndergaard, D. Hans Reitzels Forlag.

Socialt udviklingscenter. (2007). *Den stille epidemi*. Socialt udviklingscenter.

Staubæs, D. (2004). *Køn, etnicitet og skoleliv*. Forlaget Samfundslitteratur.

Staubæs, D. & Søndergaard, D.M. (2005): Interview i en tangotid. I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – interview, observationer og dokumenter*. København K: Hans Reitzels Forlag.

Stormhøj, C. (2006). *Poststrukturalismer- videnskabsteori, analysestrategi, kritik*. Forlaget samfundslitteratur.

Søndergaard, D.M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret forskning. I: *Kjøn og Fortolkende Metode. Metodiske muligheder i kvalitativ forskning*. Haavind, H. (red). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, s. 60-104.

Søndergaard, D.M. (2003). *Subjektivisering og desire – begreber på empirisk arbejde i akademia*. Psyke og Logos (1) 12. årg. S.31-46. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Søndergaard, D.M. (2005). *At forske i komplekse tilblivelser. Kulturanalytiske, narrative og poststrukturalistiske tilgange til empirisk forskning*. I: *Psykologiske og pædagogiske metoder. Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Bechmann Jensen, T. & Christensen, G.(red). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Søndergaard, D.M. (2006). *Tegnet på kroppen: Køn, koder og konstruktioner blandt unge voksne i Akademia*. Museum Tusulanums Forlag.

Søndergaard, D.M. (2008). Offerpositionens dilemmaer. Om undvigelse af offerpositionering I forbindelse med mobning og anden relational aggression. I: *På kant med historien. Studier I køn, videnskab og lidenskab tilegnet Bente Rosenbeck på hendes 60-årsdag*. Museum Tusulanums Forlag. S. 160-195.

Søndergaard (2009). "Mobning og social eksklusionsangst". I: Koefoed, J & Søndergaard, D.M. *Mobning – sociale processer på afveje*, Hans Reitzels Forlag.

Thagaard, T.(2004). *Systematik og indlevelse. En indføring I kvalitativ metode*. København: Akademisk Forlag.

Tidsskrifter:

Christensen, G. (2003). Konstruktionernes grænse. I: *Nordiske udkast (2), 31.årg*, 41-57. Syddansk Universitetsforlag.

Davies, B. & Harré, R. (1990). The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour, No. 1*.

Einarsen, S. & Mikkelsen, E. G. (2000). *Mobning i arbejdslivet": hvad er det og hvad ved vi om det?"*. *Tidsskrift for arbejdsliv, Årg.2, nr. 1*.

Holzkamp, K. (2005). Mennesker som subjekt for videnskabelig metodik. I: *Nordiske Udkast, Årgang nr. 2*, Dansk Psykologisk Forlag.

Jessen, C. K. Mobning skal meldes anonymt. *Berlingske tiende d. 24. marts 2010*, Lokaliseret d.24. april 2010 på <http://www.berlingske.dk/danmark/mobning-skal-anmeldes-anonymt>

Khawaja, I. (2005). Det selvkonstruerede menneske. I: *Nordiske Udkast, Årgang 33, nr. 1 s. 33-59*.

Wetherell, M.(1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. In: *Discourse & Society, 9 (3), 387-412*.

Zapf, D., Knorz, C., & Kulla, M. (1996). On the relationship between mobbing factors, and job content, social work environment and health outcomes. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5, (2), pp. 215-237.

Elektroniske artikler:

Korsgaard, K. Indsats imod mobning mislykkedes. *Politiken d. 17. oktober 2009*, Lokaliseret d. 20. maj 2010 på <http://politiken.dk/indland/article811537.ece>

EXbus (2007). Projektbeskrivelse, marts 2007, lokaliseret d. 11. marts 2010 på:
http://www.exbus.dk/Everest/Publications/Subsites/eXbus/20070330153940/CurrentVersion/projektbeskrivelse_eXbus_07.pdf

Rabøl, H. & Schott, R.M. (2009). Nye øjne på mobning, interview foretaget af Weirsøe, M. & Mehlsen C. I *Asterisk* nr. 46, DPU, s- 12-17

Projekter og forskningsrapporter:

Abelskov, C. (2007). *Anoreksi og recovery: tilblivelsesprocesser for kvinder, der har eller har haft anoreksi i et socialkonstruktionistisk perspektiv*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet

Einarsen, S., Matthiesen, S.B & Mikkelsen, E.G. (1999). *Tiden leger alle sår? Senvirkninger af mobning i arbejdslivet*. Rapport fra Universitetet i Bergen.

Høgh, A., Dofradottir, A. (2002). *Mobning på arbejdspladsen*. Arbejdsmiljøinstituttet, København

Klemmensen, S.(2009). *Mobning i et kritisk psykologisk perspektiv*. Danmarks pædagogiske Universitetsskole V. Aarhus Universitet.

Websites:

Arbejdstilsynets vejledning: *AT- vejledning d. 2. april. 2002*, Lokaliseret d. 2. Marts. 2010 på:
<http://www.at.dk/sw5847.asp>

Arbejdstilsynet d. 22. april 2010. *Hotline og klageadgang skal nedbringe mobning på arbejdet.* annonceret d. 26/4 2010 på <http://www.at.dk/AT/AT/NYHEDER/Nyheder-pg-pressemeddelelser/Nyheder%202010/Andre%20nyheder%20fra%20forsiden%202010/Nye%20initiativer%20om%20mobning.aspx>

Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø (2009). *Mobning og negativ adfærd på arbejdspladsen.* Lokaliseret d. 29. januar 2010 på http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/upload/rapporter/mobning_og_negativ_adfaerd_paa_arbejdspladsen.pdf

Bilag

Bilagsfortegnelse:

Bilag 1: Tilladelse fra Datatilsynet

Bilag 2: Samtykkeerklæring

Bilag 3: Interviewguide

Indhold af Cd-rom til vejleder og censor:

Interview med Mary

Interview med Peter

Interview med Karina